

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

*збірник тез Міжнародної наукової конференції
«Одинадцяті осінні юридичні читання»
(м. Хмельницький, 23-24 листопада 2012 року)*

ЧАСТИНА ПЕРША:

*Теорія держави і права
Історія політичних та правових вчень
Філософія права
Міжнародне право
Порівняльне правознавство*

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2012

УДК 34
ББК 67.0
А 43

Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23-24 листопада 2012 року) : у 4-х част. – Частина перша. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2012. –120с.

ISBN 978-966-8823-69-5(повне зібр.)

ISBN 978-966-8823-70-1(частина 1)

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 23-24 листопада 2012 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Теорія держави і права», «Історія політичних та правових вчень», «Філософія права», «Міжнародне право», «Порівняльне правознавство».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції «Одинадцяті осінні юридичні читання» не завжди поділяє думку учасників конференції.

В збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 34
ББК 67.0
А 43

ISBN 978-966-8823-69-5
ISBN 978-966-8823-70-1

© Колектив авторів, 2012
© Хмельницький університет
управління та права, 2012

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ
ФІЛОСОФІЯ ПРАВА
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW
HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL STUDIES
PHILOSOPHY OF LAW
INTERNATIONAL LAW
COMPARATIVE LAW

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИНЯТКУ З ПРИНЦИПУ НЕЗВОРОТНОСТІ ДІЇ ЗАКОНУ В ЧАСІ В УКРАЇНІ

Як відомо, принцип незворотності дії закону в часі та виняток з нього на сьогоднішній день міститься в конституціях більшості країн світу та міжнародних актах про права людини. Закріплений він також статтею 58 Конституції України, відповідно до якої «закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення» [1, с.121].

І якщо ситуація із застосуванням принципу незворотності («*Lex ad praeterian non valet*») є більш-менш задовільною, то виняток з нього («*Lex retro agit in mitius*») потребує істотного вдосконалення, насамперед, законодавчого, оскільки його нинішній вигляд та, відповідно, офіційне тлумачення призвели до масових випадків неправильного розуміння та застосування державними органами, що, як наслідок, негативно впливає на права людини.

Для всеосяжного розуміння проблеми, доцільно оглядово проаналізувати еволюцію становлення «*Lex retro agit in mitius*». Зазначену назву та остаточне формулювання винятку дістав лише у 20 столітті, в попередні ж віки він існував лише на рівні ідеї та доволі часто «несвідомо» застосовувався у тогочасних правових реформах та буденному суспільному житті. Для прикладу пошлюсь на античну реформу «сісахфія» афінського політика Солона, в межах якої всі борги, які існували в людей на момент проведення реформи, оголошувалися анульованими, а на перспективу заборонялися боргові зобов'язання, заставою яких була власна свобода боржника. Сучасною юридичною мовою «сісахфію» можна охарактеризувати наступним чином: для скасування боргового рабства афінський Архонт Солон надав законам зворотної сили, в результаті чого, люди одержали свободу. В Середні віки особливого розвитку винятку не спостерігалось, а в епоху Нового часу вперше з'являється формулювання, наближене до нинішнього, хоча широкого практичного застосування виняток так і не набув.

В 20 столітті «*Lex retro agit in mitius*» остаточно сформувався з прив'язкою до кримінального права. В такому вигляді він увійшов до конституцій більшості країн світу. Конституція України, в порівнянні з іншими, розширила межі дії названого винятку, поширивши його не лише на кримінальні закони, але й на інші нормативно-правові акти, які пом'якшують чи скасовують відповідальність особи, тобто, - на всі види юридичної відповідальності. Проте, вдосконаленню немає меж, і як свідчить юридична практика, трапляється чимало ситуацій, які, на жаль, через «недалекосяжність» формулювання винятку, так і залишаються неврегульованими на користь громадян. Йдеться про закони, які, будь-яким іншим чином покращують правове становище особи, їм законодавець автоматичної зворотної сили не надав.

Проаналізуємо відповідну судову практику України. Правова позиція КСУ відносно цього питання була викладена в Рішенні №3-рп/2001 від 05.04.2001р. і зводилася до того, що виняток із принципу незворотності стосується виключно юридичної відповідальності, у випадку її скасування чи пом'якшення, і не поширюється на закони, які будь-яким іншим чином покращують правове становище особи. Тепер розглянемо вплив такого тлумачення на судову практику судів загальної юрисдикції. До Апеляційного суду Полтавської області з апеляційною скаргою на рішення Миргородського міськрайонного суду від 25 травня 2009 року звернулося ЗАТ Комерційний банк «ПриватБанк» по справі за позовом гр. Ш. до ЗАТ КБ «ПриватБанк»

про захист прав споживача. Як видно з матеріалів справи, 28 грудня 2007 року між гр. Ш. і ЗАТ «ПриватБанк» було укладено кредитний договір, відповідно до якого позивачу надано кредит в сумі 60 000 грн. для придбання нерухомості (будинку) на 15 років зі сплатою за користування кредитом відсотків у розмірі 1,25% щомісячно на суму залишку заборгованості за кредитом. Відповідно до п.2.3.1 Договору банк мав право в односторонньому порядку збільшувати розмір відсоткової ставки за користування кредитом при зміні кон'юктури ринку грошових ресурсів в Україні. Крім того, відповідно до умов договору банк зобов'язаний надіслати позичальникові письмове повідомлення про зміну відсоткової ставки протягом 7 календарних днів з дати вступу в дію відповідних змін. З 28 жовтня 2008 року відсоткова ставка була підвищена до 16,08 % на рік, а з 01 лютого 2009 року - до 27,25% річних. 12.12.2008 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку». Миргородський міськрайонний суд задовольнив позов у повному обсязі, посилаючись на те, що Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» має зворотну дію, оскільки суттєво покращує правове становище особи. В свою чергу, Апеляційний Суд Полтавської області не підтримав позицію суду 1 інстанції, в частині визнання неправомірними дії «ПриватБанку» щодо підвищення в односторонньому порядку відсоткової ставки, обґрунтувавши це тим, що районний суд неправильно застосував положення ст.58 Конституції України, відповідно до якої закон має зворотну силу виключно у випадку пом'якшення чи скасування відповідальності особи.

На цій проблемі наголосив в окремій думці до Рішення Конституційного Суду України №3-рп/2001 від 05 квітня 2001 р. суддя Конституційного Суду України М.І Козюбра, зазначивши, що виходячи із призначення принципу незворотності дії закону в часі, в конституціях багатьох країн світу застосовують гнучкіші, порівняно з Конституцією України, текстуальні його формулювання, відповідно до яких зворотна дія в часі законів та інших нормативно-правових актів має місце не тільки у разі пом'якшення або скасування ними відповідальності особи, а допускається, за умови спеціального застереження в законі чи іншому нормативно-правовому акті, також у випадках, коли ці акти спрямовані на поліпшення правового становища фізичних і юридичних осіб: сприяють здійсненню прав і свобод, звільняють від обов'язків, зокрема, сплати податків чи знижують останні. Для прикладу можна навести конституцію Республіки Азербайджан, в статті 149 якої зазначено: «нормативно-правові акти, які покращують правове становище фізичних чи юридичних осіб, звільняють від відповідальності чи пом'якшують її, мають зворотну дію в часі. Інші нормативно-правові акти зворотної дії в часі не мають»[2,с.718]. Згідно з наведеним формулюванням принципу незворотності та винятку з нього у вищезазначеній конституції, зворотна дія в часі законів та інших нормативно-правових актів має місце не лише у разі пом'якшення або скасування ними відповідальності особи, а й допускається також у випадках, коли ці акти спрямовані на поліпшення правового становища фізичних і юридичних осіб в цілому.

Підсумовуючи викладене, слід визнати необхідність у розширенні меж дії винятку із принципу незворотності у Конституції України, поширивши останній не лише на закони у випадку скасування чи пом'якшення ними відповідальності особи, але й на інші випадки, які будь-яким чином покращують правове становище особи.

Використані джерела:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – 23 липня. - №30. – С.121.
2. Окуньков Л.О. Конституции государств Европы в 3-х т./ Л.О. Окуньков// Т.3. - Москва, 2001. – С.718.

Адамовський Володимир Іванович,
докторант Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДЕПОРТАЦІЙ В УКРАЇНІ (ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Дослідження маловідомих сторінок нашої історії набуло особливого значення. Однією з них стала репресивна політика державно-політичних структур радянської влади.

Невиправданих втрат зазнала Україна внаслідок масових репресій. Життя наших співвітчизників було обірване та покалічене у концентраційних таборах, в'язницях, на засланні. Державна політика здійснювалася шляхом культивування та насадження страху, підозрілості до надбань світової культури та моральних цінностей. У жорна репресій сталінського режиму попали не лише окремі громадяни, а й представники політичних угруповань, партій, окремі народності.

Дослідження історіографії першої половини XX ст. засвідчило, що, як правило, бачення розвитку суспільно-політичних процесів у працях науковців завжди узгоджувалися з офіційними оцінками державних службовців. Депортації залишалися маловивченими через заборону державних органів поглиблено займатися проблемами репресій та утруднений або взагалі неможливий доступ науковців до джерельної бази. Все ж фахівці з радянського періоду, подавали власне бачення складного та суперечливого періоду розвитку радянської держави.

Дослідження депортацій проводила ціла плеяда представників як вітчизняної, так і зарубіжної історичної та правової науки, зокрема: П. Белковец, В. Гусев, І. Білас, К. Альбрехт, Д. Андрієвський, В. Ричка, В. Земсков, І. Винниченко, О. Єрмак, І. Наливайко та ін. Увагу дослідників привертала причини, хід та наслідки депортацій населення, конкретні форми і методи їх здійснення, з'ясування масштабів злочинних акцій, дотримання прав людини та соціальних груп, проведення аналізу законодавчих та нормативних актів, які відкривали шлях депортованим до повернення на свою історичну батьківщину.

Мета статті — визначення основних історико-правових тенденцій наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо проблеми депортацій населення України в першій половині XX ст.

На даний час, дослідженням проблеми депортації широко займаються як науковці пострадянських країн, так і іноземні фахівці, які подають своє бачення непростого періоду розвитку СРСР. Зокрема Д.Р. Хаваджи у своїй дисертації “Політико-правове регулювання національної депортації з Кримської АРСР та репатріації до Автономної Республіки Крим у складі України (1941 - 1996 рр.): історико-правове дослідження” наводить результати першого історико-правового дослідження правового регулювання національної депортації з Кримської АРСР в роки Другої світової війни, реабілітації та репатріації депортованих народів до Криму у

другій половині XX ст. Визначає теоретико-правове поняття депортації, наводить її класифікацію за соціальною, національною та релігійною ознаками. Систематизує та аналізує нормативно-правові акти і документи комуністичної партії та органів радянської влади у воєнний та післявоєнний періоди, на підставі яких були здійснені примусові переселення німців, татар, греків, болгар, вірменів та регламентувалося їх життя в місцях спеціальних поселень. Д.Р. Хаваджи охарактеризував три етапи процесу реабілітації відповідно до нормативно-правових актів, що їх юридично забезпечували в СРСР та незалежній Україні, відзначив роль офіційної (політико-правової) реабілітації для створення організаційно-правових засад репатріації [1].

У праці “Застосування депортації тоталітарним режимом у СРСР щодо представників різних народів, соціальних груп і конфесій” Д.Р. Хаваджи звертає увагу на необхідність дотримання прав людини та соціальних (етнічних) груп, що закріплені міжнародними актами, встановлення меж примусового втручання держави у зміну території поселення національно-етнічних груп. Постає необхідність правового регулювання депортацій народів з України (в сучасних її територіальних межах), зокрема, з Криму. Лише в 90-ті роки XX ст. вчені нарешті отримали можливість звернутися до дослідження забороненої теми. Зростанню наукового інтересу до питань депортації, реабілітації, репатріації національно-етнічних груп населення посприяло «відкриття» для широкого наукового використання архівних документів, що зберігалися довгі роки під грифом таємності [2].

У своєму історико-правовому дослідженні “Административно-правовое положение российских немцев на спецпоселении 1941-1955 гг.” Л.П.Белковец звертає увагу на важливу роль спецпоселення в житті багатьох етносів: кримських татар, болгар, румун та інших націй і народностей, проживаючих на теренах СРСР.

Одні попали на спецпоселення в роки Вітчизняної війни 1941-1945 рр. як «пособники фашизму» або як «представники держав», що воювали з СРСР, інші (українці, латиші, литовці, естонці, Молдавія) - після війни, якщо чинили опір встановленню радянського будівництва, як «бандпособники» і «кулаки». Проживаючи до переселення переважно в компактних поселеннях та автономних областях і республіках, вони були розсіяні по території Уралу, Сибіру, Казахстану і Середньої Азії. На думку автора, головною проблемою є те, що спецпоселення до цього часу не оцінено з точки зору права [3].

В свою чергу російський вчений В.Земсков, займаючись проблемою спецпереселенців, зумів дати докладну і достовірну статистику тих, хто перебували у так званому куркульському засланні, показати місця їх розселення, ті умови, в яких перебували спецпоселенці (спецпереселенці, трудпоселенці). Важливо, що В.Земсков одним з перших в російській та зарубіжній історіографії зумів проаналізувати законодавчі та нормативні акти, які відкривали шлях депортованим для повернення на свою історичну батьківщину. Серед його робіт можна виділити такі праці: “Спецпоселенцы (по документации НКВД – МВД СССР)”, “«Кулацкая ссылка» в 30-е годы” [4].

В монографії І.Винниченка “Україна 1920-1980-х: депортації, заслання, вислання” узагальнюється основна статистика, що була опублікована російськими вченими, зарубіжними авторами і виявлена в опрацьованих архівних фондах, подаються законодавчі і нормативні акти вищого партійно-державного керівництва СРСР та УРСР, пов’язані з масовими депортаціями, висланням, засланням народів з території України.

Недоліком праці є значне узагальнення описаних сторінок історії. Власне, і сам І.Винниченко визнавав у вступі, що він не ставив собі за мету докладне коментування документальних матеріалів, фактів та подій минулого [5].

У праці “Чорна книга комунізму” розкриті проблеми насильницької колективізації і розкуркулення, голодомору 1932-1933 років, основні етапи репресивної

політики 20–30-х років. Не можна не відзначити, що в ході підготовки цієї праці широко залучалися зарубіжні джерела, свідчення конкретних свідків тих трагічних подій [6]. Дана робота ставить за мету викриття злочинів радянської тоталітарної системи, але в ній не знайшли свого відображення результати дослідження цілого ряду науковців, які цілком продуктивно розробляли порушене коло питань.

Проблемою масових депортацій населення в період здійснення масової колективізації активно займався І. Зеленін, який у своїй праці “Осуществление политики “ликвидации кулачества как класса” (осень 1930-1932 гг.)” розширив уявлення дослідників і широкого загалу щодо куркульського заслання, яке негативним чином відобразилося на долі численних селянських родин [7].

В “Українському історичному журналі” було опубліковано ряд статей М.Ф. Бугая на тему “Депортація населення України (30-50-і роки)” [8]. Недоліком його праць є те, що в своїх дослідженнях вчений здебільшого опирається на загальносоюзні матеріали, хоча механізм депортацій, вислання і заслання населення України мав свою специфіку і характерні особливості. Саме це намагалися відобразити канадський дослідник Л. Віола та український вчений В. Васильєв, які до підготовки своєї фундаментальної праці “Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.)” намагалися залучити місцеві матеріали [9].

Певний зв’язок між репресивними процесами вбачав дослідник І. Білас. Він вважав, що масове виселення населення проведене на межі 30-х – другої половини 40-х років мали свій органічний зв’язок з тими негативними процесами, що відбувалися в Україні у 20 – 30-х роках. Даний зв’язок був ним описаний у праці “Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз” [10].

Питання депортацій української інтелігенції, зініційованої вищим політичним керівництвом СРСР і особисто В.Леніним, відображаються в статтях В. Очеретянка – “Ідеологічне обґрунтування політичних репресій щодо української інтелігенції (1917-1920 рр.)” та “Грудневі 1923 р. події на Соловках” [11]. В свою чергу, науковець В. Гусєв розкрив механізм прийняття відповідних рішень та причини, які завадили впровадженню їх в життя у праці “Застосувати як одну з репресивних мір проти професури вислання за межі Федерації” [12].

Перші спроби розробки політичних репресій і масових депортацій священнослужителів та віруючих були патроновані патріархом УАПЦ Мстиславом у чотирьохтомнику “Нарис історії Української православної церкви”, підготовлений до друку І. Власовським. У ньому висвітлюється життєпис ієрархів, які зазнали переслідувань в період ліквідації Української автокефальної православної церкви [13].

Досить плідно працює над проблемою масових репресій серед священнослужителів і віруючих О. Нестуля, який зумів показати тісний і нерозривний зв’язок переслідування церковних діячів і віруючих з тією внутрішньою і зовнішньою політикою, яка здійснювалась в 20 – 30-х роках, а також із розв’язанням економічних і ідеологічних питань [14].

Отже, в контексті дослідження масових депортацій населення України привертає увагу цілий ряд праць присвячених визначенню теоретико-правового поняття депортації, класифікації її за соціальними, національними та релігійними ознаками, систематизації та аналізу нормативно-правових актів і документів органів радянської влади, на підставі яких були здійснені примусові переселення, вислання, заслання та депортації населення України.

Незважаючи на розмаїття публікацій, широкий спектр опрацьованих джерел, на даний час вивчення процесу депортацій далеко не завершено. Залишаються невідомими матеріали архівних кримінальних справ, загальна переписка з партійними та державними інституціями, аналітичні та статистичні дані, протоколи судових засідань. Відсутні комплексні дослідження, присвячені історико-правовим оцінкам масових

депортацій народів України, неопубліковані збірники документів, які дозволять науковцям та дослідникам глибше зорієнтуватися у вивченні проблем, пов'язаних з масовими репресіями, депортаціями, висланням та засланням.

Використані джерела:

1. Хаваджі Д.Р. Політико-правове регулювання національної депортації з Кримської АРСР та репатріації до Автономної Республіки Крим у складі України (1941-1996 рр.): історико-правове дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права" / Д.Р. Хаваджі. – Х., 2005. – 20 с.
2. Хаваджі Д.Р. Застосування депортації тоталітарним режимом у СРСР щодо представників різних народів, соціальних груп і конфесій / Д.Р. Хаваджі. // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. 17. – С. 202-209.
3. Белковец Л.П. Административно-правовое положение российских немцев на спецпоселении 1941-1955 гг.: Ист.-правовое исслед. / Лариса Прокопьевна Белковец / отв. Ред. В.Ф. Волович, И.В. Октябрьская. / М-во образования Рос. Федерации. Сиб. ун-т потребит. кооп., Рос. акад. наук. Сиб. отд-ние. Ин-т археологии и этнографии. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 2003. – 320 с.
4. Земсков В. Спецпоселенцы (по документации НКВД – МВД СССР) / В.Земсков // Социологические исследования. – 1990. – № 11 – С. 3-17.
5. Винниченко І. Україна 1920-1980-х: депортації, заслання, вислання / І. Винниченко. – К.: Рада, 1994. – 124 с.
6. Черная книга коммунизма. Преступления. Террор. Репрессии: [пер. с франц.] – М.: Три века истории, 1999. – 767 с.
7. Зеленин И.Е. Осуществление политики "ликвидации кулачества как класса" (осень 1930-1932 гг.) / И.Е. Зеленин // История СССР. – 1990. – № 6. – С. 31-49.
8. Бугай М.Ф. Депортація населення України (30-50-і роки) / М.Ф. Бугай // Укр. іст. журн. – 1990. – № 10. – С. 20-26.
9. Васильєв В. Колективізація і селянський опір на Україні (листопад 1929 – березень 1930 рр.) / В. Васильєв, Л. Віола. – Вінниця: Логос, 1997. – 524 с.
10. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз [у 2 т] / І.Г. Білас. – К.: Либідь; Військо України, 1994. – Т.1. – 428с.
11. Очеретянко В. Ідеологічне обґрунтування політичних репресій щодо української інтелігенції (1917-1920 рр.) / В. Очеретянко // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. ст. – Вип. 11: На пошану акад. Петра Тимофійовича Тронька: До 85-річчя з дня народження / НАН України. Ін-т історії України та ін.; відп. Ред. В. Ю. Пушкін – К., 2000. – С. 322-337.
12. Гусєв В. Застосувати як одну з репресивних мір проти професури вислання за межі Федерації / В. Гусєв // Віче. – 1994. – № 10. – С. 119-128.
13. Власовський І. Нарис історії Української православної церкви / І. Власовський. – [2-е вид.]. – Нью-Йорк – Київ, Українська Православна Церква Київського Патріархату, 1990. – Ч.1. – 384 с.
14. Нестуля О. Перші кроки в діяльності пам'яткоохоронних органів. 1917-1920 рр. / О. Нестуля // Охорона, використання та пропаганда пам'яток історії та культури в Українській РСР. зб. метод. мат. [в 6-ти част.]. – К., 1989. – Ч.4. – С. 46-64.

ГУСТАВ ГУГО ЯК ЗАСНОВНИК ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ ПРАВА НІМЕЧЧИНИ

Зараз Україна знаходиться в умовах змін напередодні парламентських виборів 2012. У наш час відбувається процес удосконалення законодавства та діяльності Української держави щодо захисту інтересів і прав громадян. При вивченні формування історичної школи права у законодавчій практиці та правовій політиці за останній час можна виявити як і позитивні, так і негативні результати правового досвіду, який необхідно враховувати на сучасному етапі розвитку Української держави і права. Історична школа права - науковий напрямок в юриспруденції, що виник в Німеччині і справив величезний вплив на розвиток правознавства нашого століття і до сьогодні залишаючись досі панівним.

Історичній школі права належить першість актуалізації в доктринальному правосвідомості ідеї історичної обумовленості в становленні і розвитку державно-правових систем, про їх якісної національно-культурної специфіки.

Історіографія даної проблеми визначається наявністю таких наукових праць. О. Омельченко, П. Новгородцева тощо.

Головною метою роботи є, насамперед, дослідження, аналіз, виявлення особливостей створення в Німеччині права наприкінці XVIII ст., аналіз процесу формування історичної школи права, яка поставила питання про можливість наступності сучасного права і права попередніх епох. Юристи у практиці цю наступність мають враховувати. Під впливом історичної школи багато юристів стали схилитися до історичних поглядів. Вони не поспішали переробляти систему відповідно до природно-правових цінностей.

Історична школа права як особливий напрям у правовій думці виникла наприкінці XVIII ст. в Німеччині. У першій половині XIX ст. цей напрям набув широкої популярності та впливу. У центрі уваги його представників знаходилося питання про виникнення та історичний розвиток права. Засновником історичної школи права був Густав Гуго (1764—1844) — професор Геттінгенського університету. Основна його праця — "Підручник природного права як філософії позитивного права, а надто — приватного права". Послідовником і продовжувачем його був Фрідріх-Карл фон Савіньї (1779— 1861), головні праці якого — "Право володіння" та "Система сучасного римського права". Останнім, найбільш яскравим представником цього напрямку був Георг-Фрідріх Пухта (1798—1846). Основні його праці — "Звичаєве право" та "Курс інституцій"[1].

Густав Гуго, порівнював утворення права з утворенням правил гри. Право твориться не тільки або навіть не стільки завдяки законодавству, скільки шляхом самостійного розвитку, через стихійне утворення відповідних норм спілкування, які добровільно приймаються народом. Народний дух, свідомість народу є тими факторами, які визначають розвиток права. І тому закони тільки доповнюють, конкретизують позитивне право, а не творять його. Позитивне право є похідним від звичаєвого права, яке зумовлюється, витворюється "національним духом", "народною свідомістю" [2].

Г.Гуго зазначав, що юридичні норми та інститути витворюються і розвиваються у процесі розвитку суспільства в цілому. Цей розвиток сам по собі приводить до змін, що відповідають потребам часу, зміні суспільно-політичної ситуації. Гуго підкреслював: те, що приписує закон, не завжди збігається з тим, що відбувається на практиці, і такий стан він вважав нормальним, оскільки багато хто не читав і не знає змісту закону, проте фактичний стан речей добре знайомий кожному. З уваги на це

вчений схвалює будь-який стан речей, що фактично існує. По суті, його позицію можна охарактеризувати, перефразовуючи слова Гегеля так: "Усе, що існує, законне, оскільки воно існує"[3].

Право, писав Гуго, виникає з потреби розв'язання спорів. Юридичний порядок - такий порядок, при якому виникають суперечки вирішуються третьою особою. Це рішення суперечок надано владі; ознака права - примушення, але право - не тільки встановлення держави. Незалежно від законодавчої влади з давніх часів існує і розвивається звичайне право, преторське право [4].

У статті "Чи є закони єдиними джерелами юридичних істин" Гуго порівнює право з мовою і звичаями, які розвиваються самі по собі, без договорів і розпоряджень, від випадку до випадку, тому що інші говорять чи роблять так, і до обставин підходить саме це слово, правило. Право розвивається як правила гри (шахи, більярд, карти), де на практиці часто зустрічаються ситуації, не передбачені спочатку встановленими правилами. У процесі ігор виникають і поступово одержують загальне визнання певні способи вирішення цих ситуацій. Хто їх автор? Всі і ніхто [5].

Отже, підбиваючи підсумки, можна констатувати таке:

- У даній роботі були розглянуті основні етапи формування ідеологій, які посприяли виникненню Історичної школи права, її встановленню та впливу на суспільство;

- Реакційні ідеологи мали рацію в тому, що законодавство кожного народу має відповідати умовам його життя, а не абстрактним уявленням про людину взагалі. Але критика цих абстрактних уявлень була підпорядкована упередженій меті - зберегти принижене становище людини взагалі, властиве феодалізму.

- Консервативна за своїми практично-політичними висновками, історична школа права, проте поповнила соціологічну і юридичну теорію плідними гіпотезами, цінними спостереженнями методологічного порядку. У всякому разі, подальший прогрес наукового знання у сфері права, що мав місце в XIX ст., важко зрозуміти без урахування діяльності цієї школи;

- Історико-філософський підхід може слугувати одним із ключів до розв'язання проблеми універсальності прав людини.

Використані джерела:

1. Загальна теорія держави і права: [навч. посіб.] / Калюжний Р.А., Тимченко С.М., Пархоменко Н.М., Легуша С.М. — К. : Видавець Паливода А.В., 2007. — 296с.
2. Трофанчук Г. І. Історія вчень про державу та право: Навч. посіб. для дистанційного навчання / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". — К.: Університет "Україна", 2004. — 210с.
3. Червонюк В.І. Теорія держави і права: Підручник ./ Червонюк В.І. - М.: інфа-М, 2007.- 704с.
4. Музика І.В. Історія вчень про державу и право./ Музика І.В. К.:Видавництво Віщої школи права при Ін-ті держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2000. — 86 с.
5. История политических и правовых учений. Учебник. / Под ред. док. юридических наук, проф. О.Е.Лейста / О.Е.Лейста - М., 2000.-216 с.

НОРМИ ПРАВА І НОРМИ МОРАЛІ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ НИМИ

Особливе місце у формуванні духовного світу людини, її свідомості, культури займають мораль і право, яким притаманні автономність і самоцінність, які мають багато загальних рис і водночас відмінностей, що не дозволяє їх ототожнювати. Мораль і право це і форми духовного життя суспільства, і види суспільної свідомості, і соціальні інститути, під впливом яких відбувається формування особистісних якостей людини, її соціальне спілкування з іншими людьми, стійкий розвиток суспільства та держави, що характеризується як історичною наступністю основних моральних цінностей певної соціальної системи, так і необхідними інноваціями.[56, с. 5]

Специфікою взаємозв'язку права і моралі є те, що деякі етичні норми можуть перетворюватися на правові, коли вони юридично оформляються державною владою, а правові норми все більшою мірою наповнюються етичним змістом; окремі юридичні статті стають етичними нормами, традиціями, норми, що містилися раніше лише в законах, перетворюються на загальні правила поведінки, дотримання яких стає добровільним і забезпечується дією громадської думки.

Мораль і право знаходяться в постійній взаємодії. Право не повинне суперечити моралі. У свою чергу воно надає дію на формування етичних переконань і етичних норм. При цьому, як відзначав Гегель: «Моральна сторона і моральні заповіді... не можуть бути предметом позитивного законодавства». [57, с. 233]

Взаємозв'язок права і моралі – процес, що характеризується різноманітністю форм. Право, активно впливаючи на мораль, сприяє глибшому її вкоріненню в суспільстві, в той же час воно само під впливом морального чинника постійно збагачується: розширюється його етична основа, підвищується авторитет, зростає його роль як соціального регулятора суспільних відносин. Таким чином, дії права на мораль супроводить процес зворотного впливу моралі на право.

З погляду загальної системи цінностей, що склалася в сучасному суспільстві, право повинне відповідати вимогам моралі. [58,с. 233] Перш за все - загальноприйнятим, загальнолюдським, елементарним етичним вимогам, відповідним основним початкам християнської культури (або культур, співставних за моральними цінностями, зокрема культури конфуціанства, буддизму, ісламу). При цьому елементарні загальнолюдські вимоги, засновані на заповідях («не вкради», «не убий» і так далі) Христових, принципово важливі по самій своїй глибинній суті, вони в цій своїй глибинній суті часом повною мірою розкриваються саме зараз, в сучасну епоху. В той же час елементарні загальнолюдські вимоги, справдана утвердившись в бутті і способі життя людей, не зводяться до них одних, а є більш конкретизованими і розгорненими нормативними положеннями, такими пов'язаними з сучасним рівнем цивілізаціями, як сумлінністю, віра в дане слово, відчуття персональної відповідальності за свої вчинки, відкрите визнання своєї провини та інші.

Мораль та право є найважливішими різновидами соціальної регуляції. І мораль, і право як форми суспільної свідомості необхідні, перш за все, для ціннісної орієнтації людини в складному, різноманітному, багатому на протиріччя світі міжлюдських стосунків, допомагають індивіду усвідомити своє місце в них, стати вольовою та відповідальною особистістю. Як соціальні норми вони вказують, як потрібно поводити себе людям у різних життєвих ситуаціях, у стосунках людей між собою. І мораль, і право є продуктом цивілізації та культури, створюються в результаті свідомої діяльності людей, їх спільнот та соціальних інституцій. Так, правові норми приймаються спеціально уповноваженими державними органами -парламентом та іншими правотворчими суб'єктами. У нормативній формі мораль і право відображають

прагнення до врегулювання між учасниками суспільних відносин, впорядкованості соціального життя. Моральні та правові норми відображають врешті-решт досягнутий рівень соціального та духовного розвитку суспільства і людини.

Норми права і норми моралі взаємообслуговують, доповнюють і взаємозабезпечують один одного в регулюванні суспільних відносин. Об'єктивна обумовленість такої взаємодії визначається тим, що правові закони утілюють в собі принципи гуманізму, справедливості, рівності людей. Іншими словами, закони правової держави утілюють в собі вищі моральні вимоги сучасного суспільства.

Точна реалізація правових норм означає одночасно втілення в суспільне життя вимог моралі. У свою чергу норми моралі роблять активний вплив на створення і реалізацію правових норм. Вимоги суспільної моральності враховуються державними органами при створенні правових норм. Особливо важливу роль моральні норми грають в процесі застосування норм права компетентними органами при вирішенні конкретних юридичних справ. Так, правильне юридичне вирішення судом питань про образу особи, хуліганстві і інших багато в чому залежить від обліку моральних норм, що діють в суспільстві.

Моральні встановлення надають благотворну дію на точну і повну реалізацію правових норм, на зміцнення законності і правопорядку. Порушення правової норми викликає природне моральне засудження з боку етичних зрілих членів суспільства. Обов'язок дотримувати норми права є моральний борг всіх громадян правової держави.

Таким чином, право активно сприяє затвердженню прогресивних моральних уявлень в суспільстві. Норми моралі, у свою чергу, наповнюють право глибоким етичним змістом, сприяють ефективності правового регулювання, вдуховлюють дії і вчинки учасників правовідношення етичним ідеалам.[59, с. 200-2001]

Мораль впливає на правозастосовчу діяльність державних органів. Вона вимагає, щоб юридичні справи вирішувалися з урахуванням її принципів. Мова йде про дотриманні норм моралі в ході здійснення процесуальних дій (допитів, обшуків, виїмок, огляди і так далі), а також при винесенні конкретної, індивідуальної ухвали у юридичній справі. Рішення повинні не тільки відповідати нормам права, але і не суперечити моралі. Мораль має значення і при тлумаченні законів, якщо в них зустрічаються терміни морального змісту.

Право часто містить прямі розпорядження дотримувати норми моральності і у разі їх порушення встановлює несприятливі для порушника юридичні наслідки. Так, законодавство України зобов'язує батьків піклуватися про етичне виховання дітей. За порушення своїх обов'язків вони можуть бути позбавлені батьківських прав.

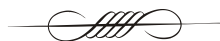
Особливі етичні вимоги право пред'являє до працівників юридичної сфери. Закони про суди, прокуратуру, адвокатуру і тому подібне вимагають неухильного дотримання норм моральності у відповідній сфері професійної діяльності, фактично як би змальовують етичний ідеал судді, прокурора і державного чиновника, адвоката.

Дотримання правових норм забезпечується спеціальним державним апаратом, що застосовує правове заохочення або засудження, у тому числі і державне примушення, юридичні санкції. У моралі діють тільки духовні санкції: моральне схвалення або засудження, що витікає від суспільства, колективу, оточуючих, а також самооцінка людини, її совість.

Окремі норми моралі, що вимагають державного забезпечення, отримують санкцію держави. Наприклад, в Конституції України закріплюються такі найважливіші етичні принципи, як охорона права і свобод людини.

Використані джерела:

1. О.В. Зайчук, А.П. Заєць, В.С. Журавський, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко, С.В. Бобровник, Н.М. Пархоменко, Т.І. Тарахонич, Ю.Л. Власов «Теорія держави і права академічний курс» Юрінком Інтер, 2006.
2. С.А.Комаров, А.В.Малько. «Теория государства и права». Москва. 2000.
3. Теория государства и права. Курс лекций /Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ. 1997.
4. Коток В.О. Теорія права: Курс лекцій: Навчальний посібник для юридичних фак. Вузів.- К.: Вентурі, 1996.
5. См.: Щепаньковский Я. «Элементарные понятия социологии». Москва. 1969.; Смельзер Н.Д. «Социология». Социологические исследования. 1990. №12.
6. . См.: Ивин Л.Л. «Логика норм». Москва. 1973. С. 14-15, 55-62; Кудрявцев Ю.В. «Нормы права как социальная информация». Москва. 1981.
7. . См.: Александров Н.Г. «Сущность социалистического государства и права». Москва. 1969.
8. . См.: Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. «Вопросы теории права». Москва. 1961.
9. См.: Мицкевич А.В. «Акты высших органов советского государства». Москва 1967.
10. См.: Алексеев С.С. «Проблемы теории права».Т.1. Свердловск, 1972. и след; он же. «Структура советского права». Москва. 1975.
11. Нормы советского прав. Проблемы теории// Под ред. М.И. Байтина и В.К. Бабаева. – Саратов, 1987.
12. Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник за редакцією академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер 1998р.
13. . Аристотель. Этика. СПб., 1908.
14. Т. Г. Аболіна, В.В Єфименко, О. М. Лінчук та інші. Етика.- К.:Либідь, 1992.
15. . Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд., т. 41.
16. Апресян Р. Г. Идея морали. – 1995.
17. М. Г. Тофтул. Етика: Навч. Посібник7 – К.: Академія , 2005.
18. См.: Ленин В. И. Полн. Сбор. Соч., т. 41.
19. См.: Дробницкий О. Г. Проблемы нравственности. М., 1977.
20. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 року // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. Т. 42.
21. См.: Гусейнов А. А. Социальная природа нравственности. М., 1974.
22. Ефимов В. Т. Нравственные принципы, свобода и трудовая активность личности. – Вопросы философии, 1978 №5.
23. Агешин Ю. А. Политика, право, мораль. – М.: Юридическая литература, 1982
24. Дробніцкий О.Г. Поняття моралі. – М., 1974

ПОДАТКОВІ ОРГАНИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В УКРАЇНІ: ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.

Загальне управління податковою діяльністю на рівні губернії на початок досліджуваного періоду здійснювала казенна палата. З п'яти її відділень два (ревізке і питних зборів) виконували фіскальні дії. У повітах не було податкових структур. Незважаючи на суттєві суспільні та соціально-економічні зміни доби “великих реформ”, на середину 80-х рр. ХІХ ст. окремі функції місцевих органів податкової служби виконували: казенні палати, акцизні управління, органи земського, міського і селянського самоврядування, розпорядчі комітети (в неземських губерніях), податні присутствія, окружні суди і мирові судді, а також загальна поліція [1, с. 59]. Згідно з законом 30 квітня 1885 р. в Російській імперії було впроваджено 500 посад податних інспекторів. Спершу податна інспекція мала надто розмити й недостатню компетенцію і могла діяти тільки шляхом подання до казенних палат [3].

Сама дійсність підштовхувала податних інспекторів до активної діяльності щодо забезпечення належного надходження податків. У 1897 р. виник інститут помічників податних інспекторів. 24 травня 1899 р. було затверджене “Положення про податних інспекторів та їх помічників”, яке значно поліпшувало правове становище місцевих податкових органів. Вони виконували різноманітні завдання, що зводились до двох груп: підготовчі роботи для визначення податкової сили тих чи інших суб'єктів оподаткування, оцінка загального стану господарського розвитку підвідомчої дільниці, аналітична діяльність; нагляд за здійсненням промислової та торговельної діяльності; дотриманням податкового законодавства суб'єктами як сплати, так і стягнення податків, координація і загальне керівництво всіма органами фіску в повіті. Податний інспектор тепер підпорядковувався вже не казенній палаті, а лише її управляючому, отримав право безпосередніх службових стосунків з органами державного управління та місцевого самоврядування. Був створений новий колегіальний орган – губернський з'їзд податних інспекторів.

Суспільний розвиток об'єктивно ускладнював діяльність податних інспекторів в Україні [5, с. 219-224]. Бурхливе економічне зростання українських міст, розвиток селянського землеволодіння внаслідок проведення столипінської аграрної реформи, зміни податкового законодавства – все це накладало додаткові обов'язки. В роки Першої світової війни податні інспектори залучались до різноманітних мобілізаційних, реквізичійних та ін. комісій, де вони переважно займалися оціночною роботою. У цей час своєю кваліфікацією, працездатністю вони слугували взірцем не тільки податківця, а й державного службовця взагалі. З введенням 6 квітня 1916 р. подоходного податку, податні інспектори отримували давно очікувані й необхідні повноваження державного примусу, однак реалізувати їх вже не вдалось. У той же час в правобережних губерніях податна інспекція виконувала додаткові функції, які в інших регіонах лежали на органах місцевого самоврядування.

Паралельно існувала особня система непрямого оподаткування. Компетенції її місцевих органів присвячено другий підрозділ “Акцизний нагляд в Україні”. Створення дієвої акцизної служби на початку 60-х рр. ХІХ ст. стало позитивною відповіддю на питання про можливість існування в умовах Російської імперії не корумпованої і ефективної податкової адміністрації. Її головними завданнями були здійснення нагляду за виготовленням підакцизних товарів (спиртних напоїв, тютюну, цукру та ін.), їх продажем; забезпечення своєчасного і правильного надходження непрямих податків. Перші роки існували три паралельних акцизних структури, що здійснювали нагляд за

виробництвом і обігом алкоголю, тютюну й цукру. У 1865 р. було завершено їх об'єднання в рамках губернських акцизних управлінь, котрі в свою чергу поділялись на окружні управління.

В окремих випадках законодавство передбачало за акцизними органами управління власністю. Так, після придушення Польського повстання 1863 р. акцизним установам Південно-Західного краю довелося тимчасово управляти винокурними, пиво- і медоварними заводами у секвестрованих і конфіскованих маєтках польських поміщиків і передавати їх до відання палат державного майна. Господарські функції акцизних управлінь стали загально розповсюдженими після того, як в 1895-96 рр. усі українські губернії увійшли до району дії державної монополії на алкоголь. При губернських акцизних управліннях були створені господарські комітети. Основна вага всіх заходів щодо підготовки і організації державної торгівлі спиртними напоями лягла на акцизні управління [6, с. 198-205].

В роки Першої світової війни акцизні органи, з одного боку, забезпечували виконання заборони на обіг спиртних напоїв, з іншого – знову зосередилися не на господарській, а на податковій функції. Внаслідок порівняно великої кількості гуралень, розвитку цукроваріння та тютюнової промисловості, саме в Україні акцизним органам доводилося мати справу з усіма можливими і передбаченими законом напрямками своєї діяльності.

Таким чином, внаслідок різкого розмежування прямих і непрямих податків, прихильності уряду до останніх, сформувались дві паралельні системи податкової адміністрації, при цьому у випадку зі стягненням прямих податків вертикаль спеціалізованих податкових органів так і не сформувалась.

Використані джерела:

1. Жвалюк Віктор Романович. Податкові органи Російської імперії в Україні у другій половині XIX - на початку XX ст.: організаційно-правові засади діяльності: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Університет внутрішніх справ. - Х., 2000. - 249 арк. - Бібліогр.: арк. 199-230.
2. Положение о государственном квартирном налоге от 14 мая 1893 г. II Полное собрание законов Российской империи. – Собр. III. – Т. X III. - №9612
3. Положение о государственном промышленном налоге от 8 июня 1898 г. II Полное собрание законов Российской империи. – Собр. III. – Т. X III. - №15601
4. Об учреждении должностей податных инспекторов от 30 апреля 1885 г. II Полное собрание законов Российской империи. – Собр. III. – Т.5. - №2807
5. Жвалюк В.Р. Становлення акцизного нагляду в Україні як спеціалізованих податкових органів Російської імперії //Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2000. – № 2. – С. 235.
6. Погребинский А.П. Очерки истории финансов дореволюционной России (XIX-XX вв.). – М.: Госфиниздат, 1954. – 268с.

Бернюков Анатолій Миколайович,
професор кафедри теорії та історії держави і права Національної академії
Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького,
кандидат юридичних наук

ОНТОЛОГІЯ ПРАВА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОЛЕГОМЕНИ

Як відомо, важливим видом існуючого буття є соціальна реальність, що охоплює всі сфери людського існування. При цьому, як ми знаємо, однією із найбільш важливо-необхідних умов суспільного життя є право, як система норм, що врегульовує відносини між людьми. Зміст та форма таких керівних начал, їх реалізація, – складає особливу соціальну матерію – правову реальність. Відповідно, відсутність цієї частини існуючої дійсності породжує хаос у поведінці людських індивідів, і зрештою, до самознищення суспільства.

Очевидно, що особливості правової реальності формують і спеціальний онтологічний підхід до її дослідження. Зважаючи на те, що соціальна реальність (в розумінні загально-онтологічного явища), як форма існування суспільного буття, є предметом вивчення соціальної онтології, то правова реальність як частина соціальної реальності має бути предметом спеціальної соціальної онтології, а саме – правової онтології. Остання, таким чином, за допомогою онтологічної методології здійснює дослідження правового буття та його форми існування – правової реальності. Для детального визначення методологічних основ осмислення правового буття, розглянемо його основну онтологічну структуру функціонування.

Питання про сутність права завжди було в центрі уваги як звичайних людей, так і усіх юристів, що спеціалізовано мають із ним справу. Це обумовлено тим, що кожний із нас, як член суспільства, постійно перебуває в правовій реальності: ми щоденно, так чи інакше, стикаємося із її проявами.

Історично перше право (у формі звичаєвих приписів) виникло з появою людського суспільства як засіб забезпечення його функціонування та захист від аномії. Таким чином, саме людина як духовна істота є творцем права в матеріальному світі: не буде соціуму, не стане і правової реальності в нашому бутті.

Разом з тим, право як і будь-яка частина буття (а особливо це стосується його соціальної частини) повинно мати як матеріальну, так й ідеалістичну частину. Як відомо, в матеріальному світі воно представлене позитивним правом: законами, численними підзаконними нормативно-правовими актами, судовими прецедентами, звичаєвим правом, – усе це є ніщо інше, як наші гносеологічні уявлення про його ідеальну (правильну та дійсну) сутність, тобто, про так зване природне право. Саме у встановленні максимальної відповідності цих зовнішніх об'єктивованих правових форм глибинному (початково-незмінному) змісту правових начал і є зміст нашого суб'єктивного правотворення. Інакше кажучи, право існує для нас буттєво в постійному гносеологічному пізнанні його універсальних основ.

Метафізична частина права (як суб'єктивно незалежна) завжди існувала і існує в Абсолютній ідеальності (як позабуттєвій формі існування). При цьому, до появи у нашому світі, людський дух був там таким же мешканцем. Щоправда, якщо правова метафізичність характеризується статичністю, пасивністю, відсутністю наділення здатності до формування буттєвих змістів, виступаючи як закінчений сформований зміст, то людський дух – це активний та динамічний творець. Останній, прийшовши із позабуттєвості, здійснив вторгнення в існуюче буття, одночасно домонтовуючи його ідеальну частину. При цьому важливим моментом даного процесу стало формування позитивного права шляхом відображення метафізичної частини права в матеріальному світі через такий гносеологічний посередник як суб'єктивне людське мислення. Останнє, як відомо, є унікальною властивістю духу за допомогою інформаційних

процедур створювати змісти ідеальної сфери. Таким чином почалось своєрідне прилаштування природного права до нашого буття.

В контексті правової онтології важливою сутнісною основою права виступає постійна взаємодія його природної та позитивної частин, причому правова норма виводиться з універсальних правових основ, а не навпаки. За таких обставин, правова реальність як форма існування правового буття несе в собі важливі риси людської суб'єктивності, оскільки суцця його частина з'являється саме через інтерпретування належного права. Інакше кажучи, позитивне право – це партикулярний погляд соціуму на природне права.

Принципова прив'язка суцього права до його належного полягає в тому, що якщо в процесі правотворення відкинути орієнтування на універсальні правові начала як ідеальні образи, то в такому разі законодавець в своїй правотворчості бере за дороговкази вже апіорі буттєво-неправові вказівники, як правило волонтаристські, що завжди створює ґрунт для тоталітаризму, а, відповідно, влади неправа. Інакше кажучи, якщо взяти класичний приклад велосипеда, то його можна побудувати з круглими колесами, суворо дотримуючись його ідеальної моделі, або ж – з трикутними, якщо не робити цього.

Важливо також зазначити, що природне право не наказує людському суспільстві орієнтуватися на нього, в силу своєї онтологічної нейтральності, оскільки воно не є духом, а лише проживає в одній із ними системі координат. Це для соціуму є справа добровільна, а з іншого і вимушений захід, оскільки лише таким чином може вижити людське суспільство, сформувавши правильну та адекватну структуру правової реальності.

Отже, питання про онтологічну суть правового буття розширяється за рахунок необхідності дослідження буттєвої сутності природного права, позитивного права та ґносеологічного моменту (з аксіоантропологічним змістом) переходу змісту правової реальності у її форму.

Не менш важливим онтологічним моментом права виступає його практична реалізація, тобто дія в суспільстві, ступінь його дотримання, що, як відомо, обумовлюється властивостями людської правосвідомості (як правової суб'єктивної апостеорності). Таким чином прояв належного (ідеального) права в соціумі у вигляді синергетичної моделі динамічно існуючих правових явищ, що постає у формі існування правового буття в суспільстві як феномен, відомий у класичному розумінні під назвою «правова реальність», – відповідно, також складає надважливу частину предмету правової онтології.

Отже, онтологія права – це вчення про буття права, його внутрішній зміст та форму існування в суспільстві у вигляді правової реальності як сукупності функціонування правових феноменів в соціумі.

Белая Лариса Валентинівна,
доцент кафедри теорії й історії держави та права
Одеського державного університету внутрішніх справ
кандидат ридичних наук

МОРАЛЬНА ОСНОВА ПРАВА: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ

Історія розвитку цивілізації свідчить, що право та мораль як складові частини духовної культури суспільства органічно взаємопов'язані. Для з'ясування правових норм необхідний не тільки їхній всебічний аналіз з урахуванням ідей правосвідомості суспільства, соціальної групи, але й виявлення взаємозв'язків норм права з принципами та нормами моралі, з моральною свідомістю суспільства.

Правова система державно-організованого суспільства закріплює життєво важливі для всього суспільства вимоги моралі, моральні настанови [8, с. 29–37]. Законодавча влада у роботі по вдосконалюванню права враховує стан суспільної моралі, моральну культуру населення країни, виходить з того, що моральна основа права є найважливішою складовою величиною загальної регулятивної потенції права, що право має бути моральним, закони повинні бути справедливими й гуманними. Тому зрозуміло, що у пізнанні якості закону аксиологічний підхід передбачає в оцінці змісту закону застосування категорій справедливості та гуманності.

Юристи за родом своєї діяльності вивчають, тлумачать, застосовують, насамперед, правові норми – це їх спеціальність. Але для оцінки поведінки суб'єктів правових відносин і правильного розв'язування виникаючих колізій вони постійно звертаються і до етичних критеріїв, оскільки в основі права лежить мораль. Такий підхід має місце в концепції російських правознавців В. Соловйова та І. Ільїна, які незмінно підкреслювали, що право є лише мінімум моральності або юридично оформлена мораль. Право – засіб реалізації морально-гуманістичних ідеалів суспільства. Без уроків моральності, моралі, етики право немислиме. В. Соловйов, наприклад, визначав право як „примусову вимогу здійснення мінімального добра чи порядку, що не допускає свідомого прояву зла” [9, с. 30–43; 3, с. 193].

Мораль – найважливіший соціальний інститут, одна із форм суспільної свідомості. Вона являє собою відому сукупність життєвих принципів, поглядів, оцінок, переконань і заснованих на них норм поведінки, які історично складаються та розвиваються, а також визначають та регулюють ставлення людей один до одного, до суспільства, держави, родини, колективу, класу, навколишньої дійсності [2, с. 145]. Уважне зіставлення права та моралі, з'ясування взаємозв'язків між ними дозволяють більш глибоко пізнати обидва ці явища [7, с. 18–19].

Розглянемо детальніше ці питання. Єдність права і моралі полягає в тому, що: **по-перше**, вони являють собою різновиди соціальних норм, що утворюють у сукупності цілісну систему нормативного регулювання і внаслідок цього наділені деякими загальними рисами, у них – єдина нормативна основа; **по-друге**, право і мораль переслідують у кінцевому результаті ту саму мету та задачі – упорядкування й удосконалювання громадського життя, впровадження до нього організуючих начал, розвиток і збагачення особистості, захист прав людини, закріплення ідеалів гуманізму, справедливості; **по-третє**, і право й мораль має ідентичний об'єкт регулювання – суспільні відносини (тільки в різному обсязі), вони адресовані тим самим людям, верствам, групам, колективам; їхні вимоги багато в чому збігаються; **по-четверте**, право та мораль як нормативні явища визначають межі належних і можливих вчинків суб'єктів, є засобами вираження та гармонізації особистих і суспільних інтересів; **по-п'яте**, право та мораль у філософському плані являють собою надбудовні категорії, обумовлені насамперед економічними, а також політичними, культурними та іншими детермінуючими факторами, що робить їх соціально однотипними в даному суспільстві

чи в даній формації; **по-шосте**, право та мораль виступають як фундаментальні загальноісторичні цінності, показники соціального та культурного прогресу суспільства, його творчих і дисциплінуючих начал. Мета права – „установити спільне життя людей так, щоб на зіткнення, взаємну боротьбу, запеклі суперечки витрачалося якнайменше душевних сил” [4, с. 24]. Таким же по суті й є призначення моралі. Адже право – зведена до закону моральність.

А. С. Піголкін абсолютно справедливо підкреслює, що „за відмову від права доводиться рано чи пізно платити не тільки крахом демократії, але також і моральною деградацією, і духовним зубожінням” [7, с. 18–19]. Це означає, що „відмовлятися” ні від права, ні від моралі ні в якому разі не можна.

З тісного взаємозв'язку зазначених регуляторів випливає така ж тісна їх соціальна та функціональна взаємодія. Вони підтримують один одного при упорядкуванні суспільних відносин, позитивному впливі на особистість, формуванні у громадян належної юридичної та моральної культури, правосвідомості. Їхні вимоги багато в чому збігаються: дії суб'єктів, що заохочуються правом, заохочуються й мораллю [5, с. 6].

Невипадково право нерідко представляють у вигляді юридично оформленої моральності, її норм і принципів [6, с. 115]. Такі заповіді християнської моралі, як „не убий”, „не укради”, „не лжесвідчи”, беруться під захист правом, яке карає за їх порушення. Як бачимо, взаємодія права та моралі нерідко виражається в прямій тотожності їхніх вимог, звернених до людини, у вихованні в неї високих громадянських якостей.

У процесі здійснення своїх функцій право та мораль допомагають один одному в досягненні загальних цілей, використовуючи для цього властиві їм методи. „Там, де право відмовляється давати які-небудь приписи, виступає зі своїми вимогами моральність; там, де моральність буває не здатна одним своїм внутрішнім авторитетом стримувати прояви егоїзму, на допомогу їй приходить право зі своїм зовнішнім примусом” [6, с. 113; 1, с. 153]. Як бачимо, право та мораль об'єктивно потрібні одне одному. Задача полягає в тому, щоб зробити таку взаємодію якнайбільш гнучкою і глибокою. Особливо це важливо в тих відносинах, де проходять грані між юридично караним і суспільно осуджуваним, де правові та моральні критерії тісно переплетені.

Використані джерела:

1. Горшенев В. М. Фундаментальные проблемы концепции формирования советского правового государства / В. М. Горшенев. – Харьков : Основа, 1990. – 173 с.
2. Жеков В. І. Правочини, які порушують публічний порядок за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 03 / В. І. Жеков. – Одеса, 2005. – 208 с.
3. Загальна теорія держави і права : підручник / [за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина]. – Харків : Право, 2002. – 432 с.
4. Ильин И. А. О сущности правосознания / И. А. Ильин. – М. : Рарок, 1993. – 234 с.
5. Козловський А. А. Курс філософії права на юридичному факультеті Чернівецького університету / А. А. Козловський // Науковий вісник ЧДУ. Сер. : Правознавство. – Чернівці, 1996. – Вип. 4 / 5. – С. 6 – 12.
6. Новгородцев П. И. Право и нравственность / П. И. Новгородцев // Изв. высш. учеб. заведений. Сер. : Правоведение. – 1995. – № 6. – С. 113 – 117.
7. Общая теория права / [под ред. А. С. Пиголкина]. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 384 с.
8. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. – Львів : Край, 2007. – 192 с.
- 9... Соловьев В. Л. Право и нравственность. Очерки из прикладной этики /

Бойко Юлия Алексеевна,
*студентка 1-го курса магистратуры «Международное право и европейское право»
Европейского гуманитарного университета*

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ УНИВЕРСАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СОГЛАШЕНИЙ В ОБЛАСТИ ЗАЩИТЫ ПРАВ БЕЖЕНЦЕВ

Одна из сложнейших проблем современного мира - это проблема беженцев и перемещенных лиц. Содействие устранению причин вынужденной миграции и урегулирование вопроса о беженцах в глобальном масштабе продолжают оставаться приоритетными направлениями в деятельности различных государств и международных организаций, которые, в свою очередь, заключают ряд соглашений, направленных на защиту данной категории лиц. Однако современное состояние системы защиты беженцев обладает рядом недостатков. Данная система очень сложна, зачастую нормы повторяют друг друга, положения большинства соглашений уже устарели и нуждаются в своей доработке. В данной работе проведен сравнительно-правовой анализ положений универсальных и региональных конвенций, сделаны выводы по их функционированию и даны рекомендации по их дальнейшему усовершенствованию.

Одним из первых документов в области защиты прав беженцев стала Конвенция о международном статусе беженцев 1933 г., которая включила в себя положения по таким вопросам, как личный статус, занятость, социальные права и образование. В ней также ограничивалась практика высылки беженцев. [1, с. 15]. Основным же достижением стало принятие Конвенции о статусе беженцев 1951 г., которая закрепила основные процедуры и критерии определения статуса беженца, а также основной перечень прав и свобод данных лиц, и Протокол, касающийся статуса беженцев, 1967 г., который расширил рамки применения понятия «беженец» и должным образом зафиксировал обязательства стран-участниц сотрудничать с ООН в делах, касающихся беженцев. Также был заключен ряд других международных договоров. Так, например, Конвенции о сокращении безгражданства 1961 г. (лицо не должно лишаться гражданства по расовым, этническим, религиозным или политическим основаниям); Декларация ООН о территориальном убежище 1967 г. (закрепляет за беженцами право на убежище, а также продолжает практику закрепления принципа невысылки); Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания 1984 г. (расширяет рамки принципа невысылки в случае угрозы пыток).

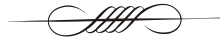
Защита прав и интересов беженцев осуществляется также и на местных уровнях. Большинство из региональных соглашений продолжают закрепление положений универсальных соглашений. Так, например, Европейская конвенция 1953 г. закрепила ряд основных прав, в том числе и свободу от пыток, а также недопустимость дискриминации. В то же время многие региональные соглашения расширяют правовое положение беженцев. Европейское соглашение об отмене виз для беженцев 1959 г. (беженцы, прибывшие на территорию какой-либо Договаривающейся Стороны в любое время вновь допускаются на территорию, власти которой выдали проездные документы); Конвенции ОАЕ 1969 г. (дает расширенную трактовку понятия «беженец», регулирует предоставление убежища по мотивам антирасистских преследований); Европейская конвенция о социальном обеспечении 1972 г. (государства-участники

предоставляют на своей территории беженцам равный со своими гражданами режим в вопросах социального обеспечения без каких-либо условий взаимности). Дублинская конвенция 1990 г. преследует следующие цели: определить, какое государство-участник отвечает за принятие решений по ходатайству об убежище; при необходимости обеспечить обратный прием такого лица и обмен информацией; подтвердить ответственность государства за удаление заявителей, ходатайства которых отклонены с территории ЕС. В основном же региональные конвенции расширяют сферу защиты в области невысылки, если беженцам грозит дискриминация или пытки. Так, например, Хартия ЕС 2000 г. в категоричной форме запрещает выдавать лицо, если существуют основания для угроз в применение пыток, в том числе и смертной казни; Соглашение СНГ о помощи беженцам и вынужденным переселенцам 1993 г. (запрещает высылку по мотивам любых преследований). [2, с. 91].

Таким образом, большинство региональных соглашений расширяют критерии признания лица беженцем, а также некоторые из их прав, что соответствует общей гуманитарной тенденции расширения прав и свобод, однако большинство из них не предлагают сравнительно ничего нового, учитывая современные тенденции роста массовой миграции и числа беженцев. Самым же очевидным недостатком системы защиты является то, что до сих пор она не действует во всех странах мира. На данный момент сторонами, подписавшими Конвенцию 1951 г. и (или) Протокол 1967 г. являются 147 государств. [3, с. 89 - 90]. И даже в тех странах, которые являются членами этой системы, могут наблюдаться существенные проблемы при реализации этих инструментов защиты (структура защиты сильно зависит от определения, которое позволяет государствам при желании ограничивать объем своих обязанностей в отношении беженцев). Ограничивающим фактором зачастую является степень охвата определения правового статуса беженцев, даже учитывая факты его расширения на региональных уровнях. Можно сделать единый вывод для универсальных и региональных соглашений, что нормы их положений нуждаются в серьезном анализе и совершенствовании. Данные положения в обоих случаях требуют своего логического расширения с учетом нынешних ситуаций в мире (большинство уже потеряло свою актуальность, поскольку были приняты около 50 лет назад). Стоит уделять особое внимание в данном вопросе новым современным причинам перемещения и тому факту, насколько они вписываются в систему традиционных определений и стратегий реагирования. В то же время мировое сообщество должно определить наиболее эффективные пути предотвращения новых потоков беженцев. К таким путям можно отнести изучение глубинных причин этих явлений, принятие мер по улучшению положения, обновление большинства положений и универсальных, и региональных соглашений. Как показывает опыт последних десятилетий работы с беженцами, международное сообщество и отдельные государства должны постоянно проводить работу по решению проблем беженцев и быть готовы к действиям в чрезвычайных ситуациях.

Використані джерела:

1. Павлова, Л.В., Сарашевский, Ю.Л. К вопросу о понятии «беженец» в международном праве / Л.В. Павлова, Ю.Л. Сарашевский // Белорус.журн. междунар. права и междунар. отношений. - 1998. - № 2. - 55 с.
2. Хартия Европейского союза об основных правах / П.А. Калиниченко [и др.]: под общ.ред. С. Ю. Кашикина. - М., 2001. - 57 с.
3. Салеев, И.В., Селиванов, А.В. УВКБ ООН и защита беженцев: материалы выступлений Верховного комиссара ООН по делам беженцев Антонио Гуттериша и помощника Верховного комиссара по вопросам правовой защиты Эрики Феллер / сост.

Братковський Олексій Володимирович,
студент 3-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Міжнародний кримінальний суд заснований як постійно діючий орган, до компетенції якого входить притягнення до відповідальності осіб, які скоїли досить серйозні злочини, чим викликають занепокоєння усього світового співтовариства, зокрема геноцид, військові злочини і злочини проти людяності.

Міжнародний кримінальний суд (далі МКС) був заснований на основі Римського статуту міжнародного кримінального суду (далі Статут), прийнятого в 1998 році і почав діяти з липня 2002 року. Даний орган є постійно діючим і не входить в офіційні структури ООН, хоча може порушувати справи за поданням Ради Безпеки ООН. Приміщення суду знаходиться в Гаазі (Нідерланди). Згідно частини 3 статті 3 Статуту суд за власним бажанням може проводити засідання в будь-якому іншому місці [1]. Важливо зазначити, що МКС - це "останній притулок". Він діє тільки у випадку, якщо держава, на території якого скоєно злочин або громадянином якої є злочинець, не бажає або фактично не може здійснити розслідування і висунути звинувачення.

Статут складається з 128 статей і включає в себе аспекти розташування, компетенції, правового статусу МКС та регулювання відносин між МКС та ООН [1]. Також він дає визначення злочинів, що підпадають під компетенцію МКС. У прийнятті Статуту взяли участь 160 країн: 120 з них підтримали статут, 21 утрималися, 9 держав були проти. Найбільш активно за обмеження прав МКС виступали США. Згідно з офіційним сайтом МКС на даний момент до Статуту приєдналися 121 країна: 33 африканські країни, 18 азійських країн, 18 країн східної Європи, 27 країн латинської Америки, 25 країн західної Європи [2].

До складу міжнародного суду входять 18 суддів, що обираються терміном на 9 років Асамблеєю держав учасників суду [2]. Згідно статті 34 Статуту до структури суду входять: президія, апеляційна палата, судова палата і палата попереднього провадження, канцелярія прокурора, секретаріат [1].

Стаття 5 Статуту обмежує внутрішню компетенцію суду щодо розгляду справ за чотирма видами злочинів: геноцид, злочини проти людства, військові злочини, злочинна агресія [1].

Статті 6-8 Статуту дають детальну характеристику цих злочинів, окрім злочинної агресії, оскільки при спробі єдиного визначення цього злочину не було досягнуто згоди. Поправки щодо цих видів можуть бути внесені будь-якою державою-учасницею, прокурором, суддями (абсолютна більшість) [1].

До компетенції МКС входить розгляд справ щодо злочинів, що були вчинені після 1 липня 2002, тобто дати набрання чинності Римського статуту.

Згідно статті 26 Статуту суд не розглядає справ щодо осіб, які на момент вчинення злочину не досягли 18-ти річного віку [1].

Також до компетенції Суду входить розгляд справ щодо злочинів, які були скоєні або на території держави-учасниці, або громадянином держави-учасника. Суд не розглядає справи, якщо не дотримується принцип територіальності. Це положення гарантує право держав вирішувати питання щодо видачі своїх громадян або поширення

на свою територію юрисдикції МКС. Однак у цього принципу є два винятки: по-перше, Рада Безпеки ООН може, за допомогою резолюції, прийнятої згідно з главою VII Статуту ООН [4], передати на розгляд Суду деяку ситуацію, що зачіпає злочини, які вчинені ні на території держави-учасниці, ні громадянами держави-учасниці. По-друге, відповідно до п. 3 ст. 12 Статуту [1], держава, яка не є учасником Статуту, може за допомогою заяви, представленого секретарю Суду, визнати здійснення Судом юрисдикції щодо конкретного злочину.

Справи, що розглядаються в МКС не мають строку давності.

Прокурору передавалися справи по ситуацій в Уганді, Демократичній Республіці Конго і Центральноафриканській Республіці. Крім того, Рада Безпеки ООН передала Суду питання про ситуацію в суданському регіоні Дарфур.

Розгляд судом конкретних справ почався з арешту і передання МКС громадянина Конго Тома Лубанга. Він звинувачувався у заклику на військову службу дітей у віці до 15 років і використанні їх у воєнних діях. Початок суду над Лубанго планувався на січень 2007 року, потім на червень 2008 року, але обидва рази відкладалося з процедурних міркувань. Крім того, прокурор видав ордери на арешт п'яти членів збройного формування в Уганді, обвинувачених у викраденні тисяч дітей, яких вони насильно вербували в свої ряди або використовували в якості домашньої прислуги або сексуальних рабів.

21 липня 2008 Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт президента Судану Омар аль-Башира за звинуваченням у геноциді у зв'язку з конфліктом у Дарфурі. Таким чином, аль-Башир став першим чинним главою держави, проти якого було висунуто звинувачення органом міжнародної юстиції [3,5].

27 червня 2011 Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт лівійського лідера Муаммара Каддафі, його сина Саїфа аль-Іслама і голови лівійської розвідки Абдулли аль-Сенуссі, звинувативши їх у злочинах проти людяності. Головний прокурор МКС Луїс Морено-Окампо в травні просив видати ордери за навмисне вбивство демонстрантів в Лівії після того, як Рада безпеки ООН звернувся з цим питанням до суду. У своїй постанові МКС повідомив, що існують достатні підстави, щоб вважати, що Каддафі і його син аль-Сенуссі вчинили злочини, що потрапляють під юрисдикцію суду, і що слід видати ордер на їх арешт. Проведення арештів, однак, є складним завданням для МКС через відсутність власної поліції, що змушує суд покладатися на відповідні органи країни-учасниці.

Використані джерела:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_588/
2. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/>
3. Судний день Судану/Олена Пацар – Режим доступу: <http://www.vz.ru/politics/2008/7/18/188101.html>
4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
5. Міжнародний кримінальний суд зажадав заарештувати президента Судану/ BBC Russian – Режим доступу: <http://gazeta.ua/articles/life/382424>

ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО ЯК НАПРЯМОК СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Ідентифікація України як європейської країни, її інтеграція у світовий правовий простір можливі за умов визнання, відстоювання та захисту національних інтересів, рецепції універсальних цінностей на засадах збереження і розвитку національної своєрідності, що спонукає до пошуків адекватних форм осмислення процесів плюралізації та глобалізації у праві, переорієнтації стратегій філософії права та методології правознавства.

Різноманітні правові явища почали порівнювати майже одночасно з виникненням права. Однак, впродовж тривалого часу правопорівняння не було пов'язано з потребами розвитку і вдосконалення існуючого позитивного права. Справжнім правом, що заслуговувало на увагу з боку вчених і підлягало вивченню у навчальних закладах, було римське та канонічне право. Саме їх розглядали як основні складові частини загального права цивілізованого світу. Тому реально існуюче право, правові системи конкретних країн порівнювали і оцінювали тільки з погляду їх відповідності римському і канонічному праву.

У кінці XIX ст. в світі відбулися суттєві соціально-політичні зміни, які сприяли формуванню сучасного розуміння порівняльного правознавства. Правовий розвиток передових держав досягнув досить високого рівня. Це призвело до формування національних правових систем, утвердження ринкових відносин, збільшення контактів між державами, а також між їх органами, громадськими організаціями та громадянами і в цілому — до розширення міжнародних зв'язків. Ці фактори спричинили виникнення практичної потреби у вивченні іноземного законодавства та його порівняння з національним правом. Тому відбулося відокремлення порівняльного правознавства від історії, теорії та філософії права, при яких воно фактично відігравало роль одного з методів досліджень, у більш-менш самостійну наукову дисципліну. Виникають відповідні спеціальні наукові утворення: Товариства порівняльного законодавства (Франція, 1869 р.; Англія, 1898 р.), Міжнародна асоціація порівняльного правознавства і науки народного господарства (Берлін, 1899 р.) тощо. Почали проводити міжнародні конгреси, присвячені проблемам порівняльного правознавства, перший з яких відбувся 1900 р. в Парижі. У розвинутих країнах (Франція, Німеччина, Англія, США) порівняльне правознавство як окрема навчальна дисципліна стало обов'язковим для вивчення предметом у програмі юридичної освіти. Створювались спеціальні кафедри компаративістського (порівняльного) напрямку. [4, с.44]

З огляду на вищевикладене не викликає сумніву необхідність формування потреби в базових, системних знаннях з порівняльного права. Разові, галузеві випадки застосування порівняльного аналізу повинні перерости в загальний запит, на який чекають відповіді правова наука та практика в тому числі і в процесі підготовки конкурентоздатних правників всіх сфер.

Створення якісної вищої юридичної освіти в Україні ускладнювалось через відсутність впродовж тривалого часу єдиних вимог до підготовки юристів. Зокрема, через неоднаковість підходів різних юридичних наукових шкіл до визначення змісту підготовки юридичних кадрів затягувалося розроблення стандарту вищої освіти з права за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, а за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра затверджений стандарт тривалий час відсутній взагалі.

За часів СРСР основним вважалося перше покоління державних стандартів – від випускників-юристів вимагали, щоб вони знали норми права та правильно їх

застосовували. В сучасних умовах до пріоритетних якостей юриста відносять здатність не лише тлумачити право, але й встановити сутність права з урахуванням мети правового регулювання та адекватності державного впливу на відповідні відносини, а також прийняти обґрунтоване рішення з урахуванням компаративістських підходів.

Навчальний процес переобтяжений нормативно-теоретичним знанням, що не повною мірою сприяє підготовці орієнтованих на практику фахівців, не стимулює індивідуальну навчальну активність студентів. Доцільно скоригувати навчальні плани з метою пропорційного перерозподілу нормативно-теоретичних дисциплін та практико-прикладних курсів, що зумовить активний академічний пошук студента та значно вищу професійну придатність випускників бакалавріату чи магістратури.

Навчальні плани, по можливості, повинні враховувати прагматичну складову повсякденної активності фахівця з права, неправову сферу діяльності юриста (ділову комунікацію, тактику дій, конструктивно-порівняльний аналіз і моделювання ситуації, ситуативний підбір норм права). Навчальні плани не завжди повинні будуватися згідно з галузевою диференціацією українського права, мають враховувати практичні потреби в підготовці спеціалістів за конкретними напрямками практичної роботи, що ґрунтуються на міжгалузевому правозастосуванні. Крім того, навчальний план ВНЗ не повинен бути замкнутим і неконвертованим, оскільки це обмежує академічну мобільність.

Потребують коригування вимоги МОН щодо питомої ваги циклу гуманітарних і соціально-економічних дисциплін (історія України, економічна теорія, іноземна мова, релігієзнавство та ін.) порівняно з іншими двома циклами – фундаментальними та професійно орієнтованими дисциплінами (теорія держави і права, основні галузі права) та дисциплінами за вибором. І, нарешті, необхідно визначитися з місцем та роллю порівняльного правознавства в системі юридичної освіти.

На юридичному факультеті нерідко по декілька (два й більше) семестрів вивчають історію України та українську мову, хоча ці дисципліни є предметами, що вивчаються у загально-освітній школі. Часто на різних курсах вивчають економічні і філософські дисципліни з дубльованим змістом.

Збільшення частки письмової форми оцінювання знань веде до зменшення часу усного спілкування зі студентами, заважає спрямованості практичних занять на виховання ораторських та дискусійних навичок майбутніх юристів.

У результаті значна кількість випускників має неналежний рівень підготовки за такими напрямками, як: а) достатність володіння юридичною робочою технікою; б) вирішення окремих юридичних проблем, казусів; всебічність правових знань; г) здатність знаходити альтернативні рішення; д) техніка аргументації; е) здатність працювати в команді та керувати колективом; є) знання прикладних юридичних комп'ютерних програм.

Як відомо, залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня в Україні існує чотири ОКР фахівців-юристів: 1) молодший спеціаліст; 2) бакалавр права; 3) спеціаліст права; 4) магістр права.

Молодших спеціалістів готує дуже широке коло навчальних закладів, що мають перший рівень акредитації (профтехучилища, непрофільні інститути). Як правило, на практиці це технічні виконавці, помічники юристів.

Внаслідок відсутності чіткої державної політики щодо ОКР фактично відбувається девальвація цієї системи. В умовах невизначеності перспектив ОКР «спеціаліст права» і недооцінки статусу ОКР «бакалавр права» спостерігається тенденція невиправданого збільшення частки магістрів права в загальній кількості випускників-юристів.

Щоб зупинити цю небезпечну тенденцію, слід підвищити статус бакалаврів права як базового елемента ОКР вищої юридичної освіти, по-суті поширивши на них

існуючі нині вимоги щодо ОКР «спеціаліст». У свою чергу, на статус ОКР «молодший спеціаліст права» поширити вимоги щодо бакалавра права.

Державні стандарти вищої юросвіти мають важливе значення в системі вищої освіти, оскільки визначають методичні основи організації навчального процесу в юридичних вишах. Більше того, державний стандарт вищої юридичної освіти встановлює державні вимоги до змісту юридичної освіти, рівнів професійної кваліфікації випускників юридичних ВНЗ, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників до юридичних вузів. Державний стандарт повинен містити перелік основних нормативних юридичних дисциплін, обов'язкових для підготовки фахівців за спеціальністю «правознавство».

Потреба включення до цього переліку порівняльного правознавства більш ніж очевидна. Посилання на неготовність до його сприйняття трактується як непомірний консерватизм. Донести своє праворозуміння до суб'єкта та зустріти його осмислений відгук неможливо без багажу порівняльного правознавства.

Можна погодитися з тими дослідниками, які вважають, що необхідність посилення різнобічної уваги до порівняльного правознавства в силу інтернаціоналізації “правових сімей” буде зростати і що ці тенденції є загальні і вони обумовлені низкою суб'єктивних та об'єктивних факторів. [6, с. 6-21]

Будучи багатоканальною системою знань, порівняльне правознавство володіє і такою конкретною функцією, як освітня. В цій площині справедливими є такі запитання:

- Яке місце і роль порівняльного правознавства в навчальних програмах системи юридичної освіти?

- Чи потрібна ця дисципліна майбутнім правникам?

- Якою має бути при викладанні її оптимальна структура, зміст, обсяг?

Так, якщо проблеми апробації та звичного функціонування порівняльного правознавства у вузах Західної Європи - це пройдений етап і на порядку денному такі речі, як системне навчально-методичне, вертикально-наукове та галузеве вдосконалення цієї дисципліни, то на пострадянському просторі, в Україні ще немає стійких традицій вивчення викладання порівняльного правознавства.

Як одностайно відзначають на основі досвіду західні викладачі, науковці та практики, відсутність у навчальних планах вищих юридичних закладів такої дисципліни, як порівняльне правознавство, є помітною та відчутною прогалиною, як тільки випускники цих установ приступають до виконання своїх професійних обов'язків, де потрібні такі знання.

Переважає більшість сучасних компаративістів солідарні в тому, що серйозне академічне вивчення порівняльного правознавства допомагає глибше зрозуміти свою “власну” правову систему, її позитиви, а також конкретніше та рельєфніше побачити наявні прогалини.

На макрорівні вивчення порівняльного правознавства сприяє розширенню загального фахового кругозору студентів-юристів, а на мікрорівні допомагає виробленню в них аналітичного, критичного, системного підходу до різних явищ правового життя, до самого права і, як результат, сприяє ефективному формуванню практичних навичок майбутньої професійної діяльності юриста з точки зору теоретичних її аспектів.

Так, в Англії, Німеччині, Франції курс “Вступ до порівняльного правознавства”, який включає в себе такі елементи, як: предмет, метод і завдання дисципліни, її місце і роль серед інших правових дисциплін; огляд теоретичних засад, основних правових інститутів... - викладається в усіх університетах, де готують правників.

Не викликає заперечень серед фахівців думка про те, що коефіцієнт корисної дії курсу порівняльного правознавства залежить від такої системи координат, як: чіткість,

гармонійність його побудови; конкретність та доцільність його змісту; точність та раціональність в його призначенні.

Більшість сучасних компаративістів переконливо доводять, що в корені неправильно є фабула про елітарність порівняльного правознавства, яке, мовляв, не потрібне, недоступне середньому студенту. Ми розділяємо думку тих фахівців, які обстоюють позицію про нагальну необхідність включення порівняльного правознавства в число семи фундаментальних, обов'язкових для вивчення предметів всіма без винятку студентами юридичних навчальних закладів.

На сучасному етапі існує декілька версій навчальних програм з порівняльного правознавства. Варта вивчення та аналізу "класична" програма з даної дисципліни, розроблена фахівцями Міжнародного факультету порівняльного права в Страсбурзі. У структурно-функціональному відношенні вона включає три етапи: а) перший (вступний); б) другий - присвячений вивченню основних тенденцій розвитку галузей права різних правових сімей; в) третій - глибоке, детальне вивчення окремих правових проблем, які виникають в країнах.

Заслужовує на увагу програма з порівняльного правознавства, запропонована американським ученим-практиком К.Осакве, яка включає два елементи: – загальну частину (12 тем) та – особливу частину (28 тем). Ці програми можна кваліфікувати як кращі типові, сучасні взірці, які за вибором, можливостями та в силу обставин можна буде поступово реалізувати в Україні.[2, с.19]

Таким чином вважаю за доцільне зробити такі висновки:

- порівняльне правознавство досить свіже вчення;
- на сучасному етапі порівняльне правознавство набуває чітких ознак, рис самостійної сфери спеціально-фахових знань;
- характерною особливістю сучасного порівняльного правознавства є те, що створено його власну об'ємну концептуальну формулу;
- особливістю порівняльного правознавства є його глобалізація та інтернаціоналізація;
- у навчальних програмах системи юридичної освіти України порівняльному правознавству в силу об'єктивних та суб'єктивних факторів необхідно надати, гарантувати одне з ключових місць;
- необхідно критично вивчити з наступним творчим використанням в українських ВНЗ досвід світової компаративістики;
- у процесі пошуку української моделі місця і ролі порівняльного правознавства в юридичній освіті доцільним було б систематичне проведення спеціальних наукових конференцій, симпозіумів, "круглих столів", колоквиумів, діалогів Сократа.

Використані джерела:

1. *Очерки сравнительного права: Сборник / Под ред. В.А. Туманова.* – М., 1981. – С. 36–153.
2. *Проблеми методології сучасного правознавства // Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції.* – К., 1996. – С. 19.
3. *Рене Давид. Основные правовые системы современности: Пер. с франц.* – М., 1988. – С. 23–24.
4. *Саидов А.Х. Сравнительное правоведение и юридическая география мира.* – М., 1993. – С. 44.
5. *Сравнительное правоведение: Сб. статей / Под ред. В.А. Туманова.* – М., 1978. – С. 5–76, 127–211.
6. *Тилле А.А., Швеков Г.В. Сравнительный метод в юридических дисциплинах.* – М., 1978. – С. 6–21.
7. *Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения.* – М., 1996. – С. 54–60.

Габец Наталья Сергеевна,
*преподаватель кафедры международного права юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы,
магистр юридических наук*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КАТЕГОРИИ «КОМБАТАНТ» В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Краеугольным принципом международного гуманитарного права является обязанность всегда проводить различие между комбатантами и некомбатантами. При этом согласно положениям международного гуманитарного права все лица, входящие в личный состав вооруженных сил стороны в конфликте, являются комбатантами, за исключением медицинского и духовного персонала. Практика государств устанавливает данную норму в качестве нормы обычного международного права, применяемой во время международных вооруженных конфликтов.

Вместе с тем, история развития международного гуманитарного права свидетельствует о постоянном расширении круга лиц, отнесенных к категории «комбатант». Это в свою очередь приводит к необходимости изучения законодательства зарубежных стран, в котором приводится определение понятия «комбатант».

Международное право изначально не содержало термина «комбатант», а использовало ряд других схожих понятий: «сражающиеся», «воюющие стороны». В таком понимании данные определения нашли свое закрепление в тексте IV Гаагской конвенции о законах и обычаях сухопутной войны 1907 г., а также в текстах Женевских конвенций 1949 г. В последующие годы термин «комбатант» как лицо, имеющее право непосредственно принимать участие в военных действиях упоминается в ряде резолюций Генеральной Ассамблеи ООН [1, с. 108]. В Дополнительном протоколе I 1977 года приводится более широкое понятие – «вооруженные силы».

Законодательство зарубежных стран в целом восприняло в качестве комбатантов лиц из состава вооруженных сил (или приравненных к ним), за исключением медицинского и духовного персонала, которые отвечают четырем условиям:

- 1) имеют во главе лицо, ответственное за своих подчиненных;
- 2) имеют определенный и явственно видимый издали отличительный знак;
- 3) открыто носят оружие;
- 4) соблюдают в своих действиях законы и обычаи войны.

Вместе с тем, анализ национального законодательства ряда государств выявил определенную специфику в правовом определении термина «комбатант».

Так, согласно законодательству Камеруна (Cameroon's Instructor's Manual 2006 г.) к комбатанту, помимо четырех названных выше критериев, применим еще один: участие в нападении или в развертывании подготовки к военной операции. Иными словами, не всякий член вооруженных сил является комбатантом, а только тот, кто непосредственно принимает участие в военных действиях [2].

Военный устав Германии 1992 г. делит вооруженные силы каждой из сторон конфликта на комбатантов и некомбатантов. При этом, в качестве комбатантов понимаются лица, которые непосредственно принимают участие в военных действиях. Оставшиеся лица являются некомбатантами.

Более широкое понимание термина «комбатант» приводит Военное наставление Нидерландов. Понятие «принимать непосредственное участие в военных действиях» включает не только «принимать участие в бою», а распространяется также на случаи прямой поддержки военных операций. Далее в наставлении подчеркивается, что вооруженные силы каждого государства могут включать лиц, которые там служат, однако не носят оружие. В этом случае, отмечает законодатель, государство самостоятельно может определить какие из членов его вооруженных сил относятся к комбатантам, а какие нет. Применительно к своим вооруженным силам, Нидерланды применили такую оговорку в отношении гражданского персонала, входящего в состав вооруженных сил, и выполняющего функции охраны правопорядка.

Законодательство Российской Федерации, Швеции и ряда других стран определяет комбатантов со ссылкой на п. 2 статьи 43 Дополнительного протокола I 1977 года. Неоднозначно следует воспринимать Военное наставление Новой Зеландии, которое буквально закрепляет следующее: «Обычно (подчеркнуто мной – Н.С.) только члены вооруженных сил воюющих государств имеют статус комбатантов» [2]. Представляется, такая формулировка не совсем удачна и не отвечает положениям международного гуманитарного права. Так, неясным остается, подпадают ли по смыслу новозеландского законодательства под категорию «комбатант» лица из числа народных ополченцев, партизан.

Для законодательства США характерно деление комбатантов на две категории: законный вражеский комбатант и незаконный вражеский комбатант. Такое положение прямо закреплено в Руководстве для военных комиссий 2007 года (US Manual for Military Commissions) [2]. Именно США впервые ввели в обиход понятие «незаконный комбатант», которое повсеместно используется в военных конфликтах последних двух десятилетий.

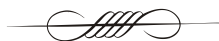
Законодательство Украины, в целом, восприняло традиционную точку зрения относительно критериев разграничения комбатантов и некомбатантов. При этом, некомбатантами (или несражающимися) могут быть члены вооруженных сил, оказывающие последним помощь, но непосредственно участия в военных действиях не принимающие (медицинские работники, священнослужители, военные корреспонденты и т.д.). В случае же их непосредственного участия в военных действиях указанные лица становятся комбатантами.

В завершение проведенного исследования отметим, что законодательство Республики Беларусь не содержит нормативного определения термина «комбатант». Закон Республики Беларусь «О Вооруженных Силах Республики Беларусь» от 3 ноября 1992 г. № 1904-XII использует вместо понятия «комбатант» термин «вооруженные силы» и «другие войска и воинские формирования Республики Беларусь» [3].

Таким образом, определение комбатантов содержится во многих военных уставах и наставлениях. Оно подкреплено официальными заявлениями и отраженной в отчетах практикой, в том числе практикой государств, которые не являются или не являлись в соответствующий момент участниками Дополнительного протокола I.

Использованные источники:

1. Арцибасов, И.Н. *Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия: монография* / И.Н. Арцибасов, С.А. Егоров. – М.: *Междунар. отношения*, 1989. – 230 с.
2. Henckaerts, J.-M. *Customary International Humanitarian Law: rules* / J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck. [Electronic resource] – Cambridge, 2005. – Mode of access: http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_rul_rule3. – Date of access: 16.09.2012.
3. *О Вооруженных Силах Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 3 нояб. 1992 г., № 1904-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 12.05.2009 г. // Консультант Плюс: Беларусь.*

Гарват Аліна Ігорівна,
*студентка 3-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ ЩОДО ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ РІЧКИ ДУНАЙ

Сьогодні ріка Дунай відіграє надзвичайно важливу роль в економіці й системі водних сполучень Західної Європи. Так, після спорудження в 1992 р. на території ФРН каналу Майн-Дунай виникла трансрегіональна водна магістраль Рейн-Майн-Дунай довжиною 3503 км, шлях що поєднує порти п'ятнадцяти країн, для них це – джерело води і важлива транспортна магістраль.

Загальна довжина однієї з найдовших у Європі рік сягає 2850 км, довжина судноплавної її частини — 2588 км. Правовий режим використання міжнародної ріки для судноплавства закріплюється у відповідних міжнародно-правових актах. Так, режим Дунаю визначений Белградською конвенцією про режим судноплавства на Дунаї 1948 р.

Конвенція 1948 року регулює судноплавство по Дунаю від міста Ульма (ФРН, у місці впадання в Дунай ріки Іллер) до Чорного моря через Сулінське гирло з виходом до моря через Сулінський канал (Румунія). Стаття 1 даної Конвенції встановила, що Дунай відкритий для вільного торгового судноплавства всіх країн світу на основі рівності у відношенні торгових і навігаційних зборів і умов судноплавства. Свобода судноплавства не поширюється на військові кораблі. [1]

У 1985 році була прийнята Декларація про співробітництво придунайських держав з питань водного господарства р. Дунай, особливо охорони її вод від забруднення. Декларація має на меті забезпечення раціональне використання вод Дунаю і захист ріки від забруднення.

У 1994 році придунайськими країнами була підписана Конвенція щодо співробітництва з охорони та сталого використання ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай), яку ратифікувала Україна у 2002 році. [2]

В даній Конвенції держави прагнуть посилити своє співробітництво щодо управління водними ресурсами в сфері їх охорони і використання річки Дунай; підкреслюють термінову необхідність посилення внутрішніх і міжнародних засобів щодо запобігання, контролю і зменшення значного незворотного транскордонного впливу від скидів небезпечних і поживних речовин у водне середовище басейну ріки Дунай з належною увагою також щодо Чорного моря; прагнуть до тривалого покращання та охорони ріки Дунай і вод її водозбірного басейну, зокрема, в транскордонному контексті, та до сталого управління водою, враховуючи належним чином інтереси країн Дунайського басейну в галузі водовикористання, одночасно сприяючи охороні морського середовища Чорного моря. Держави враховують невідкладність вжиття заходів щодо зменшення забруднення води і раціонального, сталого водовикористання, встановлюють відповідні пріоритети та посилюють, узгоджують та координують заходи, вжиті та заплановані на внутрішньому і міжнародному рівнях по всьому басейну ріки Дунай, які націлені на сталий розвиток та охорону навколишнього середовища ріки Дунай. Сьогодні річка Дунай потерпає від постійного засмічення і забруднення промисловими, побутовими та іншими стічними і

дренажними водами та скидами, від проведення різних видів робіт на водних і водогосподарських об'єктах тощо.

Враховуючи незадовільний технічний стан суден низки дунайських судноплавних компаній Румунії, Сербії, Болгарії, України тощо, дуже актуальною є проблема забруднення ріки господарсько-побутовими, стічно-фекальними водами та водами, забрудненими нафтопродуктами з суден.

Останнім випадком, який завдав великої шкоди довкіллю у тому числі й р. Дунай є випадок потрапляння червоного шламу до річки внаслідок аварії на глиноземному заводі у м. Айка (Угорщина).

Непоодинокими є також випадки забруднення води р. Дунай, які відбуваються з суден. Так, 19.07.2010р. Державною екологічною інспекцією з охорони довкілля Північно-Західного регіону Чорного моря (далі Інспекція) встановлено факт забруднення р. Дунай у районі 85 км (Кілійське гирло) в результаті перевертання барж ПЗ027 та ПЗ038 АСК «Укррічфлот» внаслідок чого 4075,6 тонн аглоруди потрапило у водне середовище.

20.12.2010р. в районі 261 км р. Дунай у зв'язку з пошкодженням корпусу відбулося затоплення баржі з вантажем мінерального добрива у кількості 964 т.[5, с.144]

На р. Дунай останнім часом підвищилася кількість випадків надзвичайних ситуацій, під час яких відбувається забруднення ріки та погіршуються хіміко-екологічні показники її життєдіяльності.

В лютому 2010 року у Відні відбулася конференція міністрів країн-учасниць Конвенції щодо захисту річки Дунай, яка мала на меті забезпечення екологічно збалансованого управління ресурсами басейну річки Дунай. У конференції взяли участь міністри водного господарства країн басейну річки Дунай – Австрії, Боснії, Герцеговини, Болгарії, Хорватії, Чеської Республіки, Німеччини, Угорщини, Чорногорії, Республіки Молдови, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, України. Конкретні заходи щодо поліпшення якості води передбачаються у тому що почнуть працювати на повну потужність нові очисні споруди у Будапешті. Це дозволить значно знизити вміст органічних речовин та харчових відходів у воді, і тим самим помітно поліпшити екологічну ситуацію на величезній ділянці Дунаю.

Ціла система очисних споруд та міських каналізацій буде створюватися у декількох сотнях населених пунктів Румунії. Найважливіший пункт цієї системи – очисні споруди для Бухареста, які повинні запрацювати до 2017 року. Один із головних висновків конференції, і багато міністрів з охорони навколишнього середовища підкреслювали це у своїх виступах, була констатація тези про те, що збереження неповторної природи Придунав'я та доброї якості води є основою для поліпшення економічної ситуації по усьому басейну річки Дунай.

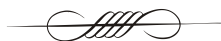
Щодо відповідальності держав щодо забруднення річки Дунай, то відповідно до ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

На відміну від міжнародно-правової відповідальності за забруднення річкових вод, де критерієм істотності може виступати передбачений міжнародними конвенціями максимальний розмір цивільно-правової відповідальності за певний вид забруднення, у випадку забруднення материкових вод єдиного грошового виразу межі істотності заподіяної шкоди не існує. Тому істотність забруднення має визначатися залежно від місця забрудненого водного об'єкта в екосистемі та його значення для потерпілої держави, також може бути визначена заборона використання транспортної магістралі.[6]

Отже, проблеми, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища, перш за все повинні проходити через свідомість кожного громадянина держави та можуть бути вирішені лише їх спільними діями в межах держави, та й завдяки спільним зусиллям усіх країн Дунайського басейну.

Використані джерела:

- 1.Белградська конвенція про режим судноплавства на р.Дунай від 1948 р.: Довідник чинних міжнародних договорів у сфері охорони довкілля [скл. Анрусевич А.; Андрусевич Н.; Козак З.] – Львів, 2009.-2470с.
- 2.Бровдій В.М. Екологічні проблеми України (проблеми ноогеніки) / Бровдій В.М., Гаца О.О. К.: НПУ, 2000. – 210с.
- 3.Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай): Довідник чинних міжнародних договорів у сфері охорони довкілля [скл. Анрусевич А.; Андрусевич Н.; Козак З.] – Львів, 2009. - 2470с.
- 4.Конвенція з режиму судноплавства по Дунаю 1948р./ Офіційний Вісник України. – Офіц. Вид. – К.:, 2005. – с.1657.
- 5.Кузьменко О.М. Правові проблеми екологічного стану річки Дунай. Журнал: Митна справа. № 3(75) '2011.
- 6.Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» / Відомості Верховної Ради України. – Офіц.вид. – К.1991. – № 41. –546с.
- 7.Закон України «Про державний кордон України»/ Офіційний вісник України – Офіц.вид. – К.1991. - № 53. – 546с.

Грахоцкий Александр Павлович,
ассистент кафедры теории и истории государства и права
Гомельского государственного университета им. Ф. Скорины
магистр исторических наук

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ПЕРЕХОДОВ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

Конфессиональная принадлежность личности являлась основным критерием идентификации подданных в Российской империи. Принадлежность лица к той или иной признанной империей конфессии опосредовала гражданские отношения подданных к государству и являлась для последнего механизмом управления, контроля и категоризации населения. Поэтому вопрос правового регулирования порядка смены конфессиональной принадлежности личности являлся одним из краеугольных камней имперской юриспруденции.

В статье 70 «Устава о предупреждении и пресечении преступлений» отмечалось, что право осуществления миссионерской деятельности в Российской империи принадлежало только православной конфессии. Этот же устав предусматривал возможность перехода из одного христианского неправославного вероисповедания в другое, однако лишь с непосредственного разрешения министра внутренних дел [1, ст. 82]. С санкции того же министра осуществлялась конверсия евреев, мусульман и язычников в «иностранные» христианские вероисповедания [1, ст. 84, 85].

Православные подданные не имели права перехода в другую веру [1, ст. 36]. Не разрешались и переходы из «иностранных» христианских вероисповеданий в нехристианские. Согласно статье 200 «Уложения о наказаниях уголовных и

исправительных», «за отвлечение кого-либо от Христианской веры Православного или другого исповедания в веру магометанскую, еврейскую или иную нехристианскую» виновный карался бизуном, наложением клейма, лишением всех прав состояния, ссылкой на каторгу сроком от 8 до 15 лет [2, ст. 200, 201]. Уголовной ответственности подлежали и сами лица, «отступившие» от христианской веры в нехристианскую. Согласно с законом, виновного направляли к «духовному начальству» для «увещания и вразумления». Главное же, до момента возвращения в христианство «отступник» лишался прав своего состояния [2, ст. 201]. Естественно, что для представителей привилегированных сословий такая санкция имела существенное значение.

Сурово наказывалось и «соблазнение» православных в другие христианские вероисповедания. Статья 205 «Уложения о наказаниях...» за это преступление предусматривала лишение всех прав состояния и ссылку «на житие» в Сибирь или отправку в исправительные арестантские роты [2, с. 50]. «Отступившие» от православия в другие христианские вероисповедания передавались «духовному начальству для увещания, вразумления их и поступления с ними по правилам церковным» [2, ст. 206].

В то же время ненасильственная конверсия иноверцев в православие приветствовалась российскими властями. Статья 25 «Устава духовных консисторий» определяла следующий порядок перехода в «господствующее» вероисповедание: лица, присоединяющиеся к православию, подлежат «наставлению и утверждению в учении православной веры» со стороны православного священника. Далее в статье отмечалось: «... самое же присоединение [священник – А. Г.] совершает по взятии от ищущих присоединения письменного показания в следующей форме: “Нижеподписавшийся, или нижеподписавшаяся, (звание, имя, фамилия, вероисповедание) сим изъявляю решительное намерение присоединиться к Православной Кафолической Восточной Церкви и обещаю пребывать в послушании ея всегда неизменно”». Затем священник должен был зарегистрировать присоединение в метрической книге и передать подписанную неопитом расписку епархиальному архиерею [3, с. 11]. После чего неопит допускался к церковной процедуре присоединения к православию.

4 декабря 1861 г. Александр II утвердил Положение, которое подробно регламентировало порядок переходов из нехристианских вероисповеданий в православное. Крещение малолетних евреев, мусульман и язычников должно было осуществляться с разрешения их родителей или опекунов. Лица же, достигшие 14 лет могли самостоятельно принимать решения о крещении. Однако православный священник должен был убедиться, «... что сами обращающиеся желают и требуют присоединения к Церкви Православной и что они имеют достаточные сведения о ея догматах и учении». Несовершеннолетние иноверцы, не достигшие 21 года, перед принятием христианства обязывались на протяжении 6 месяцев «наставляться во всех существенных основаниях веры». Для совершеннолетних лиц срок наставления сокращался до 40 дней. В документе подчёркивалось, что таинство крещения должно было осуществляться в церкви в присутствии «благонадёжных» свидетелей или местного начальства. Священник и присутствующие представители власти перед началом таинства обязывались убедиться в добровольности и осознанности перехода лица в православие. После совершения таинства чиновник должен был собственной подписью засвидетельствовать регистрацию конверсии в метрической книге [4, с. 591-592]. Согласно пункту 6 Положения, тем иноверцам, которые в связи с принятием православия были вынуждены сменить своё место жительства и поселиться «среди христиан» выдавалась материальная помощь из казны. Так, евреи могли рассчитывать на выплату от 15 до 30 рублей [4, с. 592].

В качестве дополнения к статье 7 «Устава духовных дел иностранных исповеданий», в которой гарантировалось право евреев на переход в «терпимые» христианские конфессии, помещались «Общие правила о принятии евреев в

иностранные христианские вероисповедания». Содержание этих правил в целом соответствовали нормам положения от 4 декабря 1861 г.: для крещения несовершеннолетних евреев требовалось разрешение родителей, однако же с санкции министра внутренних дел могла быть допущена конверсия без их согласия; особенное внимание уделялось усвоению догматов вероучения; совершение таинства крещения разрешалось только в городских храмах в воскресные и праздничные дни [5, с. 233-234].

Таким образом, порядок изменения конфессиональной принадлежности подданных строго регламентировался в праве Российской империи. Переходы из православия в другие вероисповедания запрещались законом. Конверсия иноверцев в «господствующую» конфессию не только разрешалась, но и приветствовалась властями. В то же время, с разрешения министра внутренних дел разрешались переходы с одной «терпимой» христианской конфессии в другую, а также переходы с нехристианских конфессий в «иностранные» христианские.

Использованные источники:

1. *Устав о предупреждении и пресечении преступлений // Свод законов Российской Империи: в 16 т. – СПб, 1890. – Т. 14.*
2. *Уложение о наказаниях уголовных и исправительных // Свод законов Российской империи: в 16 т. – СПб, 1857. – Т. 15.*
3. *Устав духовных консисторий. – СПб: Синод. типография, 1857. – 134 с.*
4. *Полное собрание законов Российской империи. Собрание II: в 55 т. - СПб: Типогр. 2 отд. Собственной ЕИВ канцелярии, 1861. - Т. 36: в 2-х частях. - Ч.2. - 673 с.*
5. *Уставы духовных дел иностранных исповеданий // Свод законов Российской империи: в 16 т. – СПб, 1896 – Т. 11: в 2-х частях. - Ч. 1.*

Грищук Віктор Климович,
директор Навчально-наукового інституту права, психології та економіки
(Львівський державний університет внутрішніх справ), доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИПИ НЕГАТИВНОЇ (РЕТРОСПЕКТИВНОЇ) ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Максимально об'єктивний, осяжний і змістовний аналіз правової реальності можливий через призму принципів права, їх ролі в механізмі правового регулювання суспільних відносин.

Принципи негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини, за Н.В. Вітруком, – це найбільш загальні для даного правового інституту, директивні, імперативні норми-вимоги, які визначають зміст як правового регулювання відносин юридичної відповідальності, так і діяльності щодо застосування заходів (мір) юридичної відповідальності. Пізнання принципів юридичної відповідальності важливе як для законодавця, котрий формує відповідні норми права, так і для суддів та інших правозастосувачів [3, с. 185].

Принципи негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини є різновидом міжгалузевих принципів права (правового регулювання, а тому, як і інші

принципи такого виду, вони субординовані, «підпорядковані» його загальним типологічним конкретно-історичним принципам [12, с. 162].

О.В. Рагузіна дещо в іншій площині бачить поняття принципів юридичної відповідальності людини: «... це ключові ідеї, установки, керівні засади відповідальності, закріплені в законі, які визначають і виражають її суть, зміст і соціальне призначення та стимулюють або обмежують поведінку суб'єктів правових відносин» [13, с. 17].

С.В. Бобровник визначає принципи негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини як положення та ідеї, що мають законодавче закріплення та визначають самостійний і реальний характер відповідальності як засобу трактування і охорони об'єктивного і суб'єктивного права та суспільного порядку [2, с. 295].

За визначенням Б.Т. Базилева, принципи юридичної відповідальності людини як основоположні ідеї, що виражають сутність, природу і призначення інституту відповідальності, містяться в законодавстві у вигляді норм. Норми ж визначають характер правового регулювання деліктних відносин. Це внутрішні закономірності існування даного правового інституту, що виражають його природу і призначення. Порушення цих принципів, відступ від них неминуче деформує інститут юридичної відповідальності людини, розмиває його межі, веде до штучного змішування з іншими правоохоронними інтересами, які мають свої закономірності буття. Принципами юридичної відповідальності людини, на його думку, є: 1) законність підстав; 2) невідворотність настання; 3) недопустимість подвоєння (застосування кількох видів юридичної відповідальності за одне й те ж протиправне діяння); 4) персоніфікованість накладення; 5) регламентованість здійснення [1, с. 56-57].

В.М. Лазарєв та В.Г. Фьодорова вважають, що правильним буде розуміти під принципами юридичної відповідальності людини такі, що впливають з соціально-економічної природи права, загальновизнані і закріплені в законі ідеали регулятивно-охоронного впливу юридичної відповідальності на поведінку дієздатних суб'єктів, а також об'єм і порядок застосування її заходів [5, с. 84].

В юридичній літературі немає єдності думок вчених щодо системи принципів негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини та їх змістовної частини. Зокрема, виокремлюють принципи, які безпосередньо закріплені в законі (легальні принципи) та принципи, які впливають з правової природи юридичної відповідальності людини. За формою юридичного визначення серед легальних принципів юридичної відповідальності людини розрізняють конституційні принципи, тобто такі, що закріплені в Конституції та галузеві принципи, що закріплені в галузевому законодавстві. Звертається увага на те, що на юридичну відповідальність людини поширюються всі загальноправові принципи. Вони принципи обумовлюють зміст і спрямованість принципів юридичної відповідальності, які є спеціальними принципами щодо загальноправових принципів. До загальноправових принципів відносять принципи: правомірності; справедливості; гуманізму; верховенства права; юридичної рівності; гарантованість державою прав і свобод людини і громадянина; відшкодування державою шкоди, заподіяної особі незаконними діями державних органів і службових осіб. Загальноправові принципи повною мірою визначають зміст і дію юридичної відповідальності людини. Вони тісно зв'язані між собою за змістом та своєю дією вони знаходять своє втілюються у спеціальних принципах юридичної відповідальності людини [3, с. 185-186]. Н.В. Вітрук до спеціальних принципів відносить такі принципи юридичної відповідальності людини: 1) конституційність і законність, визначеність і обґрунтованість підстави юридичної відповідальності; 2) невідворотність настання юридичної відповідальності; 3) рівні підстави юридичної відповідальності; 4) персоніфікація і індивідуалізація юридичної відповідальності; 5) неприпустимість подвійного покарання за одне й теж правопорушення; 6)

оптимальність процесуально-процедурної форми юридичної відповідальності; 7) ефективність реалізації юридичної відповідальності [3, с. 187].

П.М. Рабінович висловив слушну думку, що негативна (ретроспективна) юридична відповідальність людини застосовується на таких засадах: а) законності (щодо підстав, процедури притягнення до відповідальності, її виду та розміру); б) обґрунтованості (щодо висновків про факт та про суб'єкта правопорушення, а також про інші юридично значимі факти, пов'язані з цими обставинами); в) доцільності (щодо здійснення цілей юридичної відповідальності); г) невідворотності (жодне правопорушення не повинне залишатися без відповідного реагування компетентних органів); д) справедливості або індивідуалізації (щодо відповідності обраного в межах закону заходу відповідальності негативній соціальній характеристиці конкретного правопорушника). У праві держави соціально-демократичної орієнтації – відповідно до його типологічних принципів – юридична відповідальність передбачається у законодавстві тільки за: 1) фізичне діяння (а не за думки, світогляд, соціальні або особистісні властивості людини); 2) юридично заборонене діяння; 3) винне діяння (проте можливі окремі винятки); 4) особисте діяння правопорушника (проте можливі окремі винятки) [12, с. 162].

«Найважливішими принципами негативної юридичної відповідальності є принципи:

- законності – означає, що вся процедура накладення покарання та його відбування порушником повинна здійснюватися у строгій відповідності до закону;
- вини – передбачає, що немає відповідальності без вини, відповідальність накладається тільки за здійснення особою винного протиправного діяння;
- невідворотності покарання – вимагає, щоб жодне правопорушення не залишалося без покарання;
- гуманності – покарання не може мати своєю метою спричинення фізичних страждань, приниження людської гідності;
- справедливості – застосовані міри відповідальності повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки, а також є неприпустимою подвійна відповідальність за одне і те саме правопорушення;
- презумпція невинуватості – кожний громадянин вважається невинуватим, поки інше не буде доведено в установленому законом порядку [10, с. 40-41].

Л.А. Морозова, наголошуючи, що різні автори визначають різні принципи негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини, назвала п'ять з них, які найчастіше зазначаються вченими-теоретиками: 1) законність; 2) обґрунтованість; 3) справедливість; 4) доцільність; 5) невідворотність [9, с. 346].

Н.М. Пархоменко розглядає юридичну відповідальність людини як матеріально-правовий інститут, принципами якого є: а) справедливість; б) законність; в) невідворотність; г) індивідуалізація; д) гуманізм та е) винність діяння. Вона визначає принципи юридичної відповідальності як положення та ідеї, що мають законодавче закріплення та визначають самостійний і реальний характер відповідальності як засобу гарантування і охорони об'єктивного і суб'єктивного права та суспільного порядку. Принципи юридичної відповідальності формуються на підставі принципів права [11, с. 54, 56].

Більш широкий підхід до визначення принципів негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини застосувала С.В. Бобровник, яка назвала і проаналізувала наступні принципи: 1) принцип законності; 2) принцип відповідності правопорушення та покарання; 3) принцип справедливості; 4) принцип обґрунтованості; 5) принцип змагальності; 6) принцип права на захист; 7) принцип невідворотності відповідальності; 8) принцип своєчасності відповідальності; 9) принцип гуманізму; 10) принцип доцільності; 11) принцип індивідуалізації покарання;

12) принцип відповідальності за винні діяння; 13) принцип правової регламентованості [2, с. 296-299].

Юридична відповідальність людини, за Р.Х. Макуєвим, реалізується на ґрунті семи принципів: 1) відповідальність лише за винне діяння; 2) законність; 3) співрозмірність юридичної відповідальності тяжкості вчиненого правопорушення; 4) невідворотність юридичної відповідальності; 5) оперативність притягнення правопорушника до юридичної відповідальності; 6) доцільність юридичної відповідальності; 7) презумпція невинуватості [7, с. 44-45].

І.С. Самощенко та М.Х. Фарукшін до основних принципів юридичної відповідальності людини відносять: а) відповідальність лише за поведінку, за вчинки учасників суспільних відносин, а не за думки, біологічні чи соціальні властивості, родинні чи інші зв'язки людей; б) відповідальність лише за вину людей і організацій; в) законність; г) справедливість; д) доцільність; е) невідворотність і швидке настання відповідальності [14, с. 125].

На думку М.Б. Міроненко, таких принципів є п'ять: 1) принцип справедливості; 2) принцип законності; 3) принцип невідворотності відповідальності; 4) принцип індивідуалізації відповідальності; 5) принцип вини. При цьому, - вважає вона, - принцип справедливості юридичної відповідальності людини є системоутворювальним принципом [8, с. 5].

З-поміж інших наукових концептів принципів юридичної відповідальності людини вирізняється оригінальністю їх бачення як охоронних принципів права обґрунтування А.М. Колодієм. Він визначає **охоронні принципи права** так: «це обумовлені соціальним призначенням найбільш загальні й головні, нормативно-регулятивні напрями правового впливу на діяльність з охорони загальнозначущих, соціально важливих політичних, економічних, культурних, національних, особистих та інших відносин, забезпечення їх недоторканності і, відповідно, на боротьбу з явищами, які шкодять цим суспільним відносинам». Специфіка охоронних принципів права, - пише він далі, - полягає в тому, що вони: а) характеризують право як особливий спосіб правового впливу на поведінку людей, що реалізується під загрозою санкцій, шляхом встановлення заборон і практичної реалізації юридичної відповідальності; б) слугують найбільш зрозумілим і доступним інформатором для суб'єктів суспільних відносин щодо того, які соціальні цінності перебувають під охороною держави, що здійснюється за допомогою права; в) є найбільш наочним показником політичного, соціального і духовного рівня розвитку суспільства, морально-гуманістичних витоків права; г) є загальними, керівними центрами порядку і процедури накладення і реалізації покарання. Сутність охоронного права і його принципів більш чітко виявляється у правоохоронній діяльності суспільства. Найбільш чітко вираженими принципами охоронного права, на його думку, є: загальна заборонність, примусовість, розрахованість на правопорушення, можливість практичного застосування юридичної відповідальності, регламентованість покарання, його подальша гуманізація тощо [4, с. 78].

Д.М. Лук'янець зробив спробу виявити концептуальні джерела юридичної відповідальності людини, показати зумовленість її існування фундаментальними філософськими законами. На цій основі він сформулював основні **принципи**, які, на його думку, утворюють **концептуальну модель** юридичної відповідальності людини, а саме принципи: 1) діалектичної суперечності і причинності; 2) відповідальності; 3) нормативного описання відхилень від норми.

Принцип діалектичної суперечності і причинності передбачає те, щоб у процесі соціального нормування суспільних відносин, різновидом якого є правове регулювання, обов'язково були враховані принципи діалектики, а також фундаментальні положення детермінізму, філософського вчення про об'єктивні

закономірності взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ матеріального і духовного світу.

Принцип відповідальності розкривається автором через його складові: а) нормативну модель відхилення від норми і б) нормативну модель реакції на відхилення. Нормативна модель реакції на відхилення від норми базується на принципах: 1) реалізованості реакції; 2) адекватності реакції; 3) об'єктивності оцінки; 4) об'єктивності істини; 5) достовірності джерел; 6) належного суб'єкта оцінювання реакції; 7) необхідних підстав ініціювання реакції; 8) достатності підстав об'єктивної оцінки; 9) фаховості суб'єкта оцінки; 10) подолання неочевидності; 11) страхування об'єктивності.

Нормативна модель відхилення від норми забезпечується принципами нормативного описання відхилень, які викликають відповідну реакцію: 1) формалізації відхилення; 2) пропорційності рівня нормативної деталізації відхилення і точності визначення меж можливої реакції; 3) відповідності об'єкта реакції адресату норм; 4) належної спрямованості реакції; 5) дієвості реакції; 6) конкретності ознак об'єктивної сторони; 7) об'єктивної зумовленості діяння волею відповідного суб'єкта і адекватного відображення цього діяння у його свідомості; 8) конкретизації реакції [6, с. 4-11].

На наш погляд, до числа спеціальних принципів негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини доцільно віднести наступні принципи: 1) принцип демократичності відповідальності; 2) принцип гуманності відповідальності; 3) принцип нормативності; 4) принцип справедливості відповідальності; 5) принцип рівності відповідальності.

Використані джерела:

- 1.Базылев Б.Т. *Юридическая ответственность (теоретические вопросы)* / Б.Т. Базылев. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1985.
- 2.Бобровник С.В. *Юридична відповідальність* / С.В. Бобровник // *Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посібник* / за ред. О. В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2011.
- 3.Витрук Н.В. *Общая теория юридической ответственности* / Н.В. Витрук. – М.: РАМ, 2008.
- 4.Колодій А.М. *Принципи права України* / А.М. Колодій – К.: Юрінком Інтер, 1998.
- 5.Лазарев В.М. *Принцип правового равенства и юридическая ответственность (проблемы методологии и теории взаимосвязи): монография* / В.М. Лазарев, В.Г. Федорова. – Волгоград: Изд-во Вол. ГУ, 2005.
- 6.Лук'янець Дмитро. *Філософські основи і концептуальна модель юридичної відповідальності* // *Юридична Україна*. – 2006. – № 4.
- 7.Макуев Р.Х. *Правонарушения и юридическая ответственность* / Р.Х. Макуев. – Орел: Юрид. институт МВД России, 1998.
- 8.Мироненко М.Б. *Принципы юридической ответственности в системе права: автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук* / М.Б. Мироненко. – Саратов, 2001.
- 9.Морозова Л.А. *Теория государства и права* / Л.А. Морозова. – М.: Юрист, 2002.
10. Оніщенко Н.М. *Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах* / Н.М. Оніщенко, Т.І. Тарахонич, Н.М. Пархоменко, Л.О. Макаренко / за заг. ред. Н.М. Оніщенко. – К.: Юридична думка, 2009.
11. Пархоменко Наталія. *Юридична відповідальність і законність: основні аспекти співвідношення* // *Про українське право*. – 2010. - Число 5.
12. Рабінович П.М. *Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник* / П.М. Рабінович. – Вид. 10-е доповнене. – Львів: Край, 2008.

13. Рагузина О.В. Гуманизм и справедливость юридической ответственности в публичном и частном праве: автореф. дисерт. на соиск. науч. степени канд. юрид. наук. – Волгоград, 2002.
14. Самощенко И.С. Ответственность по советскому законодательству / И.С. Самощенко, М.Х. Фарукишин. – М.: Юридическая литература, 1971.

Демичев Дмитрий Михайлович,
заведующий кафедрой теории и истории права
Белорусского государственного экономического университета,
доктор юридических наук, профессор

ПРИНЦИП РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В ДОКТРИНЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО И КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА

Принцип разделения властей является базовым принципом в государственном механизме правовых государств, исключающим возможность соединения законодательной, исполнительной и судебной власти в одних руках и способствующим оптимальному развитию отношений в обществе и государстве. Поскольку государственная власть в демократических государствах едина (единым и единственным источником власти выступает народ), то ее ветви постоянно взаимодействуют.

В поисках идеальной модели государственного устройства человечество на протяжении многих веков стремится создать максимально эффективную систему сдержек и противовесов ветвей государственной власти. Сущность ее состоит в том, чтобы уравновесить власти, не дать возможность каждой из них оставаться бесконтрольной.

Будучи достаточно древней политико-правовой доктриной, теория разделения властей, ее идеи в зачаточном состоянии высказывались еще античными и средневековыми учеными (Аристотель, Полибий, Марсилиус Падуанский и др.). Древние греки использовали этот принцип для того, чтобы укрепить государственный строй, гарантировать его от непредсказуемых изменений и потрясений. В эпоху Средневековья (V–VI вв.) А. Августин, Ф. Аквинский, М. Падуанский исследовали проблему разделения светской и церковной властей.

Однако в качестве самостоятельного учения идея разделения властей как составная часть учения о демократическом государстве была связана с революциями XVII – XVIII вв. и сформулирована в середине XVIII в. Дж. Локком (Великобритания) и Ш. Монтескье (Франция), а в дальнейшем развита другими мыслителями эпохи Просвещения.

Данный принцип рассматривался его авторами как важнейшая гарантия против концентрации и злоупотребления властью, которые были свойственны феодальным монархиям. Как отмечал Ш. Монтескье, чтобы не было возможности злоупотреблять властью, необходим такой порядок вещей, при котором различные власти могли бы взаимно сдерживать друг друга.

Уже в первых конституциях – США (1787 г.) и Франции (1793 г.) – был закреплён принцип разделения властей как важный элемент равновесия трех основных ветвей государственной власти для осуществления главной функции государства – охраны прав и свобод человека.

Принцип разделения властей – это установление подлинного разделения и баланса полномочий между органами законодательной, исполнительной и судебной власти в качестве конституционной основы построения правового государства.

Суть теории разделения властей заключается в том, что государственная власть исходит от народа, едина и неделима, самостоятельна и не зависит ни от какой другой власти. Вся полнота власти в демократическом государстве принадлежит народу, а он делегирует ее органам государственной власти, которые должны быть самостоятельными и существовать независимо друг от друга, ибо соединение законодательных, исполнительных и судебных функций в одном государственном органе зачастую приводит к огромной концентрации власти в одних руках и создает основу для установления диктаторских режимов.

Исследование генезиса демократических принципов разделения властей показывает, что рассматриваемая теория развивалась под воздействием не только отечественной, но и зарубежной политико-правовой мысли и практики реализации основ организации государственной власти.

Подчеркивая неделимость народного суверенитета, выдающийся французский мыслитель Ж.-Ж. Руссо (1712–1778 гг.) выступил против доктрины разделения властей. Так как суверенитет является общей волей народа, то он неотчуждаем и неделим. Законодательная власть может и должна осуществляться только самим народом-сувереном непосредственно. Устройство исполнительной власти в целом должно быть таково, чтобы «оно всегда было готово жертвовать Правительством для народа, а не народом для Правительства» [1, С. 189]. Возражая против концепции разделения властей, Ж.-Ж. Руссо отстаивал идею единой верховной власти, что, как он считал, неизбежно вытекает из требований суверенитета народа. Ж.-Ж. Руссо полагал, что различные формы деятельности государства, характеризующие его властные полномочия (законодательство, управление, правосудие), служат лишь проявлению этого суверенитета.

Отдельные взгляды на разделение властей как оптимальный способ организации государственной власти концептуально оформились в работах Г.Ф. Гегеля, Б. Константа, Бенгтама и др. Проблема разделения и взаимодействия властей в государственном механизме активно разрабатывалась видными российскими государственными деятелями. В работах В.М. Гессена, Н.М. Коркунова, С.А. Котляревского, Ф.Ф. Кокошкина, Г.Ф. Шершеневича исследуемая проблема получила особую актуализацию.

Сторонник единства государственной власти российский правовед Г.Ф. Шершеневич писал: «Так как при теории разделения властей, государство все же остается единым, то Руссо, не без оснований, сравнил представителей этого учения с японскими фокусниками, которые, рассекая ребенка на части, подбрасывают куски вверх с тем, чтобы вниз снова упал ребенок целым и невредимым. В самом деле, если произойдет действительное разделение властей, то единство государства не может быть сохранено. Если бы мы даже предположили совместимость трех властей в пределах одного государства, то, вместо ожидаемого равновесия, одна власть, и уже, конечно, не судебная, взяла бы верх, стала бы высшей, а потому и государственной, а другие должны были бы ей подчиняться» [2, С. 79].

Несколько по-другому трактовал эту мысль Э. Кант. Внутренняя структура правового государства, по Канту, определяется «принципом республиканизма», т.е. разделения властей на законодательную (принадлежащую только суверенной «коллективной воле народа»), исполнительную (сосредоточенную у законного правителя и подчиненную законодательной, верховной власти) и судебную (назначаемую властью исполнительной). Законодательная власть по праву принадлежит общей воле народа и должна рассматриваться как высшая по сравнению с иными властями [1, С. 235]. Разделение властей, в противовес Монтескье, Кант понимал как субординацию, а не координацию ветвей власти. «Субординация и согласие этих трех властей способны предотвратить деспотизм и гарантировать благоденствие государства», – пояснял эту мысль Канта наш современник – российский ученый Л.С. Мамут [3, С. 406].

Российский либеральный ученый Ф.Ф. Кокошкин, признавая «гениальную простоту, стройность и законченность» теории Руссо, считал ее «чисто отвлеченным учением, не считающимся с реальными условиями политической жизни» [4, с. 198]. Он же подверг критике учение Канта о разделении властей. «Триада Канта», согласно которой три власти являются тремя отдельными субъектами, вместе образующими одно лицо – государство – «есть догмат, непостижимый для человеческого разума», – писал Ф.Ф. Кокошкин [4, С. 214].

Являясь сторонником республиканского устройства государства, английский социолог и правовед Д. Бентам (1748–1832 гг.) различал суверенитет народа и суверенитет государства. Государственную власть он делил на две ветви: законодательную власть – осуществляется однопалатным представительством, ежегодно избираемым на основе всеобщего, равного и тайного голосования и исполнительную власть (в которую включаются и судьи) – осуществляется должностными лицами, подчиненными законодательной палате, ответственными перед ней и часто сменяемыми. Бентам за кооперацию, взаимодействие властей... «Если бы власти были безусловно независимы, между ними были бы постоянные столкновения» [5, С. 469]. Заслугой Бентама стало введение в научный оборот понятия *учредительной власти*, обоснование представительного правления и ограничения государственной власти необходимыми для существования общества функциями [1, С. 265].

Согласно политико-правовым взглядам Г.В.Ф. Гегеля, разумно устроенное государство имеет три взаимосвязанные власти, взаимодействующие по принципу субординации: власть монарха, правительственная и законодательная. Монарх не только объединяет вокруг трона государственный механизм, но и олицетворяет единство государства и народа. По мысли Гегеля, народ без связи с монархом – «пустая абстракция». Законодательная власть, по Гегелю, – это власть определять и устанавливать всеобщее [6, С. 81]. Правительственную власть (исполнительную) осуществляют чиновники. Судебная власть отнесена к исполнительной власти (как и у Дж. Локка). Понимая опасность бюрократизации правительственной власти, Гегель предусматривал гарантии против злоупотреблений со стороны чиновников: государственный контроль сверху, публичный контроль снизу, университетское образование и сдача экзамена для кандидатов на должность [1, С. 244].

Значительный вклад в теорию разделения властей внес французско-швейцарский писатель и политический деятель времен Французской революции Бенжамен Констан (1767–1830 гг.). В «Курсе конституционной политики» он обосновал необходимость создания *шести* конституционных властей: королевской, исполнительной, постоянной представительной (палата пэров), выборной представительной (нижняя палата), судебной и муниципальной. Королевская власть – власть нейтральная и уравнивающая, способная разрешать конфликты между законодательной, исполнительной и судебной ветвями власти: «Королевская власть есть, в некотором роде, судебная власть над другими властями» [7, С. 274]. «Не выдвигая, подобно Монтескье и Руссо, новых теорий, он как никто другой оказался способен подвести итоги предшествующему развитию и сделать из него поучительные для будущего выводы», – считает российский ученый М.Н. Марченко [24, С. 46]. Особой властью Б. Констан называл наследственную палату пэров, или «постоянную представительную власть». Власть, представляющая общественное мнение, представлена палатой избираемой – выборная представительная власть. Власть исполнительная обладает правом законодательной инициативы, ибо у правительства тоже есть свои нужды, и без такой инициативы министры стали бы рабами. Самостоятельной властью Б. Констан называет судебную власть. Эта ветвь власти должна быть независима в силу несменяемости судей, назначаемых королем. «Народ, у которого нет независимой судебной власти, живет хуже, чем бедуин в пустыне», – утверждает Б. Констан [7, С. 275].

Анализируя взгляды Б. Констана, С.А. Кистяковский писал: «Размышляя над вопросом о соотношении властей в конституционных монархиях, он пришел к заключению, что в них должно существовать не три, а четыре власти. Четвертую власть он считал необходимым предоставить королю для того, чтобы устранять конфликты и сглаживать столкновения между тремя другими властями (так называемая «прерогатива короля» – право налагать veto на законодательные проекты палат, право созывать палаты на чрезвычайные сессии и право досрочного роспуска палат). Поэтому он назвал ее умеряющей или уравнивающей властью (*le pouvoir modérateur*)» [9, С. 476].

В то же время по мнению Ф.Ф. Кокошкина, теория «умеряющей власти» не выдерживает критики, т.к. в корне противоречит теории Монтескье: «равновесие властей достигается не существованием особой «уравновешивающей власти», а воздействием их друг на друга. Столкновения между различными властями не только неизбежны, но и нужны; они разрешаются путем компромиссов... В этой необходимости компромиссов и лежит взаимная сдержка властей, обеспечивающая свободу граждан» [4, С. 213].

Учение о властях Б. Констана интересно для нас потому, что оно не осталось без практических последствий. «Нынешнее представление об институте президента как о новой ветви власти – по сути вариация констановского учения о четырех властях, модифицированная применительно к республиканской форме правления», – таково мнение современного армянского ученого Г.А. Шмавоняна [10, С. 89].

Известный белорусский мыслитель и политический деятель, канцлер ВКЛ Лев Сапега, являясь одним из составителей Статута 1588 г., был сторонником ограничения государственной власти. В предисловии к Статуту 1588 г. он прямо указывает, что «господар» имеет столько власти, сколько ему правом допущено. Нормами Статута 1588 г. закреплялась идея ограничения власти господара и разделения функций власти между соймом (законодательная), князем, Радай и правительством (исполнительная) и судебными органами (великокняжескими, главными и местными судами), в том числе и созданными во время судебной реформы середины XVI в., указывалось на недопустимость вверения одному лицу «двух достоинств»: *«одной особе бы назацнейшой и назаслуженишой двух дыгнитарств в лавицы рады наше, так теж двух врьдов, земских и дворных и староств судовых, от сего часу и на вси потомные часы давати не маем»* [11, арт. 34]. Статуты положили начало значительным изменениям в судебной системе и судоводстве. Новые «земскія шляхецкія і падкаморскія» суды, основанные в ходе судебной реформы, строились на принципах независимости от административной власти, выборности и несменности судей. Была реализована идея создания высшего апелляционного суда ВКЛ [12, С. 61].

Таким образом, задолго до теоретического оформления концепции разделения властей, сформулированного Д. Лильберном и Дж. Локком в Англии, понятие о необходимости такого разделения появилось в Великом Княжестве Литовском еще в XVI в. Отдельные элементы концепции были закреплены и реализованы в программном документе государства ВКЛ – Статуте 1588 г.

В целом же, к началу XIX в. теория разделения властей обогатилась понятиями «равновесия властей», «сдерживания властей», на что обратили внимание передовые русские и европейские ученые и писатели.

Правоведы дореволюционной России исходили из понимания принципа разделения властей «как принципа не политической власти, а юридической» [13, С. 179]. Представляя государственную власть единой и неделимой, принцип разделения властей рассматривался как разделение функций (властных полномочий) между различными самостоятельными органами власти. Некоторые же считали, что в основу правового государства должно быть положено именно обособление властей.

Среди русских теоретиков государственного права конца XIX – начала XX в. также были как безусловные сторонники, так и противники теории разделения властей. Последние руководствовались мнением Канта, трактовавшим все три власти в государстве выражением соединенной воли народа.

Первоначальные представления о принципе разделения государственной власти сводились к идее о наилучшей организации государственной власти и впоследствии получили развернутое научное политико-правовое обоснование и воплощение в практике государственного строительства.

С этих позиций принцип разделения государственной власти выступает в качестве основополагающего начала организации государственной власти, в соответствии с которым государственная власть разделяется на законодательную, исполнительную и судебную, ветви власти сдерживают и уравновешивают друг друга.

Использованные источники:

1. Цит. по: Крестовская, Н.К. История политических и правовых учений: курс лекций [Электронный ресурс] / Н.Н. Крестовская, А.Ф. Цвиркун. – Харьков: Одиссей, 2002. – 448 с.
2. Шершеневич, Г.Ф. Общая теория права [Электронный ресурс] / Г.Ф. Шершеневич. – М.: Изд. Бр. Башмаковых, 1910. – Т. 1, 2. Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/173526>. – Дата доступа: 21.12.2010.
3. Мамут, Л.С. Учение И.Канта о государстве и праве // История политических и правовых учений: учебник / Под общ. ред. В. С. Нерсисянца. – 2-е изд., стер. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 1996. – 736 с.
4. Кокошкин, Ф.Ф. Лекции по общему государственному праву / Ф.Ф. Кокошкин; под ред. и с предисл. В.А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2004. – 260 с.
5. История политических и правовых учений: учебник / Под общ. ред. В. С. Нерсисянца. – 2-е изд., стер. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 1996. – 736 с.
6. Нерсисянец, В.С. Философия права Гегеля / В.С. Нерсисянец. – М.: Юристъ, 1998. – 352 с.
7. Марченко, М.Н. История политических и правовых учений: учебник / М.Н. Марченко, И.Ф. Мачин. – М.: Высш. образование, 2005. – 495 с.
8. Разделение властей: учеб. пособие / А.П. Алексин, А.Г. Бережков, Н.В. Кирсанова [и др.]; отв. ред. проф. М.Н. Марченко. – 2-е изд, перераб. и доп. – М.: Изд-во МГУ, Юрайт-Издат., 2004. – 428 с.
9. Кистяковский, Б.А. Государственное право (общее и русское) / Б.А. Кистяковский. – СПб.: РХГИ, 1999. – 800 с.
10. Шмавонян, Г.А. Президентская власть и разделение властей в полупрезидентской республике: опыт Армении / Г.А. Шмавонян // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 87–97.
11. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года [Электронный ресурс]: вытрым. з выдання: Статут Вялікага княства Літоўскага 1588. – Минск: Бел. энцыклапедыя, 1989. – Режим доступа: <http://pravo.by/lawhistory/statut1588.htm>. – Дата доступа: 21.01.2011.
12. Вішнеўская, І. У. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі: дапамож. / І. У. Вішнеўская. – Мінск: Тэсей, 2004. – 272 с.
13. Бочкарев, Н.И. Социально-политическая и правовая мысль России XIX – начала XX века: (очерки истории и теории): учеб. пособие: в 2 ч. / Н.И. Бочкарев, В.Н. Ватыль [и др.]. – Гродно: ГрГУ, 1998. – Ч. 2. – 209 с.

*Довгопола Катерина Андріївна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ ТА ЦЕРЕМОНІАЛУ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

*Церемоніал – це те, що благородно сприяє визначеній течії справ
Шан-Цзюнь Шу.*

При реалізації різних зовнішньополітичних заходів дипломатична служба кожної держави дотримується певних традицій, умовностей та правил, спільність яких називається дипломатичним протоколом.

Дипломатичний протокол та церемоніал створюють відповідні умови для того, щоб відносини між державами, урядами та їхніми представниками могли розвиватись в дружній, мирній атмосфері та в обстановці взаємоповаги.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що вивчення ролі дипломатичного протоколу і церемоніалу має важливе значення в умовах сучасного міжнародного правобудування.

У зарубіжній літературі зустрічаються різні визначення дипломатичного протоколу під яким розуміють: сукупність правил поведінки урядів та їхніх представників з офіційного та неофіційного приводу [1]; сукупність правил і традицій, яких дотримуються в міжнародному спілкуванні [3, с.12]; форма, в яку втілюється кожна зовнішньополітична акція держави, її внутрішнього або зовнішнього представництва чи представника [4, с.32]; сукупність загальноприйнятих правил, традицій і умовностей, які дотримуються урядами, відомствами закордонних справ, дипломатичними представництвами, офіційними особами і дипломатами при виконанні своїх функцій в міжнародному спілкуванні.

Протокол кодифікує і вводить в практику правила церемоніалу і спостерігає за їх застосуванням. Етимологічно слово "протокол" означало у візантійській дипломатії першу частину складеного в урочистих виразах документа, в якому перераховувався склад учасників. В даний час протокол означає сукупність правил, відповідно до яких у кожній країні офіційні представники влади регулюють порядок різних дипломатичних церемоній. Протокольні правила застосовуються при розробці численних деталей церемоніалу.

Тлумачні словники визначають церемоніал (від лат. saeremonia – побожність, шанобливість, культовий обряд) як розпорядок, установлений для якого-небудь обряду, церемонії, прийнята послідовність дій під час урочистої відправи, а також церковних і світських церемоній, де церемонія - це прийнятий або встановлений порядок здійснення урочистого обряду [6].

У цьому аспекті виникає питання: яка ж все-таки роль дипломатичного протоколу та церемоніалу? Які можуть бути наслідки їх недотримання та як це вплине на міжнародні відносини між державами?

Зазвичай в радянській літературі зазначалось, що дипломатичний церемоніал і протокол в цілому служать забезпеченню підтримання нормальних міждержавних відносин. Однак при цьому недостатньо підкреслюється їхнє значення в сучасну епоху як важливого засобу, покликаного сприяти втіленню в життя принципів мирного співіснування держав різних соціально-економічних систем. Протокол і церемоніал у всіх своїх проявах тісно пов'язані з принципами суверенної рівності держав, рівноправності, невтручання у внутрішні справи, дотримання державами міжнародних зобов'язань. Норми церемоніалу і протоколу є як би реалізацією і конкретизацією основоположних засад сучасного міжнародного права.

Це простежується уже через взаємозв'язок основоположних принципів, які визначають правовий статус держав у міжнародних відносинах. Зокрема, принципу рівноправності держав кореспондує інститут альтернату у сфері права міжнародних договорів (правила, що регулюють порядок підписання міжнародного договору, зокрема, черговість згадування сторін у тексті договору, правила розміщення підписів глав держав чи урядів при підписанні, ратифікації, парафуванні угод, тощо). Принципу суверенної рівності держав відповідають такі норми протоколу як урочисте підняття прапорів держав, керівники яких запрошені з офіційними візитами. Норми протоколу безумовно присутні при здійсненні урочистих прийомів послів та вручення вірчих грамот главам держав перебування, при цьому обов'язково дотримуються відповідні правила щодо декорування приміщень знаками державної символіки, витримуються національні кольори та традиції запрошених представників держав.

Наслідком недотримання дипломатичного протоколу та церемоніалу може бути погіршення відносин між державами, або ж призвести до непорозумінь у міждержавних стосунках. Відомо випадок, що відбувся зовсім недавно, при якому один із глав держави пострадянського простору під час дипломатичного візиту в Японію грубо порушив правила дипломатичного церемоніалу, зокрема замість церемоніального поклоніння в бік імператора, простягнув йому руку для привітання. В японських дипломатів та імператора це, звичайно ж, викликало обурення.

Існує певна складність в тому, що на сьогодні не існує офіційного кодексу, в якому були б зібрані норми церемоніалу і протоколу. Це зумовлено тим, що наприклад, в країнах, які сповідують мусульманську релігію церемоніал один, а в країнах християнських – зовсім інший; є держави, де існує рівноправність жінок з чоловіками, і є країни, де цього ще немає і де, наприклад, жінки не запрошуються на дипломатичні прийоми. Ще одна проблема церемоніалу і протоколу полягає в тому, що не завжди можна простежити чітку межу, де закінчується міжнародна ввічливість і починається юридичний обов'язок дотримання певних правил.

Норми церемоніалу і протоколу в ряді випадків самі не мають юридично обов'язкового характеру і є лише даниною ввічливості чи звичаю (форма одягу, час прибуття на прийом і відходу з нього і т.д.).

Проте все-таки є норми дипломатичного протоколу, яким надана юридична сила, а тому ретельне дотримання їх є обов'язковим при визнанні нових держав, встановленні дипломатичних відносин, призначенні глав дипломатичних представництв, здійсненні дипломатичних візитів.

Отже, до дипломатичного протоколу та церемоніалу слід завжди підходити надзвичайно уважно, адже будь-які відхилення, відступи від основних правил вельми помітні і добре відчуються іншою стороною. Будь-яке порушення дипломатичного протоколу чи церемоніалу завжди розцінюється як розрахована демонстрація недовіри до дипломата і неминуче відіб'ється на відносинах між двома відповідними урядами. Будь-яке порушення цих правил створить труднощі для сторони, яка допустила ці порушення, оскільки вона повинна буде принести вибачення і знайти спосіб виправити помилку. Можливо, з часом протокол значно спроститься і стане більш раціональним. Це матиме велике позитивне значення для міждержавних відносин не тільки тому, що складність протоколу є джерелом похибок і непорозумінь (іноді незалежно від волі сторін), але й тому, що складний протокол і церемоніал створюють незручності і, таким чином, замість полегшення дипломатичних відносин можуть ускладнювати їх.

Використані джерела:

1. Вуд Дж. Дипломатический церемониал и протокол / Дж. Вуд, Ж. Серре; пер. с англ. - М.: Прогресс, 1976.- 400с.

- 2.Дубова В.В.Культура спілкування майбутніх фахівців з міжнародних відносин: навч. посібник / В.В.Дубова. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 278 с.
- 3.Калашиник Т.М. Вступ до дипломатичного протоколу та ділового етикету: Навч.посіб. – К.: Знання, 2007.-143 с.
- 4.Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет: Навч.посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання 2006. – 380 с.
- 5.Саттоу Э. Руководство по дипломатической практике. - М.,1961
- 6.Церемоніал / Великий тлумачний словник сучасної української мови. [Електронні ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.slovnynk.net/?swrd=%F6%E5%F0%E5%EC%EE%ED%B3%E0%E>.

Дробот В'ячеслав Олександрович,
здобувач Національної академії прокуратури України

СТАНОВЛЕННЯ МИРОВОЇ ЮСТИЦІЇ ЗА ЧАСІВ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ»

Однією із найдавніших пам'яток вітчизняного права є Руська Правда, яка дійшла до нас у ста шести списках, які представляють три редакції: Коротка Правда, Просторова Правда та Скорочена правда. Зазначені редакції відображаються різний рівень в становленні та розвитку давньоруського феодального права [3, с. 74]. Слід зазначити, що норми Давньої Правди, які виникли ще до виникнення держави, стосуються взаємовідносин вільних та озброєних „мужів” в середині „миру”, дружини чи іншого соціального колективу [4, с. 36].

Так, ст. 13 Руської Правди Краткої редакції (за Академічним списком) визначає „Аще поиметь кто чюжь конь, либо ороужіе, либо портъ, а познаеть въ своемъ мироу: то взяти емоу свое, а 3 гривнѣ за обиду» [3, с. 78]. Варто вказати, що у даному випадку мова йдеться про виявлення викраденої речі та відповідне відшкодування за злочин. У даному випадку дослідниками слово „мир” розглядається як: 1) громада [3, с. 90]; 2) громада, як сільська, так і міська [4, с. 56]. Додамо, що ст. 34 Руської Правди Просторової редакції (за Троїцьким списком) має подібну норму, але слово „мир” замінено вже на – „місто” [3, с. 111].

Аналізуючи норми Руської Правди М.О. Чельцов-Бебутов робить висновок про те, що в X (а можливо і в IX) столітті вже існував суд як орган державної влади. Він не був, звісно, відокремлений від адміністративних органів. Це був суд або самого князя, на що постійно вказують свіцькі та церковні джерела, або суд поставлених князем суддів – його тіунів, які заміняли його, або посадників [7, с. 627]. Однак в той самий час І.Я. Фойницький зазначає, що князівські волостителі та тіуни збирали з суду доходи, проте суд відправлявся народом; судейкі та судні мужі належать далекій давнині [5, с. 155].

Подібну думку зустрічаємо у І.Д. Беляєва, котрий, аналізуючи Руську Правду, вказував, що порядок суду належав громаді, суд провадився „міромъ, обществомъ, без участія князя и его посадника”, а відповідно, на чисто общинному началі [1, с. 233].

Такий стан речей пояснюється тим, що представники князівської влади в більшості випадків не знали звичаїв тієї громади, де творили суд. Це могли знати лише місцеві мешканці, представники яких і брали участь у здійсненні суду князем та його ставлениками [2, с. 15-16].

Щодо безпосередніх норм Руської Правди, які закріплювали можливість людей брати участь в здійсненні правосуддя саме як суддів, то слід звернути увагу на ст. 15 Краткої Редакції Руської Правди: Аже где възыщеть на друзе проче, а он ся запирати

почнеть, то ити ему на извод пред 12 человека [3, с. 78]. Адже такі дослідники даного джерела права, як М.А. Чельцов-Бебутов [7, с. 631] та П. Чеглоков [6, с. 10], вказують на те, що цих 12 чоловік є представниками народу, а тому з'явлення до них, і являло собою можливість участі людей в судовій діяльності, саме як суддів.

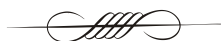
Слід додати, що судочинство Русі не диференціювалося на кримінальне та цивільне, однак вже існувала градація на серйозні та незначні справи, свідченням цього є ст. 66 Руської Правди Просторової редакції (за І Троїцьким списком), в котрій незначні справи іменуються „мале тяжє” [3, с. 115, 4, с. 69]. Саме така категорія справ і належала до відання місцевих суддів.

Таким чином норми Руської Правди містили в собі певні елементи мирової юстиції, до яких відносилися: участь громади („миру”) у розв'язанні кримінальних конфліктів через обраних людей у незначних категоріях справ

Таким чином, саме норми Руської Правди відіграли вагоме значення для нормативного врегулювання окремих інститутів мирової юстиції на теренах сучасної України.

Використані джерела:

1. Беляев И. Д. *Лекции по истории русского законодательства*. – М. : Типо-Лит. С. А. Петровскаго и Н. П. Панина, 1879. – 728 с.
2. Демченко Г. В. *Изъ истории судоустройства въ древней Россіи* / Демченко Г. В. – Варшава : Типографія Варшавскаго Учебнаго Округа, 1909. – 63 с.
3. *Памятники русского права: Памятники права Киевского государства, X – XII вв.* / под. ред. Юшкова С. В. – М. : Госюриздат, Вып. I. – 1952. – 287 с.
4. *Российское законодательство X – XX веков* / под общ. ред. : Чистякова О. И. : В 9 т. – М. : Юрид. лит., 1984–1994. – Том 1. *Законодательство Древней Руси*, 1984. – 432 с.
5. Фойницкий И. Я. *Курс уголовного судопроизводства: в 2 т.* / Фойницкий И. Я. – СПб : Типография М.М. Стасюлевича, 1896. – Т. 1. – 594 с.
6. Чеглоков П. *Объ органхъ судебной власти в Россіи отъ основанія государства до вступленія на престоль Алексея Михайловича* / Чеглоков П. – Казань : Изданіе книгопродавца Ивана Дубовина, 1855. – 104 с.
7. Чельцов-Бебутов М. А. *Курс криминально-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах* / Чельцов-Бебутов М. А. – СПб : Ровена; Альфа, 1995. – 846 с.

Дубовий Артем Михайлович,
студент 3-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Для початку варто визначити, що являє собою таке поняття як доктрина взагалі та правова доктрина зокрема.

Доктрина (від лат. *doctrina*) — вчення, наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний чи політичний принцип або нормативна формула.

Правова доктрина – це акт-документ, що містить концептуально оформлені правові ідеї, принципи, розроблені вченими для удосконалення законодавства, усвідомлені суспільством і визнані державою як обов'язкові [3; 310]

Багато вчених приділяють увагу даному питанню. Зокрема це Соцуро Лев Васильович, Мамутов Валентин Карпович, Васильєв Антон Олександрович.

Повністю усвідомити певне явище чи процес неможливо без історичного аналізу.

Ще найвидатніші римські юристи давали роз'яснення, обов'язкові в подальшому для судів. Протягом тривалого часу правова доктрина впливала на розвиток права в романо-германській правовій системі: саме зусиллями вчених французьких, німецьких, італійських університетів у XIII-XIX століттях вироблялись основні принципи права. Правова доктрина служила безпосереднім джерелом права в англо-американській правовій системі: при вирішенні справи судді посилались на праці вчених; а також у релігійно-філософській правовій системі: іслам, індуїзм, іудаїзм мають у своїй основі правила загальнообов'язкової поведінки, почерпнуті з праць видатних юристів.

Правова доктрина у свій час (до XX ст.) відіграла позитивну роль. Виступаючи як одне із джерел права, вона сприяла сприйняттю римського права. Правова доктрина створювалася в університетах і впливала на формування системи права і структуру правової норми.

З затвердженням буржуазних відносин у другій половині XIX ст. концептуальною основою правотворчості, тлумачення і застосування права стала доктрина юридичного позитивізму. Відповідно до цієї доктрини творцем права вважалася держава, а право і закон ототожнювалися, тому юридичний позитивізм ще одержав назву державницького позитивізму. Як головний елемент правової системи розглядалося законодавство (система нормативно-правових актів). Основна вада юридичного позитивізму полягала у звуженні сфери правового регулювання до законотворчості. Його позитивною рисою були акцентування уваги на цінності і важливості правопорядку для суспільства, орієнтація на додержання законності, законослухняну поведінку.

Будучи одним із неофіційних джерел права, доктрина в XX ст. відсунута на другий план основним офіційним джерелом — законом, про що свідчить кодифікація законодавства.

У національному праві роль доктрини залежить від особливостей правової системи і національної культури. У той же час у науковій літературі з приводу визнання за юридичною доктриною статусу джерела права нерідко висловлюються повністю протилежні точки зору, і єдиної думки із цього питання в науці немає. За вдалим зауваженням І. Ю. Богдановської «в багатьох правових системах питання про те, чи є доктрина джерелом права, ще більш спірне, ніж питання про визнання його джерелом судової практики» [1, с. 80].

Призначення правової доктрини виявляється в такому: по-перше, доктрина сприяє усуненню прогалин у праві, ліквідує суперечність правових норм; по-друге, доктрина забезпечує тлумачення права відповідно до його букви і духу; по-третє, правова доктрина як система уявлень і цінностей впливає на свідомість і волю всіх суб'єктів правової діяльності, починаючи з правотворців та осіб, які застосовують право, і закінчуючи суб'єктами правовідносин; по-четверте, правова доктрина, виступаючи частиною суспільної правосвідомості, відображає своєрідність національної правової культури і самобутність юридичного мислення.

Васильєв Антон Олександрович висуває ряд положень, що стосуються правової доктрини, як джерела права. Ось деякі з них:

За своєю юридичною природою правова доктрина в раціональній формі відображає правову дійсність і володіє регулятивними можливостями, що проявляється в ідеологічному та виховному впливі на волю і свідомість суб'єктів права з метою переконання їх в необхідності певних типів правомірної поведінки. Втіленням регулятивної функції правової доктрини є те, що вона являється джерелом права и виступає формою вираження і закріплення правових норм.[2;с 7]

Правова доктрина - це система ідей про право, які виражають певні соціальні інтереси і визначають зміст і функціонування правової системи і безпосередньо впливають на волю і свідомість суб'єктів права, які визнаються в якості обов'язкових офіційно державою шляхом посилання на праці авторитетних знавців права в нормативно-правових актах чи юридичній практиці в силу їх авторитету і загальноприйнятості. [2; с 7]

Способами вираження правової доктрини виступають принципи права, юридичні дефініції, доктринальне тлумачення норм права, юридичні конструкції, правила вирішення юридичних колізій, правові аксіоми, презумпції, сентенції, правила складання і оформлення юридичних актів, правові догми.

Доктрина має ряд переваг та недоліків.

До переваг правової доктрини слід віднести:

- високий рівень науковості, який забезпечується вченими-юристами на основі правових поглядів (парадигм), що панують у суспільстві;

- індивідуалізація правової доктрини до обставин конкретної справи, що сприяє знаходженню юридично правильного й справедливого рішення;

- письмова форма вираження, що дозволяє встановити зміст правової доктрини;

- добровільність застосування правової доктрини;

До недоліків правової доктрини відносять такі положення:

- правова доктрина нерозривно пов'язана з ідеологією, що спричинює небезпеку виникнення випадків прерогативи певних групових або особистих інтересів, результатом чого є нерівність і несправедливість;

- відсутність системності правових доктрин може стати причиною неузгодженості й плутанини в ході вирішення аналогічних (типових) правових ситуацій (казусів);

- не визначено місце правової доктрини в системі джерел права, її співвідношення з іншими джерелами права, що може сприяти колізіям між ними.

Доктрина допомагає у розробці апарату юридичної науки, її методології, чим користується законодавець. При створенні нормативно-правового акта творець закону керується науково-доктринальним підходом до розуміння права, тлумачення правової держави та інших правових категорій.

Водночас було б невірним перебільшувати роль доктрини як юридичного джерела права, а тим більше вважати її пріоритетним джерелом. Вплив доктрини є безсумнівним, проте вона має допоміжний характер стосовно головної форми права — закону. Офіційно вона не визнавалася і не признається джерелом права.

Я цілком погоджуюсь з тим, що правова доктрина не є джерелом права, так як джерела права містять загальнообов'язкові правила поведінки, а творцями доктрин є вчені, які мають різні погляди на те чи інше питання. І якщо визнавати її джерелом права, то потрібно визначити коло осіб, що мають право її творити та чиї ідеї є стовідсотково вірні, а це в сучасному світі можна розцінювати як обмеження права на свободу думки.

Проаналізувавши наведені мною положення, Я прийшов до висновку, що правова доктрина повинна слугувати «фундаментом для побудови» джерел права.

Певну правову норму варто розробити теоретично, дослідити всі її позитивні та негативні сторони, провести експерименти з застосуванням даної норми, перевірити її доцільність та наявність механізму реалізації, і аж потім санкціонувати її органами державної влади як загальнообов'язкове правило поведінки. Якби законотворчий процес в державах здійснювався в такому порядку, то не було б колізій, чисто декларативних норм, та положень, які є «мертвими», що безумовно є явищами негативними.

Використані джерела:

1. Богдановская И. Ю. Прецедентное право [Текст] / И. Ю. Богдановская. – М. : Наука, 1993. – 235с.
2. Васильев А. А. Правовая доктрина как источник права: вопросы теории и истории [Текст] : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук / А. А. Васильев. – Красноярск, 2007. – 28 с
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. – 656с

Жук Дмитрий Сергеевич,
*аспирант 1-го года заочной формы обучения юридического факультета
Белорусского государственного университета*

НАЦИОНАЛЬНОЕ САМОСОЗНАНИЕ БЕЛОРУССКОГО НАРОДА В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ И ПРАВОВОЙ МЫСЛИ БЕЛАРУСИ XIV–XVII ВВ.

В качестве определяющей характеристики нации большинство исследователей выделяют национальное самосознание. Национальное самосознание – совокупность взглядов, оценок, мнений и отношений, выражающих содержание, уровень и особенности представлений членов национально-этнической общности (нации, народности) о своей истории, современном состоянии и перспективах развития, а также о месте среди аналогичных общностей и характере взаимоотношений с ними [1, с. 369]. Становление и развитие национального самосознания белорусов было взаимосвязано и осуществлялось в контексте развития политико-правовой мысли Беларуси.

Политико-правовая мысль Беларуси XIV – XV вв. была ярко представлена в таких источниках как: «Летапіс вялікіх князеў літоўскіх», «Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г.», «Хроніка Быхаўца», общеземские грамоты (привилеи) 1387, 1413, 1432, 1434, 1447, 1492, 1506 гг. и Судебнике Казимира 1468 г. Содержание летописей и хроники было пропитано идеей восточнославянской государственности, в том числе и белорусской, и являлось прямым доказательством самостоятельного и независимого существования такого государственного образования как Великое Княжество Литовское (далее – ВКЛ). Что касается грамот, то они, в первую очередь, были направлены на то, чтобы юридически закрепить те процессы, которые происходили в государстве (защита независимости и территориальной целостности ВКЛ, оформление шляхетского сословия, и др.), а также они придавали обязательный характер некоторым аспектам данных процессов. Таким образом осуществлялось управление вышеупомянутыми процессами, их корректировка и развитие в заданном направлении в рамках проводимой в то время государственной политики.

Можно сделать вывод, что политико-правовая мысль Беларуси XIV – XV вв. была направлена на обоснование государственной и церковной (создание автокефальной православной церкви) независимости, обособление от всяких претензий со стороны Польши на её государственную самостоятельность, а также на обоснование идеи объединения восточнославянских земель под единой сильной центральной властью великого князя и ведущей роли ВКЛ в Восточной Европе. Она являлась одной из основных предпосылок и точкой опоры для формирования и развития в XIV – XV вв. белорусской народности и национального самосознания белорусского народа.

Если в XIV – XV вв. национальное самосознание белорусского народа только зарождалось, то XVI в. (эпоха Возрождения и Реформация) стал периодом, когда национальное самосознание белорусского народа получило огромный импульс для дальнейшего формирования и развития, во многом благодаря общественно-политической и правовой деятельности интеллектуальной элиты, представителями которой являлись носители политико-правовой мысли Беларуси XVI в.

Ключевую роль в формировании национального самосознания сыграл Ф. Скорина. Его идеи пронизаны патриотическими чувствами, мыслью о том, что каждый человек несет ответственность за судьбу своей родины и должен работать на ее пользу. Ф. Скорина был сторонником справедливости, юридической свободы и равенства людей, осуждал гнет и своеволие феодалов, имущественное неравенство и считал, что главным фактором стабильности государства и общества является власть закона, культ права [2, с. 61]. Все его идеи и мысли позволяют утверждать, что они стали необходимым материалом для формирования и развития белорусской национальной государственности, а вместе с ней национального самосознания в XVI в.

Проанализировав идеи и мысли других представителей политико-правовой мысли Беларуси XVI ст. (Н. Гусовского, С. Будного, Л. Сапеги, О. Воловича, А. Волана, В. Тяпинского) с полной уверенностью можно сказать о том, что и они, придерживаясь скорининских политико-правовых идей, продолжали генерировать и актуализировать фундаментальные идеи для формирования и интенсивного развития национального самосознания белорусского народа. Нужно отметить, что эта тенденция имела должный эффект, поскольку вышеупомянутые идеи были закреплены в нормах Статутов ВКЛ 1529, 1566, 1588 гг., которые были изданы на старобелорусском языке. ВКЛ являлось полиэтническим государственным образованием, исторически сложившимся на территории Беларуси, поэтому, не только Беларусь, но и Украина, и Литва являются историческими преемницами государственности ВКЛ.

Таким образом, можно прийти к выводу, что политика-правовая мысль XVI в. носила национально-ориентированный характер и отражала основные идеи национального самосознания. Она по-настоящему стала плодородной почвой и жизненной платформой для национального самосознания белорусского народа. Последнее развивалось на таких базовых идеях-категориях политико-правовой мысли Беларуси того времени как: свобода, справедливость, равенство, веротерпимость, государственный суверенитет, независимость и др.

XVII в. стал тяжелым периодом для развития белорусской государственности. В 1569 г. была образована Речь Посполитая; основными в политико-правовой мысли являются идеи Контрреформации. Как отмечает И.А. Басюк «на хвалі Контррэфармацыі ўзніклі Брэсцкая царкоўная ўнія і ўніяцкая царква» [3, с. 105]. Это сопровождалось различными политико-правовыми идеями и взглядами, зачастую противоречивыми, как со стороны сторонников (П. Скарга, И. Патей, И. Кунцевич и др.), так и противников (К. Острожский, С. Зизаний) Брестской церковной унии, а также защитников православия (М. Смотрицкий, А. Филипович, Х. Филалет). Нельзя не отметить и просветительской деятельности К. Лыщинского и А. Олизовского, которые являлись проводниками прогрессивных идей того времени, чем активно содействовали развитию национального самосознания белорусского народа.

XVII в. был ознаменован клерикализацией политической и правовой мысли Беларуси в рамках клерикализации всей культуры ВКЛ. Она сопровождалась массовой полонизацией всех сфер жизни белорусского населения, в основном, через окотоличивание, что в значительной степени замедлило процесс становления белорусского национального самосознания. Таким образом, в результате сложных социально-экономических, политико-правовых и этнических процессов, которые происходили на белорусских землях в XIV—XVII вв., сформировалась самостоятельная общность – белорусский народ.

Сегодня национальное самосознание является важным средством самосохранения белорусской нации, развития ее творческого политико-правового потенциала и построения современного демократического общества.

Использованные источники:

1. Республика Беларусь: Энциклопедия: В 6 т. Т. 5 / Редкол.: Г.П. Пашков и др. – Минск: БелЭк, 2007. – 752 с.: илл.
2. Саверчанка І.В. Aurea mediocritas. Книжна-письмовая культура Беларусі: Адраджэнне і ранняе барока / І.В. Саверчанка. – Мінск: Тэхналогія, 1998. – 319 с.
3. Басюк І.А. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі: курс лекцый / І.А. Басюк. – Гродна: ГрДУ, 2011. – 282 с.

Заставська Лідія Юрївна,
студентка 4-го курсу правознавчого факультету
Макіївського економіко-гуманітарного інституту

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ Ш. МОНТЕСК'Є

Актуальність цієї роботи полягає у тому, що важливо більш детально вивчити загальну характеристику правових поглядів Шарля Монтеск'є. Насамперед, зазначимо зв'язок нашої роботи зі статтею 1 Конституції України, де говориться: «Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою» та статтею 6 Конституції України: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.» Основа цих статей переплітається з поглядами Шарль Монтеск'є. Він вважав доцільне, примирити суперечності, що виникли між людьми у суспільстві, і скерувати їх у русло правової форми розв'язання спорів між приватними особами, використовуючи загальну силу або владу, а саме: законодавчу, виконавчу та судову.

Мета роботи у тому, щоб обґрунтувати і достовірно донести ідеї та погляди Монтеск'є, що до загальної характеристики його правових поглядів. Нас цікавить, як Монтеск'є бачив у цьому справедливе право яке стало основою позитивного законодавства.

Питання розвитку правової Франції у XVIII столітті взагалі розвиваються в роботах Н. Азаркіна [1], В. Гусева [2], тощо [3].

Вихідні поняття Монтеск'є вирізнялися ріціоналізмом і натуралізмом. Однак це не завадило йому розвинути загальне вчення про залежність юридичних норм держави і співжиття від законів, визначуваних типом державного устрою — республіканським, монархічним чи деспотичним. Взагалі Монтеск'є вважав, що основне завдання законодавця — це запропонувати суспільству такі закони, які відповідали б історичному рівневі розвитку дух народу.

У розробленні вчення про закони співжиття Монтеск'є не обмежувався натуралістичними абстракціями, а використовував широке поле зіставлення політичного устрою і законодавства Англії та Франції з імператорським Римом. Цим Монтеск'є започаткував порівняльний метод вивчення філософії права. Це дало йому змогу обґрунтувати своє розуміння найголовніших типів державного устрою, умов їхнього розвитку та занепаду. Проте можливість існування різноманітних типів державного устрою Монтеск'є пояснював здебільшого залежністю способу правління від фізичних особливостей країни (розташування у просторі, можливостей клімату).

Тобто підхід Монтеस्क'є зазнав сильного впливу натуралістичних поглядів на причини суспільних явищ.

У всіх типах правління Монтеस्क'є досліджував умови, за яких вони забезпечують особисту свободу і можуть вироджуватись у деспотизм. Отож, за Монтеस्क'є, свобода можлива за будь-якої форми правління, якщо в державі панує право, гарантоване від порушення законності поділом верховної влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, і які взаємно стримуватимуть одна одну. Основна гарантія свободи — заклади, що стримують і обмежують свавілля.

Отже, за цією теорією, право є мірою свободи. Тому, якщо в конституціях поміркованих держав не буде передбачено гарантій забезпечення верховенства права, що ставило б перекони для зловживання владою і порушення законів, політична свобода в них також буде втрачена. Вільна держава, за Монтеस्क'є, теоретично повинна базуватися на принципах поділу влади, взаємного стримування властей від свавілля, доступу до верховної влади вихідців із різних соціальних станів суспільства. Водночас принцип верховенства права, закріплений в теорії Монтеस्क'є, не означає, що мова в ній іде про рівновагу властей. Законодавча влада має домінуючий характер: вона створює закони, які є вираженням загальної волі, права в державі, а обидві інші гілки влади лише реалізують і виконують закони, їхня діяльність має підзаконний характер.

Як просвітник Монтеस्क'є вбачав у праві загальнолюдську цінність, а ціль права — у свободі, рівності, безпеці всіх людей. На відміну від Гоббса, Монтеस्क'є оголосив найважливішим законом природного права не війну всіх проти всіх, а мир[4,147].

Він стверджував, що закони держави — не продукт довільної діяльності законодавців, не проста проекція природних законів, що випливають із розумної природи людини, а результат закономірного впливу різних факторів суспільного розвитку на законодавчий процес, що на них має зважати законодавець і які проявляються в тому, що мислитель називав "духом законів"[5,155].

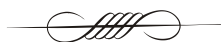
Філософ зробив спробу за допомогою категорії "духу законів" вирішити проблему співвідношення "право—закон", висвітлити внутрішній взаємозв'язок цих понять. Право, за Монтеस्क'є, — це те, що передує законові та визначає його. Право є виразником справедливості. Тільки справедливе може бути правом. А суспільство неминуче чекає хаос, якщо воно не стане на засади справедливості. Справедливість, на його думку, має подвійний характер. З одного боку, він наділяв справедливістю людей від природи, вважаючи, що люди народжені, аби бути добродійними, і що справедливість — риса, притаманна їм так само, як і саме існування. З іншого боку, Монтеस्क'є вбачав прояв справедливості в конкретній історичній дійсності й характеризував справедливість як певне вічне, вроджене співвідношення між речами.

Мета вчення Монтеस्क'є про право полягала в тому, щоб справедливе право стало основою позитивного законодавства. Для реалізації цієї мети він уважав за необхідне дати людям основи необхідних знань, методи і способи пізнання справедливих відносин. Ці завдання вирішуються в процесі тривалого розвитку людини і суспільства за допомогою виховання та освіти людей, насамперед законодавців.

Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що спроби Монтеस्क'є розкрити закономірності суспільного життя, встановити причини, які визначають форму держави, були на той час досить прогресивними. Тому саме у наш час в Україні з проаналізованих у даній статті правових поглядів Монтеस्क'є можна застосувати те, що жодна влада не може втручатися в компетенцію іншої, але кожна з них, захищаючи себе від можливого вторгнення, має право контролювати і стримувати іншу владу, запобігаючи перевищенню повноважень, зловживання і деспотизм. Його теорія «духу закона», безсумнівно, яка адекватно відображає справедливе право держави та спроможна привести політичний та правовий лад України до належного, європейського стану.

Використані джерела:

- 1.Азаркин Н.М. *Монтескье* / Азаркин Н.М. - М.: Юридическая литература, 1988.-128 с.
- 2.Гусев В.І. *Західна філософія Нового часу. Підр. - 2-ге вид. стереотип* / Гусев В.І. - К: Либідь, 2000. - 368с.
- 3.Ш. Монтескье. *Избранные сочинения* / Под. ред. М. П. Баскина. / М. П. Баскина - М.: изд. Политической литературы. 1955.-799 с.
- 4.*История политических и правовых учений. Учебник.* / Под ред. док. юридических наук, проф. О.Е.Лейста / О.Е.Лейста - М., 2000.-216 с.
- 5.Копейчиков В.В. *Історія вчень про державу і право* / Копейчиков В.В. – К.: Юрінком-Інтер, 1997. – 192 с.

Захаркевич Тимофій Сергійович,
*аспірант другого року навчання відділу теорії держави і права
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
ТОВ «БДО Лигал Україна»*

ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА: ДЕЯКІ ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Теоретична оцінка та вирішення проблем, пов'язаних з діяльністю людини в соціально-правовій сфері, формулювання науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій у сучасних умовах має слугувати реальним фактором підвищення ефективності правового впливу, зміцнення правової основи функціонування громадянського суспільства та державного механізму. Отже, визначення закономірностей формування правомірності у соціальній діяльності особистості, розробка її мотивів та ціннісних орієнтирів стосовно правомірної поведінки, дослідження механізму свідомого дотримання правових приписів у межах подальшого удосконалення соціального механізму дії права залишається актуальними завданнями юридичної науки.

В умовах сучасних динамічних перетворень, обумовлених змінами суспільно-політичної формації та впливом глобалізаційних перетворень, які торкаються як матеріального так і духовного життя соціуму і окремого індивіда, реформування суспільно-політичного ладу, а також зміни соціальних ролей та моделей особистісних взаємовідносин, важливого значення набуває питання правомірної поведінки як основного «стабілізуючого» чинника соціального життя.

Проблема правової поведінки, попри її наукових розробок які існують у філософії, соціології, психології та правознавстві, недостатньо залишається вивченою. Особливого значення набувають питання присвячені правомірній поведінці для правозастосовчої сфери, особливо у контексті реформування вітчизняного законодавства, яке постійно пропонує нові або уточнює існуючі нормативні «зразки» поведінки громадян.

Важливим аспектом правомірної поведінки виступають форми взаємовідносин між суб'єктами соціальної системи, а саме громадянином та державою в особі окремих органів публічної влади. Це зумовлено тим, що донині органи державної влади, і особливо правоохоронні, та їх посадові особи не позбулися елементів патерналізму щодо своїх громадян, не сприймаючи взагалі сутність концепції соціальної держави. Проте, у громадському середовищі, ще не у повній мірі сформувалася довіра до органів влади, особливо тих, що наділені окремими «репресивними» функціями. Також у

суспільній свідомості не вдається подолати негативні стереотипи щодо сприйняття органів державної влади, як політичного продовження громадянського суспільства, що обумовлює необхідність доктринальної оцінки взаємоузгодження окремих нормативних форм протестної правомірної поведінки з сферою особистої свободи людини, як однієї з найбільш важливих сучасних соціальних цінностей, що особливо загострюється у сучасних умовах «прихованого» протистояння ліберального та консервативного підходів до оцінки значення та меж реалізації основних прав людини.

Питання правомірної поведінки постійно залишаються актуальною темою наукових досліджень. Проте, тлумачення змісту цієї категорії природно зазнає постійних змін та еволюціонування у контексті історичного розвитку суспільства та держави. Тривалий час правомірною поведінкою залишалася пасивним об'єктом теорії держави та права при дослідженні категорії юридичних фактів у їх специфічно-юридичному прояві за ознакою спрямованості волі людини, яка вчиняє ці дії [1, С.330].

Звернемо увагу, що у статті 29 Конституції України йдеться про те, що жодна людина не може бути заарештованою або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом, а у разі нагальної необхідності запобігти злочині або його припинити уповноважені на те законом органи можуть застосовувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого повинна бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин (ч. 2, 3 ст. 29 Конституції України). Якщо протягом цих сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про утримання під вартою, вона підлягає негайному звільненню. Кожен затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання (ч. 5 ст. 29 Конституції України).

Але таке формулювання положень Основного Закону створюють правові засади "презумпції" правомірності будь-якого затримання з боку працівників правоохоронних органів, і кожен повинен у безумовному порядку підкорюватися вимогам працівника міліції, СБУ, прокуратури. Проте, якщо процедури процесуального затримання певним чином знаходять своє відображення на рівні правових приписів то питання практичного фізичного затримання, поведінки особи в умовах необхідної оборони та крайньої необхідності залишаються в цілому мало деталізованими та відверто спірними.

Таким чином виникає потреба у нормативному визначенні моделі поведінки особи у випадку якщо вона вважає, що дії представників правоохоронних органів щодо неї є неправомірними внаслідок помилки, протиправного посягання чи з інших причин. З доктринальних позицій, на нашу думку, відповідь на це питання є важливим у контексті того, що право чинити опір своєму незаконному затриманню, тобто посягання на особисту свободу та недоторканість, виступає як форма правової поведінки в умовах створення гарантій діяльності по справжньому демократичного громадянського суспільства.

Відповідно подібна модель протестної правомірної поведінки громадян з позицій нормативістики повинна знайти своє відображення як окрема правова норма у структурі діючого законодавстві.

Підсумовуючи, наголосимо на наступних принципових положеннях:

1. На визначення поняття правомірною поведінкою в окремі історичні періоди активно впливає форма суспільно-економічної формації, домінуюча політична ідеологія, конкретно-історичне існування суспільства, наукові досягнення у сфері філософії, соціології та особливо психологічної науки.

2. Провідне місце у формуванні правомірної поведінки відіграє система ціннісних орієнтирів, яка на початку ХХІ століття органічно пов'язана з доктриною основних прав людини, серед яких провідне місце посідає право на особисту свободу людини.

3. У сучасному світі домінуючою науковою доктриною залишається біхевіоризм, що підкреслює бажаність не будь-якої, а саме активної суспільно-значущої поведінки особи.

4. Правомірну поведінку, ми пропонуємо визначати як форму соціальної поведінки людини, певну реакцію на ситуаційні стимули на основі сформованих в умовах конкретно-історичного існування суспільства особистісних цінностей, заснованих на системі основних прав людини, що регулюється за допомогою норм права та інших соціальних, підтримується суспільством, охороняється державою і виявляється у формах реалізації права в межах визначених межами особистої свободи людини.

5. Особливого значення у сучасних умовах формування громадянського суспільства в Україні набуває нормативне визначення як правомірної протесаної моделі поведінки особи у випадку якщо вона вважає, що дії представників правоохоронних органів щодо неї є неправомірними внаслідок помилки, протиправного посягання чи з інших причин. Право особи чинити опір за незаконне затримання, тобто посягання на особисту свободу та недоторканість, на нашу думку, має виступати як форма правової поведінки в умовах створення гарантій діяльності по справжньому демократичного громадянського суспільства.

Використані джерела:

1. *Основы теории государства и права / Под ред. С.С.Алексеева. – М.: Юридическая литература, 1969. – С.330.*

Іваницький Андрій Миронович,
*студент 2-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ВЛАДИ І ПРАВА

Влада і право – це поняття, які пронизують всі сфери соціальної життєдіяльності, безпосередньо впливають на стан законності і правопорядку в суспільстві. На сьогодні влада і право повинні існувати разом, як єдине ціле, для розбудови громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави. Досягти реальних успіхів у реформуванні суспільства, в умовах економічної кризи та політичної нестабільності, можливо лише за умов об'єднання цих двох, на перший вигляд не об'єднаних понять, в одне ціле.

Навіть в обстановці, коли правові положення, норми, принципи прямо відображають умови життєдіяльності людей, відповідають їхнім інтересам і підтримуються непримусовим звичаєм, релігійним віруванням, - навіть у цьому випадку необхідні якісь страхувальні і забезпечувальні механізми, які гарантували б у будь-яких, самих складних, нестандартних ситуаціях строгість і неухильність дії права. Основу таких механізмів утворює певна сила, а їх робочу частину - влада. Тобто право не може існувати без влади. Кожна демократична країна повинна мати ось такий механізм держави(влади), де в основі влади лежить право, принципи, мораль, норми, які підтверджують і забезпечують права не тільки людини (громадянина) країни, а й будь-якого суб'єкта права.

В нашій країні влада не завжди використовує право, як основу своїх дій (видання законів, підзаконних нормативно-правових актів та ін.). Іноді право не лежить в

основі і державних органів влади (примусу). Так як наша держава намагається стати демократичною, вона повинна брати за основу право, і будувати на ньому всю свою діяльність і політику. Влада через норми права здійснює примус і цей примус є невід'ємною рисою права, невідмінна і фундаментальна умова права в будь-якому суспільстві – це легітимне застосування фізичного примусу з боку суспільного уповноваженого органу. Це право мати зуби, які при необхідності можуть кусати. Тобто право, неможливо виконувати і дотримуватись без публічних, демократичних органів примусу, без органів, які будуть це право захищати, відтворювати. В цьому випадку таким суб'єктом виступає держава (або влада). Вона увібрала в себе усі компоненти, які повинні проголошувати право своєю головною ціллю. В державі наявні органи (звичайно якщо держава досконала) публічного примусу і влади, через які вона впроваджує право у суспільство, регулює відносини між людьми лише правом і тільки ним. Характер взаємовідносин влади і права може залежати також від того, яка в країні за своїм режимом встановлена влада. Якщо влада свавільна, вона обходиться без права, якщо влада організована, то право є її обов'язковим атрибутом.

Є дуже багато прикладів і в історії (Античні держави, середньовічні держави), і в теперішній час (Єгипет, Лівія, Ємен, Сирія, деякі країни центральної та південної Африки) коли влада брала за основу не право, а силу. “Вогнем і мечем” вони впроваджували свою політику на території країни. Владі не було вигідно, щоб право мало панівний характер, і перевернуло уяву громадян про взагалі державну владу. Лише деякі сучасні країни почали усувати диктаторів, королів, вождів від влади, шляхом національних революцій, переворотів, які призвели до початку панування права, демократії, гуманізму, в державі.

Влада є необхідною умовою права, без якої саме існування права неможливе. Право ніяк не може обійтись без влади, однак влада цілком може обійтись без права, оскільки може проявлятися в чистому свавіллі. Наявність влади є атрибутом будь-якої держави, іншими словами право формується в рамках якої-небудь організації влади, і якщо над цією організацією немає ніякої більш високої влади (а такою є влада держави), то вона сама володіє верховною владою, тобто сама є державою. Держава, безумовно, є найвищою формою організації, координації і концентрації людської діяльності, саме тому держава є основним джерелом і гарантом дії права, причому права абсолютного, тобто такого, у якого немає і не може бути конкурентів всередині даного суспільства.

Актуальною і принципово важливою проблемою співвідношення влади і права, яка має і на сьогодні практичне значення, насамперед у правозастосуванні, є наступне питання: чи означає факт прийняття державою правових норм повну залежність цих норм від держави? Чи, навпаки, систему норм в такому випадку слід розглядати як відносно самостійний інститут? На це питання можна дати безліч відповідей, але я зібрав і розглянув три найпопулярніші тези.

1. Норми права слід розглядати як вимоги держави і що сама держава при цьому як джерело права не може, очевидно, бути підпорядкованою цим нормам. Державна влада в такому випадку є над правом, а не під правом. Тобто держава видає закони, якими потім сама і буде користуватися, виходить замкнутий цикл створення права.

2. І держава, і державна влада повинні носити правовий характер. В основі державної влади повинен лежати не факт, а право. Держава, хоча вона і видає правові норми, не може бути джерелом права, тому що вона сама впливає з права. Право знаходиться над державою, а не навпаки. Право стримує державу. Це є, на мою думку, найраціональнішою відповіддю. Право повинне стримувати державу в її діях, а якщо розглядати право, як наслідок діяльності держави, то держава повинна створювати право, і цим самим правом себе і свої дії обмежувати.

3. Взагалі не слід загострювати увагу на цьому питанні. Спир про те, що логічно передує одне одному – держава чи право – немає сенсу. В дійсності держава і право

знаходяться у функціональній єдності. Тобто не можливо дізнатися, щораніше з'явилося, щовище над іншим. держава чивлада?

Використані джерела:

- 1.Алексеев С.С. Философия права. – М.: НОРМА, 1997.
- 2.Теория государства и права / Под ред. М.Н. Марченко.–М.: Зерцало, 2002.
- 3.Тихонравов Ю.В. Основы философии права. – М.:Вестник, 1997.
- 4.Хропанюк В.Н. Теория государства и права.–М.: Интерстиль, 1998.

Кісіль Роман-Володимир В'ячеславович,
*викладач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ДОМІНАНТНІ ДОКТРИНАЛЬНІ МОДЕЛІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЕПІСОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ КОРУПЦІЇ У СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ ПАРАДИГМІ

Споконвічною проблемою, пов'язаною з функціонуванням політико-територіальної організації публічної влади у соціально-неоднорідному середовищі є феномен корупції. Проблемі генези цього соціального явища приділяється значна інформаційно-довідкова частина більшості правових досліджень у даній сфері, а отже аксіоматичною вважаємо сентенцію про виключну необхідність комплексного дослідження та пізнання корупції для продукування дієвого механізму протидії останній. Априорним моментом у пізнанні комплексної суті певного явища є ідентифікація його основоположних характеристик для перспективної їх консолідації у цілісній функціональній дефініції, котра і виступатиме в якості первинно-проміжної біфуркаційної позиції у тривалому процесі рефлексії поліаспектного, та в силу цього вкрай складного для пізнання, феномену корупції [1]. З метою якомога-ширшого висвітлення сутності корупції, як об'єкта гносеологічного дослідження правової доктрини, найактуальнішим вважаю компаративістично-аналітичний підхід дослідження з планомірною та всесторонньою репрезентацією концептуальних моментів, що визначають правильність чи хибність у процесі трактування досліджуваного явища. Значний обсяг публікацій та дискусій з приводу проблематики корупції та явищ з нею пов'язаних змушує вдатися до загальнотеоретичної класифікації підходів дослідження у цій площині. Вважаємо за доцільне виокремити такі дискурси наукового дослідження корупції:

- *філософський*. Вираз суті корупції проектується через призму загально-емпіричних знань та філософських вчень про буття та знаходить свій прояв у формі метафор, алегорій, приказок, компаративістичних досліджень тощо;
- *загально-правовий, або ж «міжгалузевий»*. Трактування корупції в рамках цього підходу полягає у комплексному правовому визначенні корупції як складного, поліаспектного юридично-значущого явища, соціальна сутність якого визначається множиною якісно-своєрідних за іманентними правовими характеристиками правопорушень різного рівня суспільної небезпечності, середовищем емергування котрих є процес організації та практичної реалізації управлінської діяльності за обов'язкової партисипації офіційно-уповноваженого суб'єкта управління;
- *кримінально-правовий*. Прихильники цієї концепції правової ідентифікації проблематики корупції відстоюють позицію необхідності зведення її соціально-

правової суті до абсолютно-визначеного континууму суспільно-небезпечних діянь, які формалізовані законодавством конкретної держави як злочини;

➤ *кримінологічний*. Визначальною особливістю даного підходу є акцентуація на детермінантах та соціометрично-акметичних показниках корупції, як явища, що піддається математично-аналітичному виміру;

➤ *соціальних релятиваций*. В контексті цього підходу корупція набуває суті комплексу соціальних умов, процесів та зв'язків, які опосередковують використання влади та статусу, обумовленого займаною посадою з метою провадження комерційної їх експлуатації для сатисфакції особистих чи корпоративних потреб та інтересів корупціонера;

➤ *морально-правової дисфункції*. Особливістю зазначеного підходу є інтеграція у площину явищ, що у своїй єдності складають феномен корупції, не лише правових, але й морально-психологічних девіацій.

Незважаючи на численність індиферентних за теоретико-методологічними підходами векторів інтерпретації епісоціального феномену корупції, сучасною юридичною доктриною досі не вирішено есенційних дилем на кшталт: сутності та дефініції даного явища, сфери його існування, основних детермінуючих факторів (причин та умов емергенції корупційних деліктів), соціально-правових наслідків та ролі корупції у сучасному соціально-політичному бутті. Причиною наведеної доктринально-правової аномії, на думку автора, виступає відсутність єдиної дискурсивної методики у процесах рефлексії даного явища, внаслідок чого, евристично-прогностичний потенціал правової науки евапоризується у контексті численних конфронтацій деструктивного типу. Оптимальним методом вирішення даної проблеми слід визнати уніфікацію теоретико-методологічного підґрунтя аналітичних процесів у ході дослідження явища корупції, розробка та практична інтеграція котрого повинна бути здійснена за допомогою інструментарію філософії права як фундаментальної сфери пізнання феноменологічного ряду юриспруденції. Лише притримуючись концепту, запропонованого філософсько-правовою парадигмою можливо сформулювати універсальний, інтегративний підхід до дослідження такого соціо-деструктивного явища як корупція, мінімізувавши при цьому стагнаційний ефект, детермінований вузькогалузевим, спеціалізованим дослідженням останнього, що властивий окремим галузям права.

Використані джерела:

1.Кісіль Р.–В. В. *Поліхронний ретроспективний аналіз епісоціального феномену корупції у політико-правовому континуумі Російської Імперії та України в добу гетьманату*/ Р.–В. В. Кісіль // *Митна справа*. – 2012. – №3(81)– С. 72 – 79.

Ковальчук Марина Дмитрівна,
курсант 5-го курсу факультету морського права і менеджменту
Одеської національної морської академії

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ МОРЕПЛАВСТВА

Безпека є основною якістю, необхідною для всіх видів транспорту. Особливого значення вона набуває в сфері функціонування морського та річкового транспорту. Не дивлячись на технічне вдосконалення морських суден, їх устаткування і приладів та застосування різних правил безпеки мореплавства, кількість корабельних аварій на

морі залишається значною. Величезну роль у забезпеченні безпеки мореплавання відіграє людський фактор, оскільки саме людина керує всіма процесами, що відбуваються під час морського підприємства.

Під «людським фактором» розуміють широке коло психологічних і психофізіологічних властивостей, якими володіють люди і які, так чи інакше, проявляються у виробничій діяльності, роблячи вплив на її якість і ефективність. Це потреби і здатності людини, мотиви її поведінки, інтереси і творчі можливості, працездатність, інтелект і емоції, воля і характер, свідомість і самосвідомість, соціальні і ціннісні орієнтації [3, с. 6].

Найчастіше поняття «людський фактор» вживають у негативному значенні, коли необхідно підкреслити роль активності людини-діяча у збоях виробництва, що відбулися. Дія людського фактора присутня у будь-якій аварії, на будь-якому виді транспорту і нерідко буває основною її причиною. За даними К. А. Іванова – Муромського, людським фактором обумовлено близько 40% автодорожніх подій, 65% нещасних випадків на шахтах, 80% аварій на електростанціях, близько 50% катастроф в авіації [2, с. 31].

Порушення правил безпеки мореплавання може бути пов'язане з індивідуальними якостями окремих людей, найчастіше негативними: недисциплінованістю, халатністю і безпечністю, некомпетентністю, емоційною нестійкістю і т.д. Такі причини та передумови аварійних випадків, в яких проявляється винність конкретної людини, об'єднують поняттям «особистий фактор». Це поняття включає в себе характеристики людини безвідносно до характеристик технічних засобів, з якими він взаємодіє. Однак відомі випадки, коли досвідчені капітани, що зарекомендували себе фахівцями вищої кваліфікації, приймали невірне рішення, часом навіть в порівняно нескладних ситуаціях. При наявності труднощів кожній людині властиві обмеження можливостей, обумовлені невідповідністю її психологічних і психофізіологічних характеристик рівня складності завдань, які виникають перед нею в конкретних умовах трудової діяльності.

При розслідуванні аварійного випадку для оцінки дій працівника існує єдиний спосіб: порівняння конкретної дії з положеннями відповідної правової норми правил безпеки. Якщо ситуація, що мала місце в аварійному випадку, не передбачена правилами, ні про яку провину з боку працівника не може бути й мови. Якщо така ситуація передбачена, а дії працівника не відповідають діям, що запропоновані правилами, може йти мова про його провину в аварійному випадку.

Але й у цих обставинах у процесі розслідування попередньо встановлюють, чи обґрунтоване порушення правил безпеки нормами нормального виробничого ризику. Адже в деяких особливих випадках, на визначених етапах роботи, людина може навмисно піти на порушення діючих норм, що тягне за собою негативні наслідки, заради того, щоб уникнути більш важких порушень і наслідків на наступних етапах. Іноді така поведінка є не право, а обов'язок працівника (наприклад, при загальній аварії (ст.277 Кодексу торгового мореплавства України), при порятунку людей (ст.330 КТМ України), і ін.) І тільки якщо ризик був не виправданий, працівнику інкримінується провина в аварійному випадку.

Порушення правил безпеки слід відрізняти від помилки. Різниця в тому, що працівник знає про можливі небезпечні наслідки своєї неправильної дії і уміє виконати цю дію безпечно. Помилку не слід зв'язувати з настанням шкідливих наслідків, оскільки це може привести до обвинувачення працівника лише на тій підставі, що він зробив помилку. Помилка зв'язана лише з порушенням норм, правил і т.п.

Помилки людини являють собою її дії, неадекватні ситуації, що склалася. Помилки, розцінювані як прояв людського фактору, як правило, ненавмисні: людина виконує невірні дії, розцінюючи їх як вірні або такі, що найбільш підходить. Типовими помилками, що роблять судноводії, є: недотримання звичайних правил судноводіння,

дрібні помилки в математичних розрахунках при завантаженні, плутанина у функціях капітана і лоцмана, низька організація загальної суднової і штурманської служби, і ін. У числі причинних факторів, що можуть привести до аварії, крім власне «помилки» людини, називаються також втома екіпажу, неуцтво, емоції нудьги, гніву, гордості, страху і т.п., зайва самовпевненість, горе, хвороби і т.д. [4, с. 19].

Пояснюється це тим, що в процесі експлуатації суден людському фактору і, зокрема, особистим якостям судноводіїв не завжди приділяється належна увага.

Причиною появи помилок людини можуть бути відсутність або недостатність інтелектуальної підтримки; особливо гостро ця проблема стає в екстремальних ситуаціях і в умовах дефіциту часу на прийняття рішення. Морська практика в таких ситуаціях вимагає користуватись можливістю звернутись за допомогою до більш досвідченого фахівця.

При настанні небезпеки особливо проявляються обмеження, викликані фізичним і психологічним станом і властивостями людини, оскільки в аварійних ситуаціях посилюється переживання високої відповідальності за свої дії, в зв'язку з чим виникає емоційна напруженість. Джерелом помилок може служити зниження пильності в звичній і спокійній обстановці, коли людина розслабляється і не очікує виникнення якого-небудь ускладнення. За монотонної роботи іноді з'являються помилки, які практично ніколи не зустрічаються в напружених ситуаціях. Помилки у виконанні тих чи інших дій можуть бути пов'язані з незадовільним психічним станом суб'єкта діяльності, що характеризується пригніченим настроєм, підвищеною дратівливістю, сповільненістю реакцій, а іноді, навпаки, зайвим хвилюванням, метушливістю, непотрібною балакучістю [1, с. 10].

Отже, людина в забезпеченні безпеки мореплавства відіграє дуже велику роль. Оскільки, саме ті чи інші суб'єктивні характеристики особи, психічний стан, моральна і фізична виснаженість є причиною такого високого рівня аварійності в сфері експлуатації морського та річкового транспорту

Враховуючи дані факти, слід суворіше ставитися до схвалення кандидатури на місце в судовому екіпажі, адже, якщо людина буде мати певні недоліки (такі як, наприклад, поганий зір, чи захворювання, яке заважатиме їй ефективно і повністю виконувати покладені на неї завдання, чи яким можуть заразитись інші члени екіпажу, чи психічне захворювання, яке завадить особі тверезо мислити в аварійній ситуації і т. п.) це може завдати значної шкоди як судну і особам, які знаходяться на ньому, так і навколишньому середовищу.

Використані джерела:

- 1.Бекяшев К.А. Безопасность на море: Нормативно-правовые аспекты строительства и использования судовой техники: Справочник / К.А Бекяшев, В.Ф. Сидорченко. - Л.: Судостроение, 1988. - 240 с.
- 2.Дмитриева М.А. Человеческий фактор на производстве / М.А. Дмитриева. - Л.: Ленингр. орг. о-ва Знание РСФСР, 1989. – 18 с.
- 3.Пономарев В.Е. Человек и безопасность судовождения / В.Е. Пономарев. - М.: Транспорт, 1976.- 152 с.
- 4.Туркин В.А. Обеспечение безопасности морских судов на основе концепции приемлемого риска / В.А. Туркин // Морской флот № 2, 2002. – с. 33-36.

ОЗНАКИ ПЕРЕХІДНОЇ ДЕРЖАВИ СУЧАСНОЇ ГРУЗІЇ

Грузія — унітарна президентсько-парламентська республіка з трьома гілками влади: законодавчою, виконавчою та судовою.

Президент є главою держави, має прерогативу у визначенні напрямків внутрішньої та зовнішньої політики держави, а також у сфері оборони та безпеки.

Законодавчим органом є однопалатний парламент у складі 150 депутатів.

Судова влада. Конституційний суд, Верховний суд та місцеві суди (міські, районні).

Виконавча влада. Уряд на чолі з прем'єр-міністром. Прем'єр є керівником всіх інших міністерств.

У 1989 р. у Грузії (Тбілісі) пройшла одна з перших демонстрацій з вимогами відновлення незалежності, що була жорстоко придушена. Складна ситуація склалася в Осетії — за радянських часів її північна частина стала автономною у складі Росії, а південна — Грузії. Осетія, а після неї і Абхазія за підтримкою Росії заявили про бажання самовизначитись, що привело до воєнного конфлікту і загостило грузинсько-російські відносини [2, с. 166]

В період з 1989 по 1991 рр. Грузія оголошує про політичний і економічний суверенітет. Південна Осетія оголошує себе незалежною. Комуністична партія Грузії, яка була при владі заявляє про вихід із КПРС і оголошує автономію, а згодом — і незалежність.

У травні 1991 р. президентом країни був обраний відомий письменник, дисидент і правозахисник Звіад Гамсахурдіа. Проте внаслідок соціальної та політичної кризи у 1992 р. Грузію очолив колишній лідер компартії Грузії і міністр закордонних справ СРСР Едуард Шеварнадзе [4, с. 162].

У цьому ж році Грузія увійшла до складу ООН, була прийнята в члени Конференції по безпеці і співробітництву в Європі.

Прозахідна зовнішня політика та «реформи», запроваджені владою Грузії в 90-х роках ХХ ст., мали декларативний характер, тому що виконання вимог ЄС загрожувало внутрішній владі правлячих еліт Грузії [1, с. 94].

У січні 2004 року президентом Грузії став лідер опозиції Михайл Саакашвілі. Грузія обрала прозахідний зовнішньополітичний курс [4, с. 162].

Після приходу до влади постреволюційного уряду Грузія здійснила велику кількість реформ, які характеризувалися надзвичайно швидкою реалізацією та високим ступенем інновацій.

Грузія розглядається як одна з ключових складових зростання впливу ЄС в регіоні та на пострадянському просторі, в цілому [5, с. 1].

Десятиріччя перехідного періоду у Грузії — це роки, коли держава з трудом стримувалась на грані економічної катастрофи, що було наслідком не тільки воєнних дій під час осетинського і абхазького конфліктів, але й наслідком економічної ізоляції у якій опинилась республіка [7, с. 297].

«Революція троянд» створила для Грузії якісно нові можливості прискореного розвитку, того ж часу Грузія здійснила вражаючий набір реформ [5, с. 2].

Між 2005 і 2008 роками реальний зріст валового внутрішнього продукту Грузії склав 8,5 %, а дохід на душу населення збільшився майже на 150 %. Податкове поповнення бюджету зросло приблизно на 400%, приток іноземної валюти збільшився майже у вісім разів, а державний борг був скорочений. Корупція була зменшена з дуже

високого рівню до одного з самих низьких серед країн Центральної та Східної Європи [5, с. 3].

На тлі криз навколо Абхазії й Південної Осетії абхазо-грузинський конфлікт у 2008 р. переріс у бойові дії за участю Росії. 8-9 серпня тривали бої між грузинськими та російськими військами за участю російської авіації навколо Цхінвалі – столиці Осетії. 10 серпня грузинські війська заявили про вивід військ із Цхінвалі і про одностороннє припинення вогню.

Реформи, які були спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату в країні, дали позитивні результати. Було відмінено візовий режим для громадян практично всіх країн, що зумовило зростання економічної активності громадян. Також було надано дозвіл всім бажаючим мати подвійне громадянство.

Для зростання інвестиційної привабливості країни було знижено податковий тягар, спрощено отримання ліцензій та різного роду дозволи необхідні для початку бізнесу, прийнято новий трудовий кодекс [6, с. 16].

Першого жовтня 2012 року в Грузії пройшли вибори до парламенту. Перемогу одержала опозиційна коаліція Бідзіни Іванішвілі Грузинська мрія — Демократична Грузія.

Головна інтрига виборів у тому, що в Грузії з 2013 року повнота виконавчої влади переходить від президента до прем'єр-міністра.

Нового прем'єра повинна представити партія або виборчий блок, яка вийшла на перше місце саме в результаті парламентських виборів 1 жовтня 2012 року, а затвердити його парламент повинен більшістю спискового складу, тобто мінімум 76 голосами [3].

Майбутнє Грузії залежить від того, як політики поводитимуться цього року. Країна може піти двома шляхами: навчитися жити в умовах демократії або вкотре ходитиме по колу, якщо певна політична сила отримає всю повноту влади.

Якщо країна піде демократичним шляхом, Іванішвілі та Саакашвілі не втручатимуться в компетенцію один одного, то політичної кризи можна буде уникнути. Навіть за неприємних стосунків двох політиків.

Використані джерела:

1. Вахутов М.А. *Нерозділена Європа. Демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму* / М.А. Вахутова. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009 – 380 с.
2. Віднянський С.В. *Всесвітня історія. Новітня історія, Ч.2 (з 1939р.). Навчальний посібник для 11 класу* / С.В. Віднянський, В.О. Дрібниць. – К., 2000 – 320 с.
3. *Грузія отримала новий парламент* [Електронний ресурс] / Ю. Рокс – Режим доступу: <http://www.fundgp.com/ua/events/news/678/>
4. Щупак І.Я. *Всесвітня історія. Новітній період (1939-2011рр.): підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закладів.* – Запоріжжя: Прем'єр – 272 с.
5. Сухіашвілі Д.Т. *Реформи в Грузії як невід'ємна частина інтеграції до Європи* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal-///Soc_Gum/Gileya/2012_61/Gileya61/P28_doc.pdf
6. Кекелія А. «Грузинское чудо» - результат ментальной революции / А. Келія. – *Инвест – Украина*, 2011
7. *Экономика России и других постсоветских стран* / А.С. Булатов – М., 2005 – 297 с.

Кудін Сергій Володимирович,
*доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційно-правових дисциплін
Академії праці і соціальних відносин, кандидат юридичних наук*

ПОРІВНЯЛЬНА ІСТОРІЯ ПРАВА У ПРАЦЯХ О. О. МАЛИНОВСЬКОГО

В умовах розвитку правової системи України початку ХХІ ст. значущими для вітчизняної історично-правової науки стають дослідження національних державно-правових інститутів, правосвідомості в історичному аспекті. Разом з тим, усвідомлення глокальності як однієї із тенденцій сучасного світового правового розвитку, наявність полілогу між світовим, континентальними та національними порядками, компаративізація методології соціально-гуманітарних наук сприяє поступовій, але істотній зміні підходів до вивчення історично-правової реальності. Тому актуальним видається звернення уваги до компаративізму, його прояву у правовій сфері у вигляді правового компаративізму, до порівняльного дослідження історії українського права як важливого інструменту пізнання процесу становлення і розвитку вітчизняного права. Проте, важко уявити сучасні розвідки без звернення уваги до характеру перших порівняльних досліджень вітчизняних вчених. У зв'язку із викладеним вище, варто оцінити наукову спадщину О.О. Малиновського, який у кінці ХІХ - на початку ХХ ст. активно здійснював історично-порівняльні дослідження.

Слід звернути увагу на ті чинники, які зумовили схильність вченого до проведення порівняльно-історичних досліджень. По-перше, значний вплив справили ідеї позитивізму, які набули швидкого розповсюдження з 30-х років ХІХ ст. Так, О.О. Малиновський, здійснюючи інтерпретацію поняття «прогрес», солідаризується з думкою Спенсера та Конта щодо розуміння його як розвиток, еволюція [1, с.6]. По-друге, історик права цікавився ідеями, що панували до ХІХ ст.: він сприймає поняття прогресу і у розумінні удосконалення (ідеї Кондорсе). По-третє, справедливим є твердження С.І. Михальченка, що вплив на історично-порівняльний підхід О.О. Малиновського справили погляди його вчителя М.Ф. Владимирського-Буданова, який на протязі всієї своєї наукової діяльності був прихильником цього підходу [2, с.123]. Особливо варто звернути увагу на підтримку О.О. Малиновським ключових ідей М.Ф. Владимирського-Буданова щодо обсягу та періодизації історії руського права, законів послідовності історичних явищ та поступовості історичного розвитку, причин історичного процесу [3].

У праці «Лекції по історії руського права» вчений намагався виявити причини подібностей і відмінностей, межі запозичень у праві, загальні напрями в послідовних та поступових змінах у сфері права. О.О. Малиновський надавав особливого значення двом провідним законам історичного процесу. Перший – це закон послідовності явищ, відповідно до якого всі наступні історичні явища генетично пов'язані з явищами попередніми і послідовно змінюють один одного. Іншим законом науковець вважав закон поступовості. Саме завдяки його дії кожна історична епоха має набір трьох рис: тих, що визначають характер даної епохи; «переживання» минулого і зародки майбутнього [1, с.5].

Вказані закони у концепції О.О. Малиновського набували ролі джерела причин подібностей і відмінностей у правовому розвитку народів. Причини відмінностей у праві пов'язувались ним з умовами суспільного життя (релігія, освіта, економіка, політичні, дипломатичні зносини тощо) та умовами природи (клімат, географія, гелогічна будова ґрунту та ін.). Вони впливали на правовий розвиток кожного народу і зумовлювали національні особливості у праві. Причому ці особливості є діалектично «рухливими», так як умови поступово змінюються, а разом з ними змінюються і історичні явища. Окрім того, вчений надавав певного значення і особистій діяльності людини в історії [1, с.5].

Подібності у праві різних народів пояснювалась О.О. Малиновським з позицій позитивізму: у всіх людей однакова природа, вони підкоряються одним і тим самим фізичним і психологічним законам. Обґрунтування науковцем наявності спільних і відмінних рис у праві логічно зумовила необхідність відповісти на питання: чи можливими є запозичення правових норм. Історик права дав позитивну відповідь, адже, на його думку, запозичення зумовлювались як однаковістю людської природи, так і подібними умовами життя у різних народів. Проте, запозичення не може бути повним, так як подібні умови життя ніколи не бувають абсолютно тотожними: через те рецепована норма права змінюється відповідно до особливостей національного права [1, с.5-6].

О.О. Малиновський був діалектиком, тому не міг не визначити напрям поступових і послідовних змін явищ суспільного життя, у т.ч. і у сфері права. Таким напрямом був прогрес, який, як зазначалось вище, він розумів і в якості удосконалення, і як еволюцію: «Історія є прогресивний рух, тобто рух від форм простих і недосконалих до форм складних і досконалих». Проте, вчений був свідомий, що прогресивний рух не є безперервним; в історії існують періоди регресу [1, с.6].

Таким чином, із сказаного вище можна зробити наступні висновки:

1. Становлення і розвиток наукової діяльності О.О. Малиновського відбувалось під впливом, по-перше, позитивістської теорії пізнання; по-друге, поглядів його вчителя М.Ф. Владимирського-Буданова; по-третє, він сприйняв деякі ідеї, що панували до ХІХ ст. (поняття прогресу у розумінні удосконалення).

2. У теоретичному аспекті вчений намагався виявити причини подібностей і відмінностей, межі запозичень у праві, загальні напрями в послідовних та поступових змінах у сфері права: - він обґрунтував дію двох провідних законів історичного процесу. Перший – це закон послідовності явищ, відповідно до якого всі наступні історичні явища генетично пов'язані з явищами попередніми і послідовно змінюють один одного. Другий – закон поступовості, завдяки дії якого кожна історична епоха має риси, що визначають характер даної епохи, залишки минулого і зародки майбутнього; - подібності у праві різних народів пояснювались однаковою природою людей, вони підкоряються одним і тим самим фізичним і психологічним законам. Причини відмінностей пов'язувались з умовами суспільного життя та умовами природи. Вони впливали на правовий розвиток кожного народу і зумовлювали національні особливості у праві; - запозичення правових норм були можливі і зумовлювались як однаковістю людської природи, так і подібними умовами життя у різних народів. Проте, через те, що подібні умови життя ніколи не бувають абсолютно тотожними рецепована норма права змінюється відповідно до особливостей національного права; - напрямом поступових і послідовних змін явищ у сфері права був прогрес в якості як удосконалення, так і еволюції.

Використані джерела:

1. Малиновский И. *Лекции по истории русского права* / И. Малиновский. – Ростов-на-Дону: Изд-во кооперативного т-ва «Единение», 1918. – 488 с.
2. Михальченко С.И. *Киевская школа в российской историографии (Школа западно-русского права)* / Сергей Иванович Михальченко. – М.: Прометей; Брянск: Изд-во БГПУ, 1996. – 186 с.
3. Малиновский И. *Учебное пособие по истории русского права* / И. Малиновский. – Томск: Товарищество «Печатня С.П. Яковлева», 1900. – 63 с.

К ВОПРОСУ О ЗАЩИТЕ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ВООРУЖЕННОМ КОНФЛИКТЕ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗОШЕДШЕГО В ИРАКЕ И ЛИВИИ)

В многочисленных вооруженных конфликтах, которые существовали в мировой истории, жертвами становились не только люди, но и культурные ценности. Между тем, всемирное наследие, которое накоплено цивилизацией за века, бесценно. Даже на нынешний момент оценить ущерб, который был нанесен Второй мировой войной, необыкновенно сложно, можно лишь строить догадки о его масштабах. В связи с произошедшим в Ираке и нынешней ситуацией в Ливии вновь возрастает актуальность вопроса о защите культурных ценностей в вооруженном конфликте.

Культурные ценности должны пользоваться защитой из существа своей природы, поскольку являются гражданскими объектами. С другой же стороны, учитывая их роль в мировой истории и культуре, они находятся под защитой специальных норм. Существует довольно обширный спектр актов, регулирующих данную сферу. Фактически первой попыткой была Гагская конвенция о законах и обычаях сухопутной войны 1907 года. Ключевым документом же является Гагская конвенция 1954 года, которая гласит, что ущерб, наносимый культурным ценностям любого народа, является ущербом для культурного наследия всего человечества. Данный документ дал определение тому, что такое «культурная ценность», различие 2 возможных уровней защиты (общий и специальный), и порядок обеспечения защиты. Стоит отметить, что, не смотря на идеализм, эти положения носят несколько утопический характер. Обязательные условия специальной защиты слишком строги и необоснованно трудновыполнимы, например, такое требование, как особые отметки и внесение в Международный реестр культурных ценностей (далее Реестр). С другой стороны возникает вопрос, если же местонахождение конкретного культурного объекта широко известно и объект является культурным мировым наследием, тогда для какой цели необходимо внесение его в Реестр? Ярким примером являются остатки Вавилона, которые пострадали в ходе бомбежек Ирака.

Положения о защите претерпевали изменения и дополнения. В 1999 году появляется Второй протокол к Гагской конвенции 1954 года, который определяет исключения, допускающие совершение враждебного акта против культурных ценностей. Закрепляется порядок принятия подобного решения, однако минусом данного положения, на наш взгляд, является отсутствие регламентации доказательства наличия данных оснований. Нам представляется, что положения данного документа также нуждаются в уточнении, поскольку приобретают характер «мифических норм», не способных защитить ценности. Несмотря на наличие в протоколе статьи 15, устанавливающей уголовную ответственность за нарушение протокола, нет правоприменения на нынешний момент. Например, в Ливии находятся пять уникальных памятников-комплексов под открытым небом. В один из них входили недавно открытые бесценные фрески Магны и Сабраты, которые могут сравниться лишь с фресками Помпеи. Сейчас их не существует из-за бомбежки авиацией НАТО. Где доказательства необходимости этого действия? Где норма международного гуманитарного права в действии? К таким же «мифическим актам» стоит отнести Договор об охране художественных и научных учреждений и исторических памятников (Пакт Рериха) 1935 года. По нему культурные ценности пользуются защитой «без оговорок», закрепленных Гагскими документами, и теряют привилегии только в случае их использования в военных целях. Опять же, исходя из уничтоженных богатых

памятников Ирака, исторического музея Багдада - все эти положения существуют исключительно на бумаге.

На наш взгляд, несомненно, имеющиеся документы закладывают фундамент для дальнейшего развития организационных и правовых средств, необходимых для всесторонней, своевременной и полной реализации предписаний международного гуманитарного права в данной области. Однако очевидна необходимость дальнейшего совершенствования и ужесточения контроля над исполнением и нарушением данных норм, поскольку исторически значимые объекты человечества на нынешний момент находятся под реальной угрозой уничтожения.

Использованные источники:

1. IV Гаагская конвенция о законах и обычаях сухопутной войны (Гаага, 18 октября 1907 года), «Консультант Плюс».
2. IX Гаагская конвенция о бомбардировании морскими силами во время войны (Гаага, 18 октября 1907 года), «Консультант Плюс».
3. Договор об охране художественных и научных учреждений и исторических памятников (Пакт Рериха) 1935 года, www.icr.su.
4. Конвенция о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта (с «Исполнительным регламентом...», «Протоколом», и Резолюциями I, II, III) (Гаага, 14 мая 1954 г.), «Консультант Плюс».
5. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооруженных конфликтов (Протокол I) (Женева 8 июня 1977 года). Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и протоколы к ним. – 4-е изд., испр. – М.: Международный Комитет Красного Креста, 2005. – 344 с.
6. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера (Протокол II) (Женева 8 июня 1977 года). Женевские конвенции от 12 августа 1949 года и протоколы к ним. – 4-е изд., испр. – М.: Международный Комитет Красного Креста, 2005. – 344 с.
7. Второй протокол к Гаагской конвенции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта 1954 года (Гаага, 26 марта 1999 г.) // unesdoc.unesco.org
8. Декларация ЮНЕСКО, касающаяся преднамеренного разрушения культурного наследия (принята Генеральной конференцией на 32-й сессии; Париж, 17 октября 2003 года) // Защита культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Международный журнал Красного Креста, № 854, июнь 2004. С 147-153.
- Богуславский М.М. Судьба культурных ценностей. – М.: Юристъ, 2006. – 206 с.
- Кальсховен Ф. Ограничения методов и средств ведения войны. - 2-е изд., испр. - М.: МККК, 1999. - 232 с. (47-50)
11. Куцарова М.П. Пакт Рериха – основа международной правовой защиты ценностей культуры и ее будущее // Журнал Культура и Время. 2005. №4 (18).
12. Маинетти В. Новые перспективы для защиты культурных ценностей в случае вооруженного конфликта: вступление в силу Второго Протокола к Гаагской Конвенции 1954 года. // Защита культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Международный журнал Красного Креста, № 854, июнь 2004. С 33-66.
12. Томан И. Защита культурных ценностей во время вооруженных конфликтов: правовые и организационные рамки // Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве: сб. ст. и док. М., 1999.

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МЫСЛИ, СОВЕСТИ, РЕЛИГИИ И ИХ ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Правовое поле Республики Беларусь складывалось таким образом, что с приобретением независимости потребовалась выстраивать собственное законодательство в русле демократических преобразований практически с нуля. Внутригосударственная правовая система Республики Беларусь вопросы права на свободу мысли, совести, религии осмысливала исходя из международно-правовых норм и истории, и национальных интересов страны. Конституция Республики Беларусь от 1994 г. неоднократно изменялась и дополнялась в духе авторитаризма. В соответствии с нормами Конституции РБ в Закон РБ «О свободе вероисповеданий и религиозных организациях» также вносились изменения и дополнения усиливающие государственный контроль над религиозной деятельностью в стране. И это несмотря на то, что РБ «признаёт приоритет общественных принципов международного права и обеспечивает соответствие им законодательства» (ст. 8 Конституции РБ).

Современная международно-правовая система в области прав и свобод человека насчитывает более семидесяти конвенций. Большинство из них сформировано в рамках Организации Объединённых Наций, а также в европейском, американском и африканском регионах. В национально-правовую систему РБ имплементированы все основные нормы в области права человека на свободу мысли, совести и религии. Основной проблемой при этом является обеспечение защиты данных свобод. Современное законодательство РБ в области свободы совести и религиозной деятельности изобилует массой ограничений в реализации гражданином указанных свобод закреплённых на конституционном уровне.

Осмысление процесса имплементации международных стандартов личных прав человека на свободу мысли, совести и религии и их специфическое регулирование законодательством РБ определяет актуальность рассматриваемой темы.

Анализ международно-правовых стандартов на свободу мысли, совести и религии и особенность их имплементации в законодательстве РБ составляют цель доклада, исходя из которой, формируются следующие задачи:

- рассмотрение института личных прав на свободу мысли, совести и религии в международно-правовых актах;
- анализ национального законодательства РБ на предмет соответствия общепринятым стандартам права человека на свободу мысли, совести и религии;
- выявить проблемы имплементации изучаемых принципов международного права в правовую систему РБ;
- показать необходимость демократических преобразований существующего механизма исполнения существующих норм национального законодательства в изучаемой нами области в контексте построения правового гражданского общества;
- предложить рекомендации направленные на совершенствование национального законодательства РБ.

Объектом работы является изучение основных составляющих, подходов, структуры и содержания международно-правовых стандартов права на свободу мысли, совести и религии в национальном законодательстве РБ.

В ходе изучения поставленной темы были сделаны следующие выводы:

- Право на свободу мысли, совести, религии и убеждений начало зарождаться в политико-правовых учениях мыслителей Античности, Реформации, Нового времени, и в таких школах права как естественно-правовая и позитивистская.

- Современные принципы и нормы права на свободу мысли, совести, религии и убеждений стали на защиту человека с их закреплением в системе конвенционных актов ООН и международно-правовых документах региональных систем.

- Механизмы обеспечения и защиты права человека на свободу мысли, совести, религии и убеждений имеют два уровня защиты: национальный и международный.

- В Конституции РБ закреплён принцип примата норм и принципов международного права.

- При расхождении норм международно-правовых актов подписанных РБ и национального законодательства РБ, приоритет отдаётся международно-правовым нормам.

- В РБ на конституционном уровне запрещено непосредственное применение всех международно-правовых стандартов судами всех инстанций

В качестве демократических преобразований правовой системы РБ в целях реализации общепринятых стандартов личных прав и свобод человека можно порекомендовать:

- ✓ ввести институт индивидуального обращения граждан по фактам нарушения прав человека;

- ✓ широко использовать такие формы имплементации международно-правовых стандартов как трансформация, рецепция, инкорпорация, адаптация, и отказаться от института общей отсылки к международно-правовым документам;

- ✓ наладить взаимодействие государственной власти с органами внесудебной защиты прав человека;

- ✓ активизировать процессы по вступлению РБ в Совет Европы;

- ✓ укрепить независимость судебной власти: например, санкционирование судом ареста, обыска, выемки, прослушивания телефонных переговоров, ареста почтово-телеграфных отправок, отстранения от должности и других процессуальных действий, ограничивающих права и свободы граждан;

- ✓ РБ необходимо создание национальных правовых механизмов не ограничивающих, а защищающих и гарантирующих права и свободы человека;

РБ стоит внести следующие изменения в законодательство о свободе совести и религиозных организациях:

- Верующие религиозной общины не должны ограничиваться территориально в исповедании своей веры.

- Собрание верующих для богослужений не должно ограничиваться специальным религиозным сооружением, необходимо наличие права на собрания верующих даже в жилом помещении.

- Правовую возможность приобретения помещений для религиозной деятельности должны иметь как религиозные организации со статусом юридического лица, так и религиозные общины не обладающие таким статусом.

- Разрешительную регистрацию религиозных структур необходимо заменить на заявительный принцип.

- Необходимо привести в соответствие с международными стандартами права так называемых традиционных и нетрадиционных конфессий в РБ – здесь не должно быть никакой дискриминации в правах.

- Разрешить осуществление религиозной деятельности иностранными гражданами и лицами без гражданства без каких-либо ограничений.

- Отменить административную (ч. 1 ст. 9; 23.34 КоАП РБ) и уголовную (ст. 193-1 УК РБ) ответственность.
- Выработать правовой механизм строительства культовых зданий, который отличался бы доступностью и единым подходом в отношении как традиционных, так и нетрадиционных верований на территории РБ.
- Реализации прав человека на свободу мысли, совести, религии, убеждений возможна лишь при соблюдении других права и свобод человека и гражданина. Например, правовое обеспечение права на свободу ассоциаций, на свободу выражения и распространения мнений. Следовательно, необходимо разрешить учреждение средств массовой информации и духовных учебных учреждений и религиозным объединениям, и религиозным организациям.
- Для построения правового гражданского общества на основах толерантности и веротерпимости, необходимо исключить из нормативно-правовых актов градацию религиозных верований на секты, культы и т.д.

Лозінська Світлана Володимирівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

Бись Олена Станіславівна,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук

ОРГАНИ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН СТАРОДАВНЬОЇ РИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ЦАРСЬКИЙ ПЕРІОД)

Особливо цікавою є багатовікова практика Стародавнього Риму у сфері міжнародних відносин, право якого відіграло, на думку багатьох вчених, особливу роль першоджерела сучасного міжнародного права. Римський народ здійснив своє історичне призначення, започаткувавши єдність стародавнього світу, об'єднавши усі існуючі тоді держави під своєю верховною владою. Давньоримські юристи сформували правила, що регламентують правове положення завойованих Римом народів, у зв'язку з необхідністю введення деяких елементів самоврядування, яке згодом було втілене у право народів "jus gentium". [4, с. 22, 24; 1, с. 9] Теза римських юристів "Слово, дане навіть ворогу, повинне бути дотриманим" лягла в основу одного з принципів міжнародного права "Pacta sunt servanda" (Договори повинні дотримуватися).

Існування права народів дає підставу підтримувати думку, що jus gentium римської епохи виконувало функції міжнародного права, однак у дещо іншому розумінні, ніж сучасне його тлумачення. Воно являло собою сукупність основних правових принципів, що регулювали відносини, спільні для всіх народів стародавнього світу, в тому числі і відносини між приватними особами.

Право народів регулювало такі правові інститути як право війни, право полону, право рабовласництва, право мирних договорів, посольське право. Існувала заборона укладати шлюби із чужоземцями, лише особи із римським громадянством мали право укласти законний римський шлюб, в якому дружина поділяла соціальне становище свого чоловіка, а на дітей, народжених у ньому, поширювалася влада батька та всі його майнові права.

Повноваження щодо здійснення зовнішньої політики у Стародавньому Римі царського періоду поділяли між собою цар, сенат та народні збори. [5, с. 38]

На чолі римської общини стояв цар (*rex*), який одночасно був воєначальником, верховним жерцем і головував на деяких судових засіданнях. Він відрізнявся від рядових членів общини своїм одягом – пурпуровою мантиєю, золотою діадемою, а символом його влади були скіпетр і крісло зі слонової кістки. Вважався він також верховним головнокомандувачем усієї римської общини, гарантом внутрішнього порядку та заступником народу перед богами. В якості головнокомандувача цар розпоряджався військовими силами народу та призначав командувачів. В якості гаранта внутрішнього порядку він мав право суду та покарання над усіма громадянами (*jus coercitionis*), включаючи право життя та смерті. Будучи верховним жерцем, цар розпоряджався здійсненням загальнонародних жертвопринесень. [2, с. 65]

Поряд з царем, зовнішню політику також може здійснювати сенат (*senatus*), до складу якого у ранні часи входили старійшини родів. Сенат вважався охоронцем батьківських традицій (*mores majorum*) і радником царя з найважливіших питань. Кількість осіб сенаторів співпадала з кількістю родів, й відповідно їх називали батьками (*patres*). [2, с. 65] В найдавніші часи спеціального приміщення для сенатських засідань не було: сенатори за покликом сільського ріжка збиралися на відкритому повітрі. Справи в сенаті вирішувалися шляхом голосування, під час якого відбувалося розходження в різні боки, тобто кожний сенатор направлявся в бік того, чію пропозицію вважав правильною.

Пізніше, у зв'язку із занепадом значення родів та посиленням царської влади, принцип родового представництва відпадає та сенат формується за призначенням царя. [5, с. 39] Сенат по відношенню до царя виступає в якості дорадчого органу: сенат обговорює за поданням царя відповідні питання, а його постанови (*senatusconsulta*) фактично є досить впливовими, хоча й не обов'язковими для царя.

По відношенню до римського народу сенат відіграє роль своєрідного "опікуна". Зокрема, у випадку смерті царя і до моменту призначення нового наступника (*interregnum*), верховна влада в державі переходить до сенату. Сенат вибирає із свого середовища 10 осіб (*interreges*), які по черзі (по 5 днів кожний) будуть керувати державою до тих пір, поки не буде з'ясований кандидат на посаду правителя. Обраного правителя члени сенату представляють народним зборам для надання йому відповідної верховної влади (*lex curiata de imperio*). Для набуття права звертатися до богів новообраному царю здійснюють відповідну посвяту – *inauguratio*. [5, с. 39]

Поряд з сенатом вагому роль у зовнішній політиці відіграють народні збори. Для вирішення найважливіших питань римляни збиралися на народні збори по куріях, які носили назву куріатних коміцій (*comicia curiata*). [2, с. 64, 65] Народні збори в Римі мали загальну назву коміції з прозорою етимологією від *coire* (сходитися). Деякі дослідники порівнюють курії з "чоловічими домами", але, найімовірніше, це були союзи чоловіків-воїнів. Кожна курія мала один голос при голосуванні на зборах. На комісіях відбувалися вибори посадових осіб, приймалися рішення з питань війни і миру, слухалися судові справи.

Роль сенату у міжнародних відносинах особливо зростає в епоху республіки, коли вагоме значення мають угоди римлян з іншими народами, які уклалися на основі рівності і взаємності (*foedera aequa*). Саме здійснення зовнішніх зносин і укладення договорів належали до компетенції народних зборів і сенату. Спочатку сенат приймав послів і проводив з ним попередні переговори, він же обговорював питання про оголошення війни й укладення миру. Остаточне рішення з міжнародних питань виносили народні збори. Так, з народами, у дружбі з якими Рим був зацікавлений, уклалися договори союзу, миру, дружби і гостинності. В міру успіху римської зброї ставало дедалі більше нерівноправних договорів (*foedera non aequa*).

Права та інтереси іноземців, які перебували у Римі, забезпечувалися на підставі визнаного законом у суспільстві інституту гостинності. Іноземними громадянами опікувався перегрінський претор (*praetor peregrinus*) – спеціально введена посада для

допомоги у справах іноземцям. Гостинність була двох видів: особиста – базувалася на характері сімейних зв'язків (*hospitum privatum*) та громадська або державна (*hospitum publicum*). [3 с. 73] Договір про державну гостинність укладав сенат. Згідно цього договору іноземцю надавалися певні привілеї, зокрема безкоштовні житло, харчування, гостьові подарунки, право брати участь у жертвоприношеннях, урочистих обідах, видовищах державного значення та ін. Порухення правил законності каралося за римськими законами й міжнародними договорами, які застосовували перегрінські претори. У Стародавній Греції існував подібний інститут проксенії, сутність якого також полягала у покровительстві іноземцям.

Використані джерела:

- 1 Анцелевич Г.О., Покрещук О.О. Міжнародне публічне право: Підручник / За ред. Г.О.Анцелевича. – К.: Алерта, 2005. – 424 с.
- 2 Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. – Т.2. Стародавній Рим: Підручник. – Чернівці: ТОВ "Видавництво "Наші книги", 2008. – 848 с.
- 3 Буткевич В. Г., Мисик В. В., Задорожний О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В.Г.Буткевича. – К.: Либідь, 2002, - 608 с.
- 4 Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. – СПб., 1882. – Т.1.
- 5 Покровский И. А. История римского права .- Пг, 1917.

Мазарчук Дмитрий Валерьевич,
заместитель декана факультета управления
Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ТЕКСТ И КОНТЕКСТ В ИСТОРИИ ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЙ МЫСЛИ (МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДХОДА ДЖОНА ПОКОКА)

Основным объектом исследования для историка политико-правовой мысли является текст, воспринимаемый как целостный и, в какой-то степени, контекстуально ограниченный источник познания прошлого. Однако, проблема соотношения текста и контекста не сводится лишь к социально-политическим, экономическим, культурным факторам жизни общества, в котором жил автор. “Язык”, понимаемый как система со своими внутренними закономерностями и условностями, оказывающими влияние на деятельность субъекта, является не менее значимым фактором идеологии. Другими словами, идеологические построения в текстах мыслителей прошлого во многом обусловлены теми границами, которые заданы “языком” исследователя.

Формирование подобного представления связано с т. н. “лингвистическим поворотом” в социальных науках, достигшим зенита в 1960-е гг. В рамках методологии, порождённой “лингвистическим поворотом”, значимые тексты прошлого (например, “Государь” или “Левиафан”) воспринимаются не как вместилища законченных систем идей, а как языковые акты (*speech-acts*) – литературные и лингвистические комплексы, порождённые не только и не столько творческим гением, к примеру, Макиавелли или Гоббса, но контекстом, в котором находился данный автор, а также целью, которую он преследовал при написании.

В качестве примера того, как историк идей может обращаться с понятиями, с которыми он сталкивается в процессе чтения текстов из прошлого, приведём методологию Кембриджской школы изучения истории идей в Англии. Первым

апологетом необходимости исторической контекстуализации политических теорий в западноевропейской историографии является представитель Кембриджской школы – новозеландский (по месту рождения) учёный Джон Покок.

Дж. Покок исходил из разграничения, сделанного Ф. де Соссюром, между “языком” (langue) и “речью” (parole), соответственно, проводя разграничение между “языками” и текстами. “Языки” (languages, langues) или “взгляды” (minds) играют для Покока роль Куновских парадигм или Фуколдианских эпистем, поскольку имеют характер исторически обусловленных контекстуализирующих идеологических структур, которые обуславливают содержание тех или иных концептов, взглядов, теорий. Личность автора того или иного текста занимает лишь подчинённое положение на более широком фоне языковой парадигмы (“языка”). Как писал сам Покок, “языки” “предписывают, что он [автор] мог бы сказать и как бы он мог это сделать” [1, с. 25].

В работе “Древняя конституция и феодальное право” (1957 г.) Покок рассмотрел природу “языка” или “идиомы” прецедентного и обычного права (общее право Англии) и выявил ту роль, которую он играл в образе жизни англичан, их отношении к истории и своему времени. “Язык” обычного права (common-law mind) рассматривался им не только сам по себе, но и в столкновении с другой значимой дискурсивной практикой того времени – “языком” кодифицируемого римского права, опиравшегося на институт феодального держания. Не случайно поэтому среди героев книги такие выдающиеся английские правоведы XVII в. как Эдуард Кок и Генри Спелман. Анализ использованным ими лексических конструкций и оборотов позволил многое прояснить в способах и содержании политической аргументации того времени, в идейной борьбе вокруг содержания английского конституционализма.

Поккок отмечает, что он не ставил своей целью дать полную картину борьбы идей в соответствующий период. Он описал лишь один из “языков”, формировавших политический дискурс Англии XVII в. Для полноты картины следует перечислить прочие “языки”, в условиях которых существовало английское общество XVII в., а также связанное с ним шотландское и американское общество XVII-XVIII вв.: антинорманистский, апокалиптический, гуманистический, республиканский, цивилистический, коммерческий [2, с. xi-xii]. Все они нашли отражение в определённых текстах; все они повлияли на структуру, состав и содержание этих текстов.

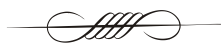
Результат проделанного Пококом исследования важен для прояснения нескольких эпизодов истории идей: понимание взглядов Роберта Фильмера (разрешение “Фильмеровской controversii”); выявление причин достаточно консервативного обоснования Славной революции 1688-89 гг.; новый взгляд на политическую теорию Дж. Локка. Я намеренно очертил основные итоги книги Дж. Покока, чтобы можно было яснее представить значимость разработанной им методологии в конкретных исследованиях по истории политико-правовой мысли.

В другой книге, “Макиавеллиев перелом” (*The Machiavellian Moment*, 1975 г.) Дж. Покок обратился к изучению “гражданского гуманизма” (Понятие, введённое в оборот Гансом Бароном в 1955 г.) итальянского Ренессанса. В его понимании данное явление представляло собой “язык”, выявляемый в совокупности терминов, концептов и категорий, которые были заимствованы у классических античных авторов, но переформулированы ренессансными писателями в контексте политической реальности городов-государств. В данной книге автор вновь рассматривает столкновение или, скорее, соревнование разных “языков”, среди которых гражданский гуманизм, радикальный миллениаризм, средневековый монархизм. В этом соревновании гражданский гуманизм побеждал по мере того, как городские республики уступали место сеньориям (фактически – монархиям). Его победа зафиксирована в произведениях Макиавелли, Гвиччардини, Контарини и других авторов начала XVI в. [3].

Методологічної основою досліджень Дж. Покока є принцип автономності історії ідей, її виокремлення з широкій соціально-політичній історії. Звернемо увагу, що цей принцип може сприйматися одночасно як недолік, так і як достоїнство. Так чи інакше, епістемологічне значення використовуваної Дж. Пококом методології достатньо велике і в наше час. Приведені приклади демонструють користь, яку може принести вивчення лінгвістичних контекстів в історико-правових дослідженнях, яка заключається в першу чергу в допущенні принципу історизму в історію ідей (історію політико-правових вчень) на всіх рівнях.

Використані джерела:

1. Pocock J. G. A. Languages and Their Implications: The Transformation of the Study of Political Thought // Pocock J. G. A. Politics, Language and Time. L., 1972
2. Pocock J. G. A. The Ancient Constitution and the Feudal Law: English Historical Thought in the Seventeenth Century. 2nd ed. Cambridge, 1987
3. Pocock J. The Machiavellian Moment. Princeton, NJ, 1975

Макеєва Олена Миколаївна,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Юридичного інституту Національного авіаційного університету

РІВНІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

На сьогодні актуальною проблемою у здійсненні сучасних демократичних процесів є формування правової культури, яка є основою розвитку українського суспільства. На жаль, сучасний стан вітчизняної правової культури свідчить про те, що рівень правової культури суспільства залишається низьким, що об'єктивно унеможливує становлення правової держави в Україні. Успішне вирішення цих проблем можливе за умови підвищення рівня правової культури суспільства, посилення впливу її цінностей на впорядкування суспільних відносин. Метою даної наукової роботи є дослідження елементів суб'єктивного та об'єктивного рівнів правової культури.

Питання структури та змісту правової культури досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-юристи: О. В. Аграновська, Г. І. Балюк, Н. А. Бура, В. В. Головченко, В. І. Камінська, М. М. Кейзеров, О. А. Лукашева, О. А. Менюк, Н. М. Оніщенко, В. П. Сальников, А. П. Семітко, Р. А. Сербин, С. Р. Станік, І. В. Осика та інші. Як відомо, складовою загальної культури людства є права культура, що виступає як сукупність досягнень суспільства у розвитку права, правових ідеалів та цінностей суспільства, ступінь досягнення держави у сфері захищеності прав і свобод людини. Зв'язок правової культури з правом, правосвідомістю, правовими відносинами, законністю і правопорядком, правотворчістю та застосуванням норм права відрізняють її від інших форм культури.

Правова культура визначається і як ступінь правової розвиненості особи, характер її правової діяльності та юридичної практики, рівень засвоєння суб'єктом правових норм і можливості об'єктивної оцінки та прогнозування подальшого розвитку суспільства й держави, характер участі в перетворенні правової дійсності, рівень правової активності особи та оволодіння культурою правового мислення.

Елементно правова культура складається із об'єктивного та суб'єктивного рівнів. Рівень правової культури виступає не тільки як своєрідний каталізатор динаміки правовідносин, але й як одна з важливих гарантій забезпечення прав, свобод і обов'язків громадян [1, с. 26].

На об'єктивному рівні правова культура складається з рівнів розвитку права, правової діяльності та правосвідомості. На суб'єктивному рівні – з розвитку правового знання, рівня і характеру ставлення до права, встановлень на правові норми, рівня правосвідомості особистості, правової діяльності, правового розвитку, правової поведінки [2, с. 17-18].

Рівень правової культури суспільства можна визначити на підставі рівня розвитку та досконалості системи законодавства. Нормативно-правові акти свідчать про рівень розвитку всього суспільства, оскільки вони відображають його правові цінності. Тому при визначенні якості правової культури суспільства необхідно враховувати рівень розвитку права. Наступним компонентом системи правової культури, виступає рівень розвитку правової діяльності як засобу існування правової дійсності. Правові акти, які не задіяні в правовій діяльності, не впливають на врегулювання суспільних відносин. Структура діяльності правової культури складається з рівнів розвитку різних видів юридичної діяльності. Третім елементом системи правової культури повинен виступати рівень правосвідомості, оскільки рівень правотворчої діяльності впливає на правосвідомість і – навпаки. Не можна говорити про те, що рівень правової діяльності свідчить про рівень правової культури, бо суб'єкт права може вчинити й всупереч своїй правовій свідомості, а зміст нормативно-правових актів може бути не зовсім зрозумілим. Отже, рівень розвитку правової свідомості являє собою таким чином важливу підсистему правової культури [3, с. 20].

Суб'єктивний рівень правової культури характеризується рівнем розвитку правових знань особи, їх глибиною та цілісністю, а також характером ставлення індивіда до права. Від того, наскільки поважне ставлення у особи до права, її переконаність у його необхідності, у соціальній корисності законів і підзаконних актів, у правильності і справедливості правових норм залежить, чи буде дотримуватись особа вимог права чи ні. Важливим елементом суб'єктивного рівня є формування у особи встановлень або установок на правові норми, на їх сприйняття або не сприйняття. Якщо особа не сприймає правові установки, то виникає явище правового нігілізму. Визначальною складовою правової культури є рівень правосвідомості особистості, що полягає у системі знань, поглядів, уявлень, почуттів з приводу чинних чи бажаних правових норм, а також діяльності, пов'язаної з правом. Правова діяльність передбачає діяльність особи у сфері права, зокрема, правова діяльність професійних юристів. Правовий розвиток особи полягає у накопиченні та удосконаленні правових знань, переконань, які переходять у правові цінності та настанови. Результати вказаних компонентів є проявом правової поведінки особи, що прямо залежить від рівня правової свідомості та рівня правового розвитку особистості.

Виділення структурних елементів правової культури досить умовне, тому що немає правової діяльності, здійснюваної окремо від правової свідомості, а правосвідомість може проявитися лише у правовій діяльності та її результатах - правових актах, рішеннях, вчинках. Правова культура суспільства залежить від рівня правового розвитку різних соціальних і професійних груп, а також від рівня розвитку окремих індивідів. Важливим у даній проблемі є рівень правової культури професійних юристів як теоретиків, так і практиків, які здійснюють великий внесок у формування правової культури суспільства. Рівень правових знань конкретної особи і її ставлення до правових цінностей та закону, рівень правової установки на дотримання юридичних норм багато в чому залежить від політики держави щодо правової освіти населення, від діяльності засобів масової інформації, які формують громадську думку, від ролі громадських організацій, від системи освіти та правового виховання. Правову культуру особистості можна оцінити, виходячи з її поведінки в правовій сфері, тобто використовувати ті ж ознаки й критерії правової культури (рівень розвитку правової свідомості, правової діяльності й ін.). Зміну рівня

правової культури суспільства можливо досягти, змінюючи внутрішнє наповнення будь-якого з елементів суб'єктивного та об'єктивного рівнів правової культури.

Таким чином, правова культура відображає правову дійсність і регулює поведінку особистості у сфері права. Ставлення особистості до своїх прав та обов'язків, проявляється у її ставленні до права, дотриманні правових норм. У результаті взаємодії суб'єктивних та об'єктивних елементів правової культури створюється така система, яка може виступати у вигляді правової активності, що протистоїть правовому нігілізму.

Використані джерела:

1. Семитко А. П. *Правовая культура социалистического общества: сущность, противоречия, прогресс* / А. П. Семитко. – Свердловск : Изд-во Урал, унта, 1990. – С. 26.
2. Оніщенко Н. М. *Концептуальні засади забезпечення правової культури населення в Україні [Текст]: наук. доп.* / Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, О. Л. Богініч. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – 69 с.
3. Осика І. В. *Правова культура у формуванні правової, соціальної держави [Текст]: дис... канд.. юрид.наук: 12.00.01* / Осика Ірина Віталіївна; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, – К., 2004. – 194 арк.

Matusevich Olesya Yulianivna,
4th years student of the law faculty
Dnepropetrovsk National University in the name of O. Honchar

PROBLEMS OF UKRAINIAN LEGISLATION ON HUMAN RIGHTS

Fundamental rights and freedoms of human and citizen - a legal opportunities, that are necessary for the existence and development of individuals and which are recognized the as a inseparable, should be general and equal for everyone, must be ensured and defend by the state in the amount of the international standards [1].

Defining national standards of legal protection of persons should be based on the relevant provisions of international law. The provisions that ensure the right to legal protection for victims of violations of international human rights contained in the general customary international law [Art. 8, 6] as well as in many international treaties.

The most effective from the standpoint of ensuring the right to legal protection for victims of violations of international human rights probably should be recognized the regional treaty mechanisms, especially the European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms (right to legal protection provided for in Article 13 of this document [3]), the American Convention of Human Rights (article 25), and the African Charter of human and Peoples' rights (Article 11).

The main mechanisms, forms, procedures and methods of given above international obligations of states should proceed with the respect for victims' rights to the use of legal remedies and damages, also must be based on principles of justice and the rule of law. The sources for the creation of such mechanisms, forms, procedures and techniques are the rules of national law of each state and international law contained in treaties, side of which is the State and also in customary international law.

In the Ukrainian context standards of compensation to victims of violations of human rights should first of all be based on the European Court of Human Rights (hereinafter - ECHR), due to three main reasons:

1) exactly practice of the ECHR for compensation to victims of human rights violations is the most developed among of all bodies of international justice;

2) Ukraine is a member of the European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms;

3) Law of Ukraine [Art. 17, 2] suggests that Ukrainian courts apply the practice of the ECHR as a source of law.

Let us consider the practice of the ECHR in the most common categories of cases against Ukraine.

Most cases of violation by Ukraine of Article. 3 of the Convention - prohibition of torture - can be divided into two groups:

1) the mistreatment of a person by state representatives and the lack of an effective investigation of complaints such treatment;

2) unsuitable conditions of detention, including not providing proper medical care.

The nature of the right guaranteed by Art. 3 of the Convention, has an influence on art. 13 of the Convention, "The right to an effective remedy" [3]. Taking into account importance of the prohibition of torture, inhuman and such that degrading the honor and dignity, also the situation of the particular vulnerability of the victim of torture, p. 13 of the Convention imposes on states the obligation to conduct a deep and effective investigation claims about torture. [5]

Issues of an effective investigation claims of ill-treatment and presence effective national protection means, have repeatedly examined the ECHR. It should be noted that the position of the Court on this issue from time has changed.

Inefficiency of activity the prosecution in this direction, which masked their reluctance to carry out an effective investigation into the narrowed interpretation of national legislation and the limited capacity of the judicial authorities, have forced ECHR to the conclusion about the lack of an effective remedy by the complaints on violation of Art. 3 of the Convention.

Thus, inadequate of the law and its sometimes declarative nature, which is not supported by the actual implementation mechanisms, become systematic. This is clearly seen even on the example of the Constitution of Ukraine [1], which guarantees social rights, and laws that do not reflect its provisions.

The problems of the Ukrainian legislation in the field of human rights should include the internal contradictions of laws and bylaws among themselves.

Also, a permanent modification and additions to the law negative impact on stability of the law in general and legal predictability, in particular copying the normative developments of other states without appropriate adaptation often brings into our legal system rules and principles uncharacteristic for her, which threaten locking the use of other provisions.

Obviously, to get rid of such Ukrainian practice we can and must, including through the implementation of meaningful, scientific codification and systematization of legislation in general, sectoral and inter-sectoral basis. During such codification is possible providing unity in the legislation to avoid contradictions, conflicts and removal gaps and other defects in the legislation. And thus, and effective protection of rights and legitimate interests of each person and citizen. Indeed, given the practice of the ECHR in cases against Ukraine [4], even in the few that have been discussed above, we can conclude that the means and mechanisms of protection human rights in many cases are ineffective for our citizens. Therefore, further implementation of ECtHR case law, including the right to adapt it to national law, may avoid these contradictions in our legislation and effective, not declarative security of human rights in Ukraine.

List of references:

1. *The Constitution of Ukraine*. - H.: LLC "Odyssey," 2009. - 48 p.;

2. Law of Ukraine "On the Implementation and Application of the European Court of Human Rights" - VVR. - 2010. - N 1.;
3. European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms - Electronic Resource. - Mode of access: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004;
4. The practice of the European Court of Human Rights - Electronic Resource. - Mode of access: <http://www.un.org/law/ICJsummaries/>;
5. Case "Aksoy v. Turkey" - electronic resources. - Mode of access: <http://daccess-ods.un.org/TMP/1429790.10939598.html>;
6. Universal Declaration of Human Rights - Electronic Resource. - Mode of access: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

Мельник Сніжана Борисівна,
*студентка 4-го курсу Кам'янець-Подільського відділення
Київського фінансово-економічного коледжу
Національного університету Державної податкової служби України*

ПОДАТКОВА СИСТЕМА ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ПОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД (1861-1917рр.)

Розвиток України як правової, соціальної держави, обумовлює необхідність вивчення історико-правових та організаційних аспектів діяльності податкових установ Російської імперії, зокрема податкових органів Подільської губернії.

Історія податків сягає своїм корінням у глибоку давнину, так як вона не відділяється від історії цивілізації. Збір податків був не випадковим, а цілком природним, закономірним і диктувався логікою життєдіяльності суспільства як цілісної системи. З самого початку податки виступали в якості натуральних або грошових зборів для суспільних потреб і їх стягнення мала право проводити виключно держава через свої органи [1, с.62].

У Російській імперії на законодавчому рівні було схвалено створення спеціалізованих державних органів з непрямого оподаткування – система акцизного нагляду.

До складу Російської імперії входило 9 українських губерній, а саме: Волинська, Катеринославська, Київська, Подільська, Полтавська, Гаврійська, Харківська, Херсонська, Черніговська. У зв'язку із цим, нами здійснено аналіз діяльності податкових структур Подільської губернії.

В основному вся податкова система (на початку ХХ ст.) базувалася на трьох основних податках – подушному, „питейному” та митних зборах [2, с.315].

У «Довіднику з історії України» за редакцією І. Підкови та Р. Шуста зазначено, що „подушне або подушний податок був основним прямим податком у Російській імперії і в Україні зокрема [5, с.213].

Подушний податок сплачувало все чоловіче населення країни, крім дворян, духовенства і осіб, що перебували на службі. У 1863 р. відсплати подушного було звільнено міщан і цехових ремісників (крім Бессарабії). Внаслідок цього подушне стало винятково становим селянським податком. Скасовано подушне в Європейській частині Російської імперії, у тому числі в Україні, в 1887 р.” [3, с.224].

Директор кредитної канцелярії Ю. Гагемейстер писав: „Подуш не припадає однаковою мірою на бідних і багатих і тому стерпне лише тоді, коли оклад настільки помірний, що може бути сплачений останнім поденником, однак і в цьому разі податок

повинні сплачувати лише ті люди, які здатні працювати; примушувати ж батька платити податки за всіх малолітніх дітей своїх - суперечить здоровому глузду” [3, с.217].

Майже половину доходів, що надходили до казни Росії з України, давав так званий саме „питний” (горілчаний) податок. Це становило 45,2 % усіх податків, які збиралися в Україні, при цьому 59,8 % загальної суми цього податку в Україні давала Чернігівщина, 58,9 % – Поділля, а Херсонщина та Катеринославщина відповідно – 26,5 % та 20,6 %.

Митні збори розглядалися як особливий вид доходів і надходжень з України становили 18,4 %.

Після земської реформи 1864 року в Російській імперії важливим етапом було утвердження інституту місцевого самоврядування (земського і міського на Україні, зокрема в Катеринославській, Полтавській, Харківській, Таврійській, Херсонській та Чернігівській губерніях, де були створені органи місцевого самоврядування – земства. Значно пізніше, в 1911 році такі земства були створені на Правобережній Україні – в Київській, Волинській та Подільській губерніях [4, с.158].

З кінця XIX століття замість подушного податку на території Російської імперії запровадженні нові податки: «податок на доходи з цінних паперів», «державний квартирний податок».

На місцевому рівні існувало міське і позаміське (земське) оподаткування, яке будувалося на різних підставах.

У другій половині XIX ст. у зв'язку з стрімким піднесенням промислового розвитку в царській Росії, у тому числі і на Україні було проведено фінансову реформу.

1861р. – водиться митний тариф, що значно підвищило прибуток держави з митних зборів (з 8 до 15% усіх державних прибутків);

1863р. – водиться акциз на виробництво спиртних напоїв (у 1913р. акциз становив 88% остаточної ціни);

1875р. – встановлено державний поземний податок. Це був єдиний податок, який платили з своїх земель поміщики-дворяни;

1887р. – було припинено збір подушної податі з селян замінено на поземельний податок; вводяться акцизи на цукор (1913р. – 39% ціни), сіль сірники, тютюн та цигарковий папір. Так як цукор, тютюн, горілка вироблялися головним чином на території України, то звідси до імператорського бюджету 30-60% усіх акцизів;

1894р. – запроваджено податок на помешкання;

1895р. – водиться рентний податок (5% від доходів з грошового капіталу та цінних паперів);

1898р. – була введена система промислового податку за чотирма класами місцевості та за розрядами підприємств [6, с.78].

Таким чином, XIX – XX століття при проведенні податкової політики було характерним те, що:

➤ однією з характерних рис соціально-економічного розвитку українських земель, що входили до складу Російської імперії, була заміна натуральних податків грошовими;

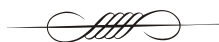
➤ суттєво була підвищена роль непрямих податків (акцизів), які в XIX столітті значно переважають у доходах бюджету;

➤ економічний розвиток змушує уряд імперії спочатку запровадити і поступово відмовитися від подушного податку.

Використані джерела:

1. Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: Історія і

- сучасність, Збірник наукових праць за підсумками третьої міжнародної науково-практичної конференції // Ю. Олійник, «Податки і збори на Поділлі в контексті історичних та правових аспектів системи оподаткування», Хм..., 2010р. -154с.
2. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права в 6-ти томах. – Том I: Генезис налогового регулирования (в 2-х частях). – Часть I. – Харьков: «Легас», 2002. – 665 с.
3. Лаврів М. Місце оподаткування в Україні в умовах земського самоврядування / Регіональна економіка. – № 3. – 2001. – С. 213–224.
4. Довідник з історії України. / Підред. Шуста Р. та Підкови І. Київ, 2001.
5. Лаврів М. Місце оподаткування в Україні в умовах земського самоврядування / Регіональна економіка. – № 3. – 2001. – С. 213–224.
6. Опря, Є.А. Історичні аспекти формування та розвитку податкової системи в Україні / Є.А. Опря // Університетські наукові записки. – 2005. - №3.

Мишук Володимир Володимирович,
доцент кафедри цивільного права юридичного факультету
Київської державної академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ НАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Українське законодавство не містить нормативного визначення поняття «державний устрій», відтак, у науці конституційного права існує різноманіття думок щодо сутнісного розуміння даної дефініції. Не претендуючи на довершеність понятійно-категоріального визначення, можна зробити висновок, що **державний устрій** – це політико-територіальне влаштування держави, яке визначає і характеризує порядок територіального поділу держави, правовий статус її територіальних одиниць, територіальну організацію державної влади, а також способи взаємодії загальнодержавних, центральних та місцевих органів влади. Аналіз профільної джерельної бази показав, що нормативна об'єктивізація державного устрою, як правило, має конституційно-правову основу і Україна у цьому сенсі не є винятком. За формою державного устрою Україна є унітарною державою, що прямо передбачено ст. 2 Конституції України. Разом з тим, у політиці, юриспруденції та суспільстві точаться дискусії з приводу утвердження оптимальної для України моделі державного устрою.

Перша когорта учених продукує ідею поступової регіоналізації Української держави [1]. Історія приписує введення в науковий обіг терміна «регіоналізм» французу Берлюку-Перуссі (1874 р.), проте Р.Г. Калитчак стверджує, що регіоналізм зародився на зламі XVIII-XIX ст. у Франції як ціннісно-раціональна орієнтація на регіональні пріоритети і своєрідний протест централізму [2, с. 55]. Сучасні дослідження даного питання активно продукується ученими, які здійснюють наукові розвідки в різновекторному спрямуванні, зокрема політичному, правовому, економічному, історичному, соціологічному тощо, що стало стимулом того, що Інститут регіональних досліджень НАН України обґрунтував необхідність створення нової науки – регіонології. Прихильники регіональної держави висувують різні аргументи на її користь, проте беззаперечним є той факт, що регіоналізація України – це один із способів децентралізації державної влади, а визначальним критерієм при цьому повинна стати винятково економічна, а не політична доцільність.

Друга група учених, істориків та політиків продукує ідею федералізації Української держави та висувують низку аргументів (світоглядних, етнокультурних,

соціально-економічних, політичних та інших) на користь перетворення України у федерацію. Такі вчені стверджують, що «федерація створюється там і тоді, де і коли існують значні відмінності в етнічному складі населення країни, історичні, культурні й територіальні особливості», а Україну вони класифікують як «фактично гетерогенну країну, що логічно тяжіє до федерації, із значними регіональними відмінностями та напругами» [3, с. 270]. «Федералізація – це об'єктивний та прогресивний процес, своєрідний виклик ХХІ століття, який у разі поширення його досвіду на Україну й поступового, поетапного здійснення міг би: 1) зміцнити державну єдність та зберегти територіальну цілісність; 2) запобігти відцентровим сепаратистським проявам; 3) зняти соціально-культурні суперечності між регіонами (щодо мови, історії тощо)» [4, с. 5].

Третя група обстоює ідею децентралізації державної влади в умовах збереження унітарної форми державного устрою України. Примітно, що доцільність забезпечення побудови Української держави на засадничих принципах унітаризму позиціонується вченими з огляду на недоліки федеративної форми державного устрою [5, с. 9].

У науці теорії держави утвердилася думка, що федерації спроможні найбільш повно задовольнити національно-культурні запити громадян. Натомість директор Інституту федералізму і громадянського суспільства Російської Федерації, професор О.М. Арінін підкреслює, що досвід унітарних держав свідчить про зворотне – світова практика переконливо показує, що унітарні демократичні держави набагато ефективніше вирішують життєві проблеми, ніж недостатньо розвинуті федерації [6, с. 73].

Певне, найкращий державний устрій на теренах України є той, завдяки якому опосередковується можливість збереження її державно-національної єдності і територіальної цілісності, забезпечується зростання економічної могутності держави шляхом оптимального поєднання загальнодержавних та місцевих інтересів.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене приходимо до таких висновків:

1. Федеративна форма державного устрою є неприйнятною для України, що опосередковано рядом вагомих причин: а) в умовах політичної нестабільності, низького рівня правосвідомості українських політиків, державних діячів федералізація України може призвести не лише до порушення її територіальної цілісності, але й до розколу та поступової втрати державного суверенітету; б) утвердження національного державотворення на федеративних засадах в умовах відсутності реального народовладдя призведе як до нового витку політичної нестабільності, так і до соціально-економічного розбалансування держави; в) відсутність єдиної програми економічного розвитку, розробленої з урахуванням регіональних виробничих потужностей, розрахованої на тривалий період (15-20 років), опосередковує функціональну невизначеність федералізації України з економічних позицій; г) федералізація є безпідставною з етнічно-національних позицій, позаяк утвердження державності відбувається на етнічних землях української нації.

2. Державотворчі перетворення в напрямку утвердження України як регіональної держави може стати цілком реальною перспективою у найближчі 10-15 років. Зауважимо, що регіональна держава містить деякі елементи федеративної форми державного устрою, проте з правової точки зору, вважається унітарною державою. Відтак, регіоналізація держави – оптимальний компроміс між прихильниками федералізму та унітаризму. Регіональне структурування територіального простору України має відбуватися на основі цілісної системи відповідних чинників, завдяки використанню яких процес регіоналізації буде ґрунтуватися на об'єктивній основі. До системи таких чинників мають належати економічний, історичний, політичний, географічний і демографічний: а) економічна регіоналізація традиційно зумовлена спеціалізацією певного регіону і здійснюється з метою забезпечення комплексного та збалансованого розвитку територій держави, виходячи із загальнодержавних і місцевих інтересів, а також використання абсолютних і відносних переваг регіонів, зокрема

природних і трудових ресурсів, вигідне транспортне сполучення та інші; б) історичний чинник регіоналізації України є найбільш зрозумілим і прийнятним для відповідних територіальних спільнот, оскільки тут спрацьовує феномен генетичної пам'яті предків; в) активними суб'єктами продукування регіоналізації України за політичним чинником можуть стати політичні партії, які, залишившись за межами парламентської більшості, будуть лобіювати у парламенті інтереси певних регіонів з метою посилення своїх електоральних позицій; г) регіоналізація України, як територіально найбільшої країни Європи, має здійснюватися з обов'язковим урахуванням географічних чинників; ґ) демографічний чинник також необхідно враховувати у процесі регіоналізації України.

3. На сучасному етапі національного державотворення оптимальною є унітарна форма державного устрою, проте необхідно здійснити ряд практичних кроків у напрямку поетапної децентралізації державної влади. Системне реформування державного владарювання має здійснюватися на основі чіткої програми, розробленої у результаті комплексного дослідження юристів, економістів, істориків, управлінців тощо. Зауважимо, що форма державного устрою є досить складним та багатогранним правовим інститутом, змістовне наповнення якого опосередковується єдністю певних його складових елементів. Виходячи із сутнісного розуміння політико-територіальної організації держави, такими складовими, на нашу думку, є: а) територіальний устрій держави; б) територіальна організація державної влади; в) система і характер взаємозв'язків, що виникають у процесі державного владарювання між центральними та місцевими органами влади.

Отже, пошук шляхів (способів) оптимізації правового регулювання форми державного устрою України має здійснюватися з огляду на зазначені складові.

Використані джерела:

1. Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран / В.Е. Чиркин. – М.: Юрист, 1999. – С. 156; Основы демократии: навч. посібн. [для студентів вищих навч. закладів] / [М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.]; за заг. ред. А.М. Колодія. – К.: Вид-во «Ай-бі», 2002. – С. 291; Долишній М. На чому ґрунтується регіонологія? / М. Долишній // Науковий світ. – 2004. – № 3. – С. 8-9.
2. Калитчак Р.Г. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах / Р.Г. Калитчак. – К.: Знання, 2007. – С. 55.
3. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми: моногр. / [Коваленко А.А., Вітман К.М., Скрипнюк О.В., Перегуда Є.В., Стойко О.М., Кучановський О.Г., Явір В.А.]; за ред. І.О. Кресіної. – К.: Логос, 2009. – 480 с.
4. Колесніченко В., Бортнік Р. Федеративна Україна: безальтернативна альтернатива розвитку Української держави // Голос України. – № 194 (4694). – 15 жовтня 2009 р. – С. 4-5.
5. Нагорна Л. Федеративна ідея в Україні: традиції, сучасне бачення, перспективи / Л. Нагорна // Історичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 9.
6. Алферова Е.В. Судьба России – федерализм // Федерализм, региональное управление и местное управление // Сборн. статей. – М., 1999. – С. 66-91.

Мороз Наталия Олеговна,
*аспирант кафедры конституционного и международного права
Академии управления при Президенте Республики Беларусь*

ОГОВОРКИ К МЕЖДУНАРОДНЫМ ДОГОВОРАМ ПО БОРЬБЕ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ В СФЕРЕ ВЫСОКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Внесение поправок в международные соглашения, а также формулирование к ним оговорок являются актуальными вопросами современного международного права. Это обусловлено переменами, происходящими в жизни общества, развитием технологий, изменением системы политических взаимодействий в мире, стремлением вовлечь в международное сотрудничество в различных областях как можно большее число стран.

Право на оговорку является суверенным правом каждого государства. Тем не менее, в доктрине сложилось мнение о двойственном значении оговорок. С одной стороны, оговорка обеспечивает участие большего количества государств в международных соглашениях. Оно дает возможность стать участником договора тем государствам, которые принимают основные положения договора, его объект и цели, но в силу различных причин не могут согласиться с его отдельными положениями [2, с. 213; 5, с. 27; 4, с. 188; 1, с. 434]. С другой стороны, большое количество оговорок к международному договору может поставить под сомнение целесообразность существования такого международного соглашения [9, 822; 4, с. 188, 7, с. 223].

Ст. 42 Европейской конвенции о киберпреступности от 23 ноября 2001 г. (далее – ЕКК 2001 г.) содержит перечень норм, в отношении которых допускаются оговорки. При этом конвенцией установлено, что никакие другие оговорки не допускаются [6]. Предположим, что конвенцией был установлен иной правовой режим оговорок, не ограничивающий государства в формулировании оговорок. Возможно ли было бы в таком случае формулировать оговорки к указанным выше статьям? К иным положениям данного соглашения? Насколько это бы соответствовало его цели и объекту?

Исходя из названия ЕКК 2001 г., ее целью следует считать осуществление борьбы с преступностью в сфере высоких технологий. Абз. 8 преамбулы ЕКК 2001 г. содержит развернутую формулировку данной цели [6]. Ст.ст. 32-35 ЕКК 2001 г. содержат нормы, регулирующие оказание оперативной международной правовой помощи по делам о преступлениях в сфере высоких технологий. Представляется, что оговорки к данным нормам несовместимы с объектом ЕКК 2001 г. Полагаем, что для того чтобы избежать дополнительной неопределенности по отношению к праву государств формулировать оговорки к отдельным положениям договора целесообразно предусмотреть в нормах данного соглашения случаи, в которых оговорки допустимы (недопустимы). Реализация такого предложения наиболее целесообразна по отношению к положениям, оговорки к которым подрывают смысл данного международного договора. В связи с этим считаем обоснованной практику ЕКК 2001 г. по закреплению рестрикционного правового режима оговорок.

В то же время, полагаем, что ст. 12 ЕКК 2001 г. не является положением, изменение юридического действия которого по отношению к одному из участников конвенции, подрывает смысл данного международного договора. Таким образом, оговорки к данной норме были бы совместимы с целью и объектом ЕКК 2001 г. В связи с этим недопустимость оговорок к статье 12 ЕКК 2001 г. можно считать одним из факторов, создающим определенные сложности для присоединения к конвенции стран, которые разделяют цели и принципы ЕКК 2001 г., но для которых законодательное закрепление концепции ответственности юридических лиц является неприемлемым.

Соглашение о сотрудничестве государств-участников СНГ в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации (далее – СПКИ 2001 г.) не содержит никаких положений, касающихся допустимости оговорок [3].

Целью СПКИ 2001 г. является борьба с преступлениями против компьютерной информации. В то же время на основании преамбулы не представляется возможным конкретизировать цель и объект СПКИ 2001 г. Полагаем, что толкование цели и объекта соглашения возможно в свете ст. 2 «Общие положения». Таким образом, считаем, что СПКИ 2001 г. направлено на гармонизацию законодательства государств, участвующих в данном соглашении, а также на установление обязанности по сотрудничеству в борьбе с преступлениями против компьютерной информации. В связи с этим, полагаем, что оговорки к ст. 3 указанного соглашения не допустимы. Кроме того, оговорки к ст.ст. 6-8, касающиеся исключения действия данных норм в отношении участников соглашения, по нашему мнению, также не допустимы. В то же время, нельзя не отметить некоторые неточности, которые содержат ст.ст. 6-8 СПКИ 2001 г.: отсутствует четкий перечень случаев, когда в исполнении запроса может быть отказано, когда исполнение запроса может быть приостановлено, а также не установлен срок, в течение которого запрашиваемая сторона обязана уведомить другую сторону, если запрос не может быть исполнен полностью или частично. В связи с этим полагаем, что оговорки направленные на уточнение юридического действия или условия применения отдельных положений данных норм совместимы с целью и объектом данного договора.

Использованные источники:

1. Лукашук, И.И. Современное право международных договоров. В 2 т. Том I. Заключение международных договоров / И.И. Лукашук; Рос. Акад. наук, Ин-т государства и права. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 672 с.
2. Международное публичное право: учеб. / Л.П. Ануфриева, Д.К. Бекяшев, К.А. Бекяшев, В.В. Устинов [и др.]; отв. Ред. К.А. Бекяшев. – 4-е изд., перер. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 784 с.
3. Соглашение о сотрудничестве государств-участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации от 1 июня 2001 г. // Содружество. Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. – 2001. – № 1 (37). – С. 138-145.
4. Талалаев, А.Н. Право международных договоров / А.Н. Талалаев. – М.: Междунар. Отношения, 1980. – 312 с.
5. Шуршалов, В.М. Право международных договоров / В.М. Шуршалов. – М., 1979. – 82 с.
6. European Convention on Cybercrime of 23 November 2001 // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/-/Html/185.htm>. – Date of access: 22.10.2008.
7. Meron, T. The humanization of International Law / Theodor Meron. – Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006. – 551 p.
8. Shaw, M.N. International law / Malcolm N. Shaw / Fifth edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 1288 p.

Нигреева Алена Александровна,
доцент кафедры общеправовых дисциплин и международного права
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
кандидат юридических наук

К ПРОБЛЕМЕ «НЕСОСТОЯТЕЛЬНЫХ» ГОСУДАРСТВ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

События последних десятилетий все более ярко свидетельствуют о постоянном развитии и трансформации существующей системы международных отношений и устоявшегося миропорядка. Происходящие изменения зачастую представляют собой серьезные вызовы для современной международной системы, адекватно отреагировать на которые исключительно в рамках действующих международно-правовых норм она уже не в состоянии. В этих условиях ученые разных стран все чаще говорят о необходимости формирования нового международного правопорядка, которые бы мог дать ответы на целый ряд актуальных и проблемных вопросов международных отношений. К таким вопросам относится, в частности, концепция «несостоятельных» или «несостоявшихся» государств (с англ. failed state).

Данная проблема приобрела особо острый характер в 90-х гг. XX ст. в связи с целым рядом государственных переворотов и просто территориальных преобразований, произошедших в эти годы во многих странах Африки, Азии, Восточной Европы и других местах земного шара. На фоне таких изменений во многих государствах происходили и продолжают происходить серьезнейшие и широкомасштабные нарушения прав и свобод человека, совершаются тяжкие международные преступления, сами государства находятся в состоянии глубочайшего экономического и политического кризиса, иногда приводящего к крайне низкому уровню жизни населения, голоду, эпидемиям. В отдельных случаях такая ситуация внутри страны затрагивает также интересы других государств и даже всего международного сообщества. Наиболее ярким примером является ситуация в Сомали.

В этом государстве в результате произошедшего в 1991 г. политического переворота фактически была утрачена эффективная государственная власть. Страна распалась на несколько отдельных полунезависимых штатов и погрузилась в хаос. Одной из наиболее болезненных международных проблем, ставшей следствием сложившейся в Сомали ситуации, является проблема пиратства: только в 2011 г. было совершено 237 нападений на суда. Не вдаваясь в эту сложную и комплексную проблему международного судоходства, хотелось бы подчеркнуть, что ее основной причиной является именно внутренняя нестабильность и фактическое отсутствие эффективной государственной власти в стране. В то же самое время с точки зрения международного права Сомали продолжает сохранять статус суверенного государства, что не позволяет международному сообществу и, в частности, Совету Безопасности ООН, предпринимать решительные шаги по урегулированию ситуации в этой стране.

Для описания данной международно-правовой проблемы в западной науке международного права используется термин «failed» или «failing state» или же «несостоятельное государство», «рушащееся государство». Его концепция носит пока исключительно доктринальный характер и, по сути, находится только на этапе своего становления. Однако различные ученые и международные исследовательские институты, в том числе, под эгидой ООН, занимаются исследованием данной проблемы и высказывают свои рекомендации по борьбе с ней.

Одним из основных вопросов, на которые нужно ответить, является вопрос о понятии «несостоятельного государства». В отношении его дефиниции нет единства мнений. Это вполне объяснимо новизной данного понятия и отсутствием его нормативной регламентации. Представляется возможным, по этому вопросу

прислушаться к мнению международной неправительственной организации, действующей в сфере разрешения и предупреждения международных конфликтов и упрочнения безопасности на планете. Речь идет о Фонде для мира («Fund for Peace»), который вот уже на протяжении нескольких лет составляет список несостоятельных государств.

С точки зрения этой НПО «государство, которое распадается, имеет несколько признаков. Один из наиболее общих – это потеря физического контроля над своей территорией или утрата монополии легитимного использования силы» [1]. Кроме утраты этой способности, распадающееся государство может переживать эрозию или разрушение легитимной способности принимать коллективные решения, касающиеся своей территории и населения, быть несостоятельным в предоставлении общественных услуг, а также не способным взаимодействовать с другими государствами в качестве полноценного члена международного сообщества [1].

Фонд для мира использует 12 критериев, на базе которых он разделяет практически все государства мира на следующие группы: а) государства, существование которых находится под угрозой; б) государства, состояние которых вызывает беспокойство, в) государства с нормальной политической и экономической ситуацией; г) устойчивые государства. В отдельную группу выносятся территории с неопределенным статусом и зависимые территории. Среди факторов, которые учитываются при классификации государства, можно выделить 2 социальных, 2 экономических и 6 политических. К примеру, к факторам социального характера относится степень демографическая ситуация в стране, в частности, степень обеспеченности населения необходимыми пищевыми и водными ресурсами, уровень эмиграции из страны. К негативным экономическим факторам принадлежит неравенство в экономическом развитии между социальными слоями населения, резкий экономический спад в государстве. Среди политических критериев следует подчеркнуть криминализацию государства, неэффективную работу органов государственной власти и социальных служб, вмешательство других государств [2] и т.п.

Работа фонда, несомненно, представляется интересной и полезной для мониторинга ситуации в различных странах мира, однако нельзя не отметить дискуссионность и относительность как используемого ею теоретического инструментария, так и составляемого ею рейтинга. К примеру, лидером списка «несостоятельных» государств 2012 г. является Сомали. Однако это практически не существующее как единое целое государство продолжает признаваться полноправным членом международного сообщества, с его Переходным федеральным правительством, несмотря на его фактическую неспособность контролировать большую часть страны, ведется полноценное сотрудничество в рамках ООН и других международных организаций.

Подводя итоги вышеизложенного, хотелось бы подчеркнуть следующие положения:

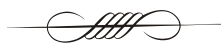
1) феноменом международных отношений в последние десятилетия стали так называемые «несостоятельные» государства, не способные эффективно управлять своей территорией и ее населением, однако продолжающие существовать в качестве самостоятельных субъектов международного права;

2) в международно-правовой науке отсутствует единое определение «несостоятельного» государства. Концепция и критерии Фонда для мира, которые часто приводятся в данной связи, являются относительными и нормативно незакрепленными. Таким образом, желательным было бы выработать общую дефиницию и подходы к пониманию данного явления хотя бы на уровне резолюций Генеральной Ассамблеи ООН;

3) современной тенденцией в урегулировании международных отношений с такими государствами является их восприятие в качестве полноценных государств и полноправных членов международного сообщества. В доктрине международного права подчеркивается, что «лише за очевидно встановленої неминучої, остаточної втрати державної влади чи багатьох ознак держави вона зникає» [3, с.107]. Такой подход является оправданным для обеспечения повышенной устойчивости государства как основного субъекта международного права. Однако, очевидно, он не решает тех проблем, которые связаны с функционированием такого в какой-то степени фиктивного государства, как в сфере его внутренней компетенции, так и на международной арене.

Использованные источники:

1. What does "state failure" mean? [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-faq>.
2. The Fund for Peace Failed State Index 2012. – Washington, 2012. – 47 p.
3. Гердеген М. Міжнародне право. – К, К.І.С., 2011. – 516 с.

Нікіфорова Діана Олександрівна,
курсант 5-го курсу факультету морського права і менеджменту
Одеської національної морської академії

«РОТТЕРДАМСЬКІ ПРАВИЛА» ЯК СПРОБА УНІФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ МОРЕМ

23 вересня 2008 року у м. Роттердам, Нідерланди відбулася церемонія підписання ООН Конвенції про договори повністю або частково морського перевезення вантажів, яка була названа «Роттердамськими правилами». Конвенцію підписали 16 держав: Данія, Греція, Іспанія, Нідерланди, Норвегія, Польща, США, Франція, Швейцарія та країни африканського континенту – Габон, Гана, Гвінея, Нігерія, Конго, Сенегал і Того [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 94 Конвенції про договори повністю або частково морського перевезення вантажів «Конвенція набирає чинності в перший день місяця після закінчення одного року після дати здачі на зберігання двадцятої ратифікованої грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання» [2, ст. 94]. На даний момент на офіційному сайті Організації Об'єднаних Націй розміщена інформація про підписання даної Конвенції 24-ма державами, але ратифікована вона лише двома – Іспанією 19 січня 2011 року та Того 17 липня 2012 року [1]. Тому на даний момент Конвенція не є чинною.

У міжнародному перевезенні вантажів морем беруть участь вантажовідправники, перевізники і вантажоодержувачі з різних країн. Для них було б зручніше, щоб їх права та обов'язки за договором регламентувалися не національними законодавствами, що відрізняються один від одного, а уніфікованими, тобто єдиними для всіх учасників міжнародної торгівлі правовими норми. Створення такого уніфікованого правового режиму міжнародного морського перевезення вантажів і є метою Конвенції 2008 року.

Україна, на жаль, не бере участі у всесвітньому уніфікаційному процесі з питань торгового мореплавства. Вона, як і раніше СРСР, не бере участі ні в одній із згаданих

конвенцій, хоча положення Конвенції про коносамент 1924 року отримали закріплення в Кодексі торговельного мореплавства (КТМ) СРСР, а потім і у КТМ України.

Договір міжнародного морського перевезення вантажів є різновидом зовнішньоекономічного контракту і тому регулюється правом тієї держави, яку обирають самі сторони. А оскільки Україна не бере участі в універсальних міжнародних договорах у сфері торговельного мореплавства, вітчизняне законодавство навряд чи буде за взаємною згодою обрано сторонами. Якщо вони не визнали застосовне право, то згідно зі ст. 14 КТМ України ним буде законодавство держави, в якому заснована сторона – перевізник за договором морського перевезення [3]. Неучасть України в міжнародних договорах негативно позначається на вітчизняних учасниках морського перевезення вантажів: укладені ними контракти регулюються маловідомим для них національним законодавством контрагентів, внаслідок чого українська сторона може нести збитки.

В даний час міжнародні договори, що регулюють морське перевезення вантажів, значною мірою застаріли. З часу їх прийняття в секторі морських перевезень відбулися серйозні зміни технічного та комерційного характеру: розширення контейнерних перевезень, прагнення організувати перевезення на умовах «від дверей до дверей» в рамках єдиного договору та розвиток практики використання електротранспортних документів. Ці зміни були враховані у Конвенції про договори повністю або частково морського перевезення вантажів 2008 року. На відміну від Гаазьких правил 1924 року Роттердамські правила 2008 року застосовуються не тільки до коносаментів, а і до будь-яких транспортних документів. З моменту вступу в силу Конвенції 2008 року для держав-учасниць попередні конвенції у сфері морського перевезення вантажів втратять силу.

Європейська Рада вантажовідправників (European Shippers' Council), висловила побоювання, що в Конвенції неадекватно розподілені зобов'язання і відповідальність між вантажовідправниками і перевізниками, і що останні знаходяться у відповідності до Конвенції в більш сприятливому становищі. Тому Рада закликала держави - члени Євросоюзу відмовитися на користь європейських підприємців - експортерів та імпортерів підписати Роттердамські правила і як і раніше керуватися Правилами Гаага - Вісбі і Гамбурзькими правилами [4]. Однак, незважаючи на ці заклики, ряд держав - членів Євросоюзу підписали Конвенцію вже в перший день її відкриття для підписання. Україні як державі, що має вихід до моря, також доцільно було б розглянути питання про участь у Конвенції про договори повністю або частково морського перевезення вантажів від 2008 року.

Використані джерела:

1. Конвенції про договори повністю або частково морського перевезення вантажів від 2008 року. Відомості ООН стосовно підписання та ратифікації : [Електронний ресурс] / United Nations Treaty Collection / Режим доступу до док.: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-D-8&chapter=11&lang=en , вільний. – загл. з екрану. - Мова англ.
2. Конвенция о договорах полностью или частично морской международной перевозке грузов от 2008 года : [Электронный ресурс] . - Режим доступа к док. : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_k30/page , свободный. – Загл. с экрана. – Яз. рус.
3. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 47-52.- Ст. 349.
4. Щекина Е. «Роттердамские правила» - новелла в правовом регулировании договоров международной морской перевозки грузов / Е. Щекина // United Legal Group Association : [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.ulga.com.ua/ru/article/19.html> , свободный. - загл. с экрана. – яз. рус.

АРЕШТ СУДЕН У КОНТЕКСТІ РАТИФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНВЕНЦІЇ 1952 РОКУ

Арешт суден заведено вважати унікальним правовим інститутом. Проте в українському законодавстві його унікальність та чітке відмежування від забезпечення позову проявилось лише після ратифікації Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо арешту морських суден від 10.05.1952 [1].

До ратифікації Міжнародної конвенції 1952 року, арешт судна здійснювався як забезпечення позову в порядку ст. 151-155 ЦПК України. Актуальна проблема бюрократичної ускладненості процедури арешту не могла зникнути з правового поля до тих пір, поки в українському процесуальному законодавстві не з'явилася категорія арешту судна, яка чітко відмежована від забезпечення позову. Дійсно, арешт мусить існувати як окрема правова категорія, що має здійснюватися без попереднього подання позову. Всі ці позитивні новації стали можливі завдяки змінам до ЦПК, внесеним Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна» [2]. Далі розглянемо модернізований процес накладення арешту в цивільному процесі на прикладі арешту за вимогою членів екіпажу.

Нині для накладення арешту достатньо подати до суду тільки заяву про забезпечення морської вимоги. В ній слід описати загальну ситуацію, навести підтвердження існуючої заборгованості перед членом екіпажу.

Розглянемо основні поняття, що необхідні для накладення арешту в українському портові. Міжнародною конвенцією 1952 року встановлено, що "Арешт" означає затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги, але не включає конфіскацію судна на виконання судового рішення [3, ст.1]. За вітчизняним законодавством, арешт судна означає будь-яке затримання судна або обмеження в його пересуванні, що здійснюються для забезпечення морських вимог, під час перебування судна в морському порту України [4, ст. 41]. В контексті арешту за вимогою екіпажу, "Морська вимога" означає вимогу, що виникає на підставі вимоги заробітної плати капітана, офіцерів та членів екіпажу судна [3, п. м ч.1 ст. 1,]. Відповідно до ст. 42 КТМ України, " Судно може бути арештоване тільки на морські вимоги. Морська вимога - це вимога, що виникає з права власності та інших майнових прав на судно, будівництво судна, управління, експлуатацію або комерційне використання судна заставу судна чи здійснення заходів, пов'язаних з рятуванням судна, а саме вимога у зв'язку з: ... заробітною платою та іншими коштами, що належать капітану, членам командного складу та іншим членам екіпажу у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків на борту судна, включаючи витрати на репатріацію і внески за соціальним страхуванням, що сплачуються від їх імені [4, п. 16, ст. 42].

Умови за яких судно може бути заарештоване викладені в ст. 43 КТМ України. Судно, стосовно якого виникли морські вимоги, може бути арештовано тільки якщо вимога входить до категорії привілейованих вимог [4, а), ст. 43]. Вимоги, що впливають з трудових взаємовідносин, вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, і після їх повного відшкодування - вимоги щодо соціального страхування, оскільки всі ці вимоги стосуються відповідного судна є привілейованими [4, ст. 358].

Позивач може накласти арешт або на конкретне судно, щодо якого виникла морська вимога, або на будь-яке інше судно, власником якого є особа, яка була в момент виникнення морської вимоги власником конкретного судна, навіть якщо заарештоване

судно готове до відплиття [3, ст. 3].

Щодо юрисдикції, то на судно може бути накладений арешт не інакше, як з дозволу суду або відповідного судового органу Договірної Держави, в якій здійснено арешт [3, ст. 4]. Цивільним процесуальним кодексом України встановлено, що справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно, або порту реєстрації судна [5, ст. 114].

Таким чином, арешт судна в українському портові значно полегшився завдяки ратифікації Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо арешту морських суден 1952 року.

Використані джерела:

1. Закон України Про приєднання України до Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна/ [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України/ Законодавство України/ Міжнародні документи/ За міжнародними організаціями та країнами/ Організація Об'єднаних Націй/ №1703. - Режим доступу до документу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_g89– Загл. з екрану. – мов укр.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ про арешт на морські судна»/Відомості Верховної Ради України . – 2012. – № 29, ст.342
3. Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна (1952 р.)/ [Електронний ресурс]/Верховна Рада України/ Законодавство України/ Міжнародні документи/ За міжнародними організаціями та країнами/ Організація Об'єднаних Націй. - Режим доступу до документу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_g89– Загл. з екрану. – мов укр.
4. Кодекс торговельного мореплавства України/ Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №№ 47, 48, 49, 50, 51, 52, ст.349 із змінами і доповненнями.
5. Цивільний процесуальний кодекс України/ Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42, ст.492 із змінами і доповненнями.

Одиноква Аліна Сергіївна,
студентка економіко-правового факультету
Донецького національного університету

СТАНОВЛЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У будь-якій справі, як відомо, попередня теоретична розробка має велике значення, адже позбавляє людей від неефективного метолу спроб та помилок. Тому не дивно, що зараз, у зв'язку з переходом до парламентсько-президентської форми правління в Україні, посилюється інтерес до подібних процесів минулого. За підґрунтя, зазвичай, теоретики державного будівництва сучасної України беруть найкращий досвід своїх предків, які раніше визначилися щодо питань організації державної влади, а саме: міжнародного статусу країни, суспільного ладу, політичного режиму, форми правління, територіального устрою.

У літературі ця проблема частково висвітлена у колективних навчальних посібниках С.Ф.Безродного [1], В.С.Нерсисянца [2], Ф.П.Шульженко, Т.Г.Андрусяк [3]. Деякі вчені розглядають розвиток державної влади. Її компонентів стосовно окремих

країн у визначений час. Наприклад. В.П.Волгін [4], П.Н.Галанза [5], І.Головаха [6]. О.Скакун [7]. Але праць, в яких спеціально досліджено історіографію вказаного питання, немає.

Мета статті полягає в аналізі підходів до основ державної влади в теорії державотворення минулого, запропонованих у світовій науці та в Україні, зокрема.

Давньогрецькі та давньоримські філософи ґрунтовно на питаннях організації державної влади зупинялися, але стосовно окремих проблем висловили свої зауваження. Так, Мелетон у своїх працях дав характеристику п'яти форм державного ладу, зокрема, він виділяв: тимократію (владу воїнів), олігархію (устрій, який базується на майновому цензі), демократію (здійснюється тоді, коли бідні, отримавши перемогу, деяких своїх противників проганяють, а інших зрівнюють у правах, розділення державних посад відбувається за жеребом), тиранію (устрій, коли на чолі держави встає дурний «виночерпій»), і, нарешті, аристократію владу інтелектуальної еліти суспільства. Остання форма правління, на думку вченого, найбільш правильна (8).

Аристотель аналізував республіканську форму правління у варіанті, згідно з яким влада належить забезпеченим людям, права вільних громадян залежать від майнового цензу, а закон - справедливо вирішує протиріччя між рабами та вільними[9].

Цецерон же, на відміну від своїх давньогрецьких колег, аналізуючи форми праатіння: аристократію, монархію та демократію, виступав за змішану форму державної влади. Але при ньому він підкреслював: «...якщо треба вибирати якийсь один устрій..., то я схвалюю царську владу та ставлю її на перше місце» [10].

У період середньовіччя найбільш відомим представником політико-правової думки був Фома Аквінський Прихильник феодальної (теократичної) держави, який наділяючи державу божественним походженням, кращою формою держави вважав всесвітню теократичну монархію на чолі з папою римським. Він намагався теоретично обґрунтувати претензії католицької церкви на встановлення теократичної державної влади.

Істотний внесок у розуміння внутрішнього державного устрою за часів середньовіччя був зроблений М.Макиавеллі [11] - Всі держави він поділяв на два вид»: старі спадкоємні князівства феодального типу, котрі відживають свій вік, але досвід яких доцільно використовувати, та нові князівства, утворені як національні держави, що об'єднали дрібні феодальні уділи, де має місце одноособна, сильна, диктаторська влада, необхідна як перехідна форма до республіки для того, щоб зміцнити владу буржуазії, остаточно об'єднати державу і відбити зовнішні напади.

У XVII-XVIII століттях, у зв'язку зі змінами в житті європейських держав, погляди вчених все частіше зверталися до інших питань організації державної влади.

Т.Кампанелла запропонував своєрідну форму республіканського правління. З одного боку, він пропагував ідею республіки із загальною рівністю, де «...ніхто не отримує більш, ніж потребує» [12], виступав за змінюваність всіх посадових осіб. Але при цьому його погляди на демократію носили дещо обмежений характер, тому що владу чотирьох вищих правителів розглядалася як незмінна. Крім того, республіка Т.Кампанелли мала теократичний характер, тому що, на думку автора, Верховним правителем повинен бути священик [12].

У підсумку слід зазначити, що світова та українська історико-політична думка за період з найдавніших часів до початку XX століття досягла значних успіхів у теорії державотворення. Учені минулого з давніх-давен мріяли про справедливе суспільство, шукали відповіді на запитання, які ставило життя. Не важко помітити, що найважливіші протилежності поглядів сучасних політиків та партійних лідерів містяться в минулому: з одного боку, єдність законодавчої та виконавчої влади разом з народовладдям, а з другого розподіл влади на три гілки, як форми влади інтелектуальної, включаючи монархічну, владу еліти. Для розуміння сучасних проблем становить особливий інтерес думка про можливість зміни державної влади

безпосередньо суспільною. Разом з тим, процес організації державної влади, як цілісний та відносно автономний компонент, у цих роботах не висвітлюється, акцент робиться на єдності організації та функціонуванні влади. її формах та змісті. У зв'язку з неодноразовими спробами реформування держави, українська історико-політична думка сягнула значних висот у теорії та практиці розподілу державної влади на три гілки, розвитку органів місцевого самоврядування, федеративного устрою держави. При чому більшість науковців висували ідеї саме щодо народного (демократичного) формування Української держави. Деякі з них не втратили своєї актуальності й донині.

Використані джерела:

1. Світова класична думка про державу і право / Навч. посібник за ред. С.Ф.Безрольного та ін. / С.Ф.Безрольного / - К.: Юрінком. 1999. С.4-225.
2. История политических и правовых учений / под ред. В.С. Нерсисянца. - М., 1995. С.270-309.
3. Шульженко Ф.П. История политических и правовых учений. Підручник. / Шульженко Ф.П., Андрусак Т.Г. / К.: Юрінком Інтер, 1999. - С.5-18.
4. Волгин В.П. Развитие общественной мысли во Франции в XVIII веке. - / Волгин В.П. / М, 1958. - С. 18-26.
5. Галанза П.Н. Учение Иммануэля Канта о государстве и праве. / Галанза П.Н. / - М., 1990. - С.5-45.
6. Головаха І. Суспільно-політичні погляди Лесі Українки. / Головаха І./ - К.. 1955.- С. 18-30.
7. Скакун О.Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861-1917). / Скакун О.Ф. / - Харьков. 1987.-С. 15-26.
8. Платон. Собрание сочинений в 4-х томах. Т.3. (Пер. с древнегреч., общ. ред. А.Ф.Лосева). / Платон / - М.: Мысль, 1994. - С.328-350.
9. Аристотель. Афинская политика. / Аристотель / - М.-Л.: Гос.соц.-экон.изд-во, 1936. - С.23.
10. Цицерон. Диалоги. / Цицерон / - М.: Наука. 1966. - С.36-45.
11. Макиавелли Н. Государ и рассуждения на первые три книги Тита Ливия. - С. / Макиавелли Н. / - Петербург. 1869. С.17.
12. Кампанелла. Город Солнца. MCMXLVII. / Кампанелла. / - М.-Л.: Изд-во АИ СССР. - С.31-88.

Панкратова Вікторія Олегівна,
старший викладач кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СІМ'І

Найбільші правові сім'ї сучасності - романо-германського права й загального права характеризуються протилежним підходом до такого джерела права, як судовий прецедент. У першій з названих сімей визнавалося домінуюче положення нормативно-правового акта, друга ж ґрунтувалася на визнанні вирішальної ролі судового прецеденту в правозастосовній практиці.

Останнім часом великого теоретичного й практичного значення набувають питання, чи може мати суд правотворчі повноваження в системі континентального

права, чи може судова практика судів загальної юрисдикції бути джерелом права і до якого саме виду джерел права її слід віднести.

У зв'язку з необхідністю відповіді на вище зазначені питання, слід вказати, що проблема судової правотворчості не є новою для юридичної науки. Ті чи інші аспекти судової правотворчості у континентальному праві аналізувалися в працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема С. Боботова, Ж. Вігьє, Ф. Газьє, П. Гука, О. Коростелкіної, М. Марченка, Н. Подольської, О. Попова, С. Чередніченка, С. Шевчука та ін. Проте питання про значення судового прецеденту в сучасних реаліях і дотепер залишаються малодослідженими.

Під час застосування чинного законодавства в діяльності правозастосовчих органів нерідко зустрічаються ситуації, які не знаходять свого прямого врегулювання в законі чи іншому нормативному акті. Останній факт пояснюється тим, що сучасна реальність настільки багатогранна, що в ній неможливо все передбачити, а тим більше законодавчо закріпити, врахувати всі її тонкощі й нюанси. Як і всяка формальна система завчасно установлених масштабів поведінки, законодавство пов'язано з тим, що завчасно втиснути всю різноманітність соціального життя, його індивідуальні сторони в типові рамки важко, а якщо врахувати, що соціальні процеси динамічні, то і неможливо [1, с.2]. Тому й не дивно, що уявлення про те, що позитивний закон може забезпечити справедливості розв'язання всіх ситуацій, які виникають на практиці, не виправдовує себе.

У романо-германській правовій сім'ї, як зазначає Сем'янов Є.В., не було вироблено загальної концепції щодо місця й ролі судового прецедента серед інших джерел права та однакової практики їх застосування судами.

Науковець Капліна О.В. зазначає, що все різноманіття думок теоретиків і практиків із цього приводу можна систематизувати й об'єднати в дві групи. Представники першої дотримуються думки, що судова практика незалежно від форм її вираження джерелом права бути не може [2, с. 347]. Друга група вчених висловлює протилежну точку зору, вважаючи, що судова практика, вміщуючи результати діяльності нижчестоящих судів, у повному обсязі є джерелом права, а суд – його творцем.

Судовий прецедент виступає як суспільно необхідний комунікативний засіб між статичними установленнями писаного права та їх бездефектним правовим, відповідним конституційним приписам розв'язком всіх відносин, що виникають у правовій дійсності. На відміну від закону й регламенту, які на весь час своєї дії, аж до скасування, залишаються такими самими як і в момент видання, судовий прецедент здатний більш гнучко й послідовно пристосовуватися до змін у житті суспільства [1, с.4]. Прецедент оперативно реагує на обставини правової реальності, що змінюються і пристосовує регулювання до адекватного його використання залежно від конкретного місця і часу.

Наприклад, в Іспанії та Голландії правотворча роль суду підпорядкована закону: прецеденти повинні йому не суперечити, хоча в той же час є обов'язковими для суддів при здійсненні правосуддя. В Італії з приводу визнання судового прецедента джерелом права точаться дискусії [4, с.8].

Але поряд із цим, як зазначає М.М. Марченко: «Ситуация, при которой прецедент, являющийся результатом правотворческой деятельности судов, законодательно не закрепляется и не обеспечивается, иными словами - формально не признается, а фактически существует и применяется, является довольно типичной для ряда стран романо-германского права» [3, с.309].

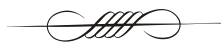
На сучасному етапі спостерігається тенденція визнання судової практики як джерела права. Р. Давид відзначає, що у ФРН і Франції судова практика у ряді сфер відіграє провідну роль у розвитку права, де доктринальні твори в ряді випадків є не чим іншим, як викладенням судової практики. Так у правовій системі ФРН згідно ч. 4 ст. 11

Закону про адміністративні суди сенат, який розглядає справу по суті, може передати питання, яке має принципове значення, для прийняття по ньому рішення Великого сенату, якщо це необхідно для подальшого розвитку права чи забезпечення єдності судочинства [5, с.17]. Важливим є і з'ясування питання про правотворчість пленуму Касаційного суду Франції. Про обов'язковість для судів рішень пленуму свідчить ч. 2 ст. 131–4 Кодексу судочинства Франції, яка встановлює, що якщо передача справи на новий розгляд приписана пленумом, суд, якому скеровується справа, повинен дотримуватись висновків цього пленуму з питань належного застосування права. Як зауважує Стецик Н.: «видається, що ці акти все ж мають не джерельний характер, а є критеріями правильного правозастосування»[5, с.18].

Таким чином, можна зробити висновок, що в країнах романо-германської правової сім'ї намітилась тенденція до розширення ролі судового прецеденту. Прецедент, який формально відноситься до факультативних джерел права, фактично в ряді країн визнається як первинне джерело.

Використані джерела:

1. Гураленко Н.А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Гураленко Наталія Анатоліївна; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. - Л., 2009. - 18 с.
2. Капліна О.В. Правотворча роль судової практики в кримінальному судочинстві // Проблеми законності. – 2009. - №10. – С. 346-354.
3. Марченко М.Н. Правовые системы современности: учеб. [для вузов] / М.Н. Марченко. – М.: Зерцало-М, 2009. - 528 с.
4. Семьянов, Е. В. Судебное правотворчество: вопросы общей теории права: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Семьянов Евгений Викторович. - М., 2005. - 22 с.
5. Стецик Н. Судова правотворчість у континентальному праві: загальнотеоретична характеристика // Вісник Львівського університету. – 2010. – Вип.50. – С. 15-19.

Племениченко Геннадий Вячеславович,
курсант 5-го курса факультета морского права и менеджмента
Одесской национальной морской академии

ПРОЛИВЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДОХОДСТВА. КРИТЕРИИ. КЛАССИФИКАЦИЯ

Потребности международной торговли и интенсивное использование морских путей сообщения вызвали к жизни правовую регламентацию проливов, которые являются естественными коммуникациями, играющими важную роль в международном мореплаваннии.

Пролив с географической точки зрения – это естественное, относительно узкое морское пространство, соединяющее районы того же моря или моря и океаны между собой и разделяющее участки суши [1, 12].

В мире существует большое количество проливов, но уровень их значимости для международного судоходства неодинаков. Наиболее значимыми являются проливы используемые для международного судоходства.

Для отнесения того или иного пролива к категории проливов, используемых для международного судоходства, используются такие критерии:

- расположение пролива на мировых морских путях;

- его интенсивное использование в течение достаточно длительного периода для целей мореплавания многими государствами;
- такой пролив должен соединять морские пространства, обладающие статусом открытого моря, и быть или единственным, или наиболее коротким путем между такими пространствами [1, 27].

Доктрина международного права давно признает, что международные проливы, в отличие от других морских проливов, представляют собой отдельную категорию. Из всех признаков на первое место выдвигался критерий важности для международного судоходства. Датский юрист Е. Брюэль особо подчеркивал, что интерес к использованию таких проливов должен быть всеобщим. С другой стороны, решением Международного Суда ООН от 9 апреля 1949 г. в деле об инциденте в проливе Корфу, было признано, что решающим критерием является скорее географическое положение пролива, соединяющего две части открытого моря, чем то, что такой пролив является полезным для международного судоходства [4, 94].

Для классификации проливов, используемых в международном судоходстве, используют различные критерии, что обуславливает её разнообразие. В зависимости от правовых категорий водных пространств, соединяемых проливом, используемым для международного судоходства, выделяют:

- проливы между одной частью открытого моря или исключительной экономической зоны и другой частью открытого моря или исключительной экономической зоны;
- проливы между частью открытого моря или исключительной экономической зоны и территориальным морем другого государства [2, 24].

С. В. Молодцов все проливы, используемые для международного судоходства, объединяет в четыре большие группы, каждая из которых характеризуется особым правовым режимом [3, 251].

Первая группа объединяет две разновидности проливов, используемых для международного судоходства, в которых гарантируется право транзитного прохода с целью непрерывного и быстрого следования через пролив иностранных судов. Первый вид – это проливы, соединяющие части открытого моря или исключительной экономической зоны. К ним относятся Баб-эль-Мандебский, Гибралтарский, Дрейка, Ла-Манш, Магелланов, Малаккский, Сингапурский проливы. Ко второй подгруппе принадлежат проливы, имеющие сплошную линию вод открытого моря, в которой, однако, навигационные и гидрографические условия менее удобны, нежели в зонах территориального моря, расположенных в этих проливах. Примером такого пролива служит пролив Па-де-Кале (Дуврский пролив). Очевидно, в первую группу входит наибольшее число проливов.

Вторая группа проливов, используемых для международного судоходства, включает проливы, ширина которых превышает двойную ширину территориального моря и в пределах которых в открытом море или в исключительной экономической зоны существует столь же удобный, с точки зрения навигационных и гидрографических параметров, путь, как и в прилегающем территориальном море. Очевидно, что в таких условиях действуют нормы, регламентирующие правовой режим открытого моря и исключительной экономической зоны, прежде всего – принцип свободы судоходства и полетов.

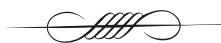
Третья группа проливов, используемых для международного судоходства, выделена исходя из критерия права мирного прохода, которым пользуются в таких проливах суда иностранных государств. В неё входят две подгруппы. Первую составляют проливы, расположенные между континентальной частью прибрежного государства и островом, являющимся территорией этого государства, если в сторону моря от этого острова имеется столь же удобный, с точки зрения навигационных и гидрографических условий, путь в открытом море или в исключительной

экономической зоны. Примером такого пролива служит Мессинский пролив (разделяет континентальную часть Италии и остров Сицилия). Вторая подгруппа этих проливов соединяет открытое море или исключительную экономическую зону с территориальными водами не прибрежного с этим проливом государства. Таким проливом является Тиранский пролив.

Четвёртую группу проливов, используемых для международного судоходства, составляют проливы, правовой режим которых определён специальными международными соглашениями (Черноморские проливы, Балтийские проливы и др.), которые давно существуют и остаются в силе. Правовой режим Балтийских проливов регламентирован Трактатом об отмене пошлин, взимаемых с купеческих судов и грузов при проходе их через проливы Зунда и обоих Бельтов 1857 г. [3, 252].

Використані джерела:

1. Колосов Ю. М. *Международное право: учебник* / Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. – М.: *Международ. отношения*, 2003. – 720 с.
2. Шемякин О. М. . *Правовой режим черноморских проливов: история, современность и перспективы развития* / О. М Шемякин. - *Право Украины*. – 2000. – № 7. – С. 109–111.
3. Шемякин О.М. *Современное международное морское право и перспективы его развития* / О.М. Шемякин. – Одесса: *Информ. ОГМА*, 2006. – 316 с.
4. Лопатин М. Л. *Международные проливы и каналы: правовые вопросы* / М. Л. Лопатин. - М.: *Международ. отношения*, 1985. – 168 с.

Скіць Сергій Васильович,
здобувач кафедри державного управління
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ФУНКЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В УКРАЇНІ

Інститут президентства – центральний орган у структурі державного апарату, на який покладено функцію управління. На жаль, у політичній практиці в Україні досі не було вироблено ефективної моделі державного управління. Здебільшого, політики намагаються подолати суперечності управлінської діяльності Президента шляхом докорінних конституційних змін до його статусу та обсягу повноважень. При цьому поза увагою залишаються інші законодавчі норми, що і є причиною низької результативності впроваджуваних реформ.

Так, як вказують зарубіжні та вітчизняні дослідники, напівпрезидентська система правління, що нині запроваджена в Україні, ефективна в країнах, у яких недостатня суспільно-політична єдність, наявні протидіючі політичні групи, зростає конфліктність у їх відносинах та існує потреба значної структурної перебудови політичного і економічного устрою. При цій формі правління президент, виконуючи повноваження глави держави, володіє не тільки представницькими функціями, а й реальними можливостями впливу на державну політику. Тобто, інститут президентства об'єктивно має володіти значними важелями впливу для ефективної реалізації своєї політики.

Попри це, не можна стверджувати, що на сучасному етапі встановилась цілком ефективна модель президентського управління. На думку багатьох дослідників, це

пов'язано не з конституційними нормами, а з практикою їхньої реалізації. Так, простежуються тенденції зайвої централізації і, навіть, елементи авторитаризму; бюрократизації різних сфер суспільного життя; посилення зв'язку влади з великим бізнесом, олігархічним капіталом; зловживання зверненнями до Конституційного Суду України, правом вето; гіпертрофією апарату Президента, що має бути за Конституцією та законом суцільно патронатним органом поза будь-яких власно-розпорядчих повноважень; втілення так званого «президентського права», «указного права» Президента [1].

Як стверджує М. Кармазіна, інститут президентства в Україні на сьогодні є гіпертрофованим, що у своїй поточній діяльності значно виходить за межі і без того широких повноважень, фактично відіграючи роль вищого органу виконавчої влади. Наприклад, Президент використовував своє право розпуску парламенту як метод політичного тиску на Верховну Раду. [2].

Також важливим елементом політичного впливу Президента є його право законодавчої ініціативи та можливість надавати законопроектам статусу невідкладних. Як свідчить зарубіжна конституційна практика, ця норма є скоріше винятком, аніж правилом. Тому ряд дослідників вважають, що право законодавчої ініціативи надавати Президенту недоречно [3, с. 98]. Це твердження доводить і аналіз діяльності Президентів України у цій галузі. Парадоксальним є факт того, що багато законопроектів, які визначені Президентом як невідкладні були ним же не підписані і скасовані Верховною Радою [4, с. 29].

Перевищувати свої конституційні повноваження Президенту дозволяють і законодавчі прогалини щодо регламентації предметних меж нормативних указів Президента [3, с. 100]. Як свідчить статистика, Президенти приймали ряд Указів щодо економічних питань, які належать до компетенції Верховної Ради, а також – прийняття управлінських рішень, що вимагають фінансування з державного бюджету, тобто перебувають у віданні Кабінету Міністрів [4, с. 9, 24].

Багато можливостей політичного тиску Президента на Верховну Раду породжує нерегульованість інституту вето глави держави та нечіткість конституційної процедури його подолання. Так, у ст. 94 Конституції зазначено, що у випадку прийняття Верховною Радою під час повторного розгляду закон не менш як двома третинами голосів, Президент зобов'язаний його підписати й офіційно оприлюднити протягом десяти днів. Якщо при повторному прийнятті закону були допущені порушення Регламенту, то це може бути підставою для передачі питання на розгляд Конституційного Суду [5].

Однак, Президент може застосувати механізм багаторазового «ветування» або недотриматись строків підписання законів, оскільки правових наслідків недотримання положень ст. 94 Конституції невизначені в частині покладення на главу держави обов'язків вмотивувати і сформулювати свої пропозиції до закону, а також викладенням «ветованих» законів у новій редакції.

У випадку подолання вето Президента не менш важливого значення набуває процес промульгації законів. Попри те, що у ст. 94 Конституції зафіксовано часові рамки підписання та оприлюднення прийнятих Верховною Радою законів, практика порушення цих строків Президентом («приховане ветування») доводить факт відсутності в цій площині будь-якої його відповідальності, адже ні первинна редакція Конституції 1996 р., ні законодавство не передбачали механізму юридичної відповідальності Президента за ці порушення [3, с. 105].

До механізмів політичного впливу на управлінську діяльність можемо віднести президентські доручення Прем'єр-міністрів, розширення функцій Адміністрації президента, невизначеність статусу Адміністрації Президента, що дає змогу кожному президенту на власний розсуд вирішувати це питання і робити голову Адміністрації впливовою політичною особою, як це було, зокрема, за президентства Л. Кучми [6].

Отже, успішне реформування політичної системи в цілому пов'язується з формуванням сучасної правової системи, модифікацією виборчої системи, забезпеченням поділу влади і взаємодії її гілок, реформуванням державного механізму, запровадженням сучасних механізмів і процедур пом'якшення конфліктів у державно-правовій сфері [7].

Таким чином, прогалини та двозначності у конституційному статусі Президента України зовсім не означають необхідності змін до Основного Закону, оскільки їх варто регламентувати у інших нормативно-правових актах. Також важливе значення має формування високого рівня правової культури, що забезпечить чітке дотримання неписаних правил і відмова від зловживання правовими прогалинами.

Тобто, зміна конституційного обсягу повноважень президента не змінить рівень ефективності його управлінської діяльності. Тому реформування інституту президентства має відбуватись у напрямку вдосконалення чинного законодавства щодо процедур та механізмів президентського управління, децентралізації влади з максимальним делегуванням повноважень президента підпорядкованим йому структурам, встановлення загальних правил ведення політичної гри, пошуку компромісу між різними органами, підвищення політичної культури управлінців різних рівнів, формування особистісних управлінських навичок президента та його команди.

Використані джерела:

- 1.Святоцький О. Питання пошуку оптимальної моделі форми державного правління для України / О. Святоцький // *Право України*. - 2009. - №8. - С. 27-32.
- 2.Кармазіна М. Президентство: український варіант / М. Кармазіна. - К., 2007. - 365с.
- 3.Шатіло В. А. Інститут президентства в системі державної влади України / В. А. Шатіло. — К., 2004. — 159с. — (Бібліотека журналу "Політичний менеджмент").
- 4.Сироїд О. Діяльність президента України в сфері указотворчості та законодавчого процесу [Текст] / О. Сироїд, Ю. Яшина. - К.: Реферат, 2004. - 64с.
- 5.Конституція України / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К.: Парламентське видавництво, 2010. - 64 с. - (Бібліотека офіційних видань).
- 6.Кудряченко А. Чотирнадцять президентів. Порівняльний аналіз систем влади держав Центральної та Східної Європи в контексті вітчизняного досвіду конституційної реформи / Кудряченко А. // *Віче*. - 2006. - №11. - С. 26-28.
- 7.Тодыка Ю. Н., Президент Украины: конституционно-правовой статус [Текст] / Ю. Н. Тодыка, В. Д. Яворский. - Х. : «Факт», 1999. - 256 с.

Скоморовський Віталій Богданович,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького,
кандидат історичних наук

РОЗРОБКА НОВИХ ФОРМ СПІВІСНУВАННЯ РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК НАПЕРЕДОДНІ РОЗПАДУ СРСР

Криза перебудовчих процесів у СРСР зумовила пошук нових форм співіснування радянських республік. У зв'язку з цим з'явилася ідея розробки і підписання нового договору між союзними республіками, який став би основою для створення нової Конституції СРСР, зберіг єдність республік та через «оновлений Союз» утримав владу в країні [1, с. 78].

Перший проект Договору про Союз Суверенних Республік був опублікований в газеті «Правда» 9 березня 1991 року, однак його обговорення відбувалось повільно. 23 квітня 1991 р. М. Горбачов, який представляв союзний центр, і керівники дев'яти республік (Росія, Україна, Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Киргизстан, Таджикистан, Азербайджан) підписали документ, відомий як «Заява 9+1» [5, с. 60]. Між центром і республіками було підписано спільну заяву про невідкладні заходи щодо стабілізації обстановки в країні та подолання кризи. У заяві визнано за необхідне відновити конституційний порядок і неухильне дотримання союзного законодавства. На квітневому об'єднаному Пленумі Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії КПРС (24-25 квітня 1991 р.) М. Горбачов зазначив: «Учасники зустрічі, визнаючи всю критичність ситуації в країні, підкреслили в Спільній заяві, що неперемінним умовою стабілізації обстановки в країні є відновлення повсюдно конституційного порядку, неухильне дотримання діючих законів впродовж до прийняття нового Союзного договору і нової Конституції СРСР. ... Разом з тим було єдинодушно підкреслено, що першочерговою задачею для подолання кризи є укладення нового Союзного договору з урахуванням результатів проведеного Всесоюзного референдуму» [4, с. 9]. Як бачимо, укладення нового союзного договору в політиці вищого керівництва займало першочергове значення. Крім того, планувалося не пізніше, ніж через шість місяців після підписання договору, ухвалити на з'їзді народних депутатів СРСР нову Конституцію Союзу [6, с. 163].

17 червня 1991 р. проект Союзного Договору був підписаний М. Горбачовим і розісланий Верховним Радам дев'яти союзних республік. Згідно з документом, визнавалися суверенітет та незалежність кожної окремої республіки, які повинні були делегувати центральному уряду низку повноважень у сфері оборони, зовнішньої політики та координації в економічній сфері. Такий самий проект отримали депутати Верховної Ради СРСР.

24 липня М. Горбачов урочисто оголосив про те, що роботу над Союзним Договором завершено. У проекті права союзних республік суттєво розширювалися. Зокрема, російська мова, залишившись «мовою міжнаціонального спілкування», переставала бути державною; очільники республіканського уряду могли брати участь у роботі союзного кабінету міністрів з правом вирішального голосу, а підприємства військово-промислового комплексу переходили під спільне управління Союзу та республік.

Сторони домовилися про існування держави під назвою – Союз Суверенних Держав, як суб'єкта міжнародного права. Однак, існування Конституції ССД не передбачалося. Її функції мав виконувати договір про Союз Суверенних Держав [3, с. 12]. Вищою посадовою особою мав бути президент, передбачався інститут віце-президентства. Президент ССД мав обиратися громадянами республік, що входять у союз [2, с. 10].

2 серпня 1991 року М. Горбачов виступив по телебаченню зі зверненням до населення країни. Він оголосив, що союзний договір «відкритий для підписання» з 20 серпня 1991 року [8, арк. 3].

Зауважимо, що у новому проекті Союзного Договору практично відсутній юридичний зміст. Так, прийнята процедура поетапного підписання договору призводила до безпрецедентної в світовій практиці ситуації, коли впродовж тривалого часу на одній території мали співіснувати два державних утворення: Союз Радянських Соціалістичних Республік та Союз Радянських Суверенних Республік, з різним законодавством та навіть різними кордонами.

З юридичної точки зору підписання договору ліквідувало б СРСР як правовий суб'єкт, оскільки на політичній арені з'являлося б абсолютно нове утворення. У

Верховній Раді вбачали в цьому не тільки знищення верховної центральної влади, але і розпуск народних депутатів, ліквідацію всіх парламентських структур.

Ідея союзного договору повністю втратила своє значення після проведення 1 грудня Всеукраїнського референдуму, коли 90% громадян висловились за вихід зі складу Радянського Союзу. Україна відмовилась брати участь у подальших переговорних процесах [7, с. 154]. Розпад СРСР за таких обставин став очевидним.

Таким чином, руйнація ідеї нового Союзу була закономірним явищем, оскільки республіки перебували вже на тому етапі розвитку, коли процес відокремлення і подальший самостійний розвиток був невідворотним, що зрештою призвело до розпаду СРСР.

Використані джерела:

1. Батенко Т. *Королі СНД: портрети дванадцяти президентів (тенденції та закономірності розвитку в пострадянському просторі)* / Т. Батенко. – Львів: Кальварія, 2000. – 216 с.
2. Горбачев М. С. *Декабрь-91. Моя позиція* / М. С. Горбачев. – М.: Изд-во «Новости», 1992. – 224 с.
3. Исаков В. Б. *Расчлененка* / В. Б. Исаков. – М.: Закон и право, 1998. – 431 с.
4. *Материалы объединенного Пленума Центрального Комитета и Центральной Контрольной Комиссии КПСС, 24-25 апреля 1991 г.* – М.: Политиздат, 1991. – 143 с.
5. Орлова Т. В. *Історія нових незалежних держав* / Т. В. Орлова. – К.: Знання, 2010. – 487 с.
6. *Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001)* / Н. П. Барановська, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін. / Під ред. В. М. Литвина. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – 704 с.
7. Хуторской В. Я. *История России. Советская эпоха (1917-1993)*. – 2-е изд., перераб. и доп. / В. Я. Хуторской. – М.: ФАЗИС, 1995. – 196 с.
8. *Центральний державний архів громадських об'єднань України*. – Ф. 1. (Центральний Комітет Комуністичної партії України). – Оп. 32. – Спр. 2901 (Проект Договору про Союз Суверенних Держав та записка відділів ЦК Компартії України про цей проект та економічні розрахунки, правові висновки щодо входження України до Союзу на умовах, визначених згаданим проектом), 56 арк.

Терзі Олена Станіславівна,

доцент кафедри правознавства *Макіївського економіко-гуманітарного інституту*,
кандидат історичних наук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ В. С. ПОДОЛИНСЬКОГО

Ще за часів литовсько-польської доби українські філософи, соціологи, історики, пізніше політики намагалися обґрунтувати ідею про те, що етнічні українські землі мають право об'єднатися в єдину державу, а не бути об'єктом і суб'єктом зовнішньої експансії інших країн, зокрема Польщі, Румунії, Угорщини, Росії, Австрії, Саме наприкінці XIX століття політико-правова українська думка виходить на якісно новий рівень, коли науковці та політики вже не бояться говорити про те, що Україна - це не лише частина якоїсь країни, яка має право на автономне існування (як це було протягом кінця XVIII-XIX століття), а країна, яка повинна бути самостійною демократичною державою. Слід зазначити, що шляхи, які вони пропонували щодо здобуття незалежності, були різними: від революції до перемоги на парламентських виборах.

Серед вчених, які підіймали питання майбутнього розвитку українських земель був Й. С.А. Полонинський, політико-правовим поглядам якого був властивий історичний оптимізм, віра у соціальний прогрес, про кращу долю українського народу в федеративній демократичній республіці добровільно об'єднаних громад.

Метою даної роботи є аналіз державно-правових поглядів С. Подолинського, визначення впливу його соціалістичних ідей на розвиток політико-правової ідеології України наприкінці ХІХ століття в умовах переходу українського національно-визвольного руху на політичний етап свого розвитку.

Розвиваючи свої державно-правові погляди, С. Полонинський приходив до висновку, що держава і право виникли в результаті досягнення певних форм громадської організації праці, таких форм, які викликали розклад первісної «громади». У процесі праці людина, розвиваючи і вдосконалюючи знаряддя праці, удосконалюється сама, на думку вченого, удосконалення знарядь праці викликає поступову зміну господарських стосунків між людьми і як наслідок формується держава і право. Характеризуючи додержавний суспільний устрій С. Полонинський підкреслює, що саме тоді панував природний демократизм, тобто лад самоврядних громад, а після виникнення держави демократизм поступово почав зникати. Характеризуючи «громаду» слов'ян вчений підкреслює, що громада вибирала лише старосту, якого могла у будь-який момент зняти, що підкреслювало справжній демократизм давнього народу. Але цей порядок почав поступово мінятися. Зі зміцненням держави прості люди ставали менш вільними.

Вивчаючи питання про походження і суть права, С. Подолинський виклав свої погляди на походження кріпосного права: на його думку кріпацтво прийшло на зміну рабству, тому кріпак, як і раб - безправний трудівник. Робітник на капіталістичному підприємстві також належить до категорії раба і кріпака тому що всі вони працюють на свого господаря. Відмінність їх лише в тому, що раб все необхідне для життя, тобто їжу, житло, одяг отримує від господаря, а натомість віддає йому всю свою працю. Кріпак же, на думку Подолинського, відрізняється від раба лише тим, що господар його не утримує, а виділяє » його власність невеликий клатчик землі, як правило, у нього й самого, або у його батьків відібраної. За рахунок цього клатчика кріпак повинен утримувати сім'ю, а на господаря декілька днів на тиждень працювати. Вільнонайманому робітникові, говорить вчений, господар також оплачує лише частину його пікші, а інша частина надходить в розпорядження господаря як додаткова вартість.

Таким чином, порядок праці раба, кріпака і так названого вільнонайманого робітника, робить висновок вчений, один і той же.

Одним з найголовніших моментів у державно-правових поглядах Подолинського є нарис його політично-правового ідеалу демократичної республіки трудящих, побудованої на принципі найширшої участі народу в управлінні державою. Економічною основою нової держави служитиме власність народу на знаряддя і засоби виробництва, на землю, заводи і фабрики, на яких вони працюють: «Земля вся наша, громадська, бо наша громада на ній працює і поливає її своїм потом... Фабрики наші, бо ми вклали в них кров свою і своє здоров'я».

Отже, можна констатувати, що С. Подолинський ставив за мету довести на основі фактів необхідність знищення революційним шляхом монархічної влади (абсолютної і конституційної), завоювання політичної влади трудящими і утворення соціалістичної республіки.

Аналіз творчості і суспільно політичної діяльності С. Подолинського надає змогу зробити висновок про його значний внесок в розвиток демократичного напрямку державно-правової думки в Україні на той час. Саме Подолинський, вивчаючи розвиток капіталізму та пролетаріату, вперше в українській літературі поставив питання про вдосконалення фабричного законодавства, необхідність соціальних перетворень праці, розповсюдженні матеріальної відповідальності підприємця за шкоду, яка спричинялася на його фабриці робітникам. І хоча, його погляди на деякі питання дещо утопічні, в цілому вони виступили ідейно-теоретичною базою для подальшого розвитку української політико-правової ідеології ХХ століття.

Використані джерела:

1. Сокуреико В.Г. Демократические учения о государстве и праве на Украине во второй половине XIX века / Сокуреико В.Г. / - Львов: Изд-во Львовского университета, 1966. - С.260
2. Скакун О.Ф. Политическая и правовая мысль на Украине (1861-1917). / Скакун О.Ф. / - Харьков, 1987. - С.314
3. Корнійчук Л.Я. Про економічні погляди С.А.Подолінського // Нариси з історії економічної думки на Україні. / Корнійчук Л.Я. / - К., 1956. - С.13-29.
4. Сергій Подолінський. Листи та документи / Упоряд.: Г.Сербин, Т. Слюдикова. Центральний державний історичний архів України / Сергій Подолінський / м. Київ. - К., 2002 - С.62

Ткачук Ганна Володимирівна,
студентка 5-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ОЗНАКИ ПЕРЕХІДНОЇ ДЕРЖАВИ СУЧАСНОЇ БІЛОРУСІ

Після розпаду СРСР Республіка Білорусь стає правонаступницею БРСР і 25 серпня 1991 р. було проголошено незалежність і сувереніт Білорусі, після чого визначилися три концептуальних підходи подальшого розвитку білоруської державності.

Перший підхід - вдосконалення існуючої суверенної білоруської державності в межах відтворюваного в новій формі союзного державного утворення. Проте як політичний суверенітет може існувати лише блок держав, що мають єдиний «цивілізаційний знаменник» - релігію, етнічні цінності тощо. Саме такою основою стабільного існування Білорусі є союз з Росією. Цей шлях і обрала Білорусь, хоча цей союз будувався на тому, що Білорусь була енергетично залежною.

Другий підхід (підхід націонал-радикалів) – узаконити національну державність білоруського народу як єдину істинну, намагання створити моноетнічну державу, витіснити представників інших національностей, обмежити їх у політичних правах

Третій підхід (підхід ліберал-радикалів) - перетворити Білорусь у складовий компонент Зх. Європи. Проте Білорусь ніколи етнокультурно не належала Західній Європі, вона сформувалася як етнокультурна спільність. Відтак ми бачимо, що останніх два підходи є утопічними.

У Білорусі соціальні та економічні реформи почалися після розпаду РСРС вже як у суверенній державі в умовах політичної та економічної кризи (рівень ВВП, споживання та промислового та сільськогосподарського виробництва впав, виникло приховане безробіття, рівень інфляції підвищувався і т. д.) [2, с. 138].

У 1994 році була прийнята Конституція Республіки Білорусь, а також відбулися перші президентські вибори. Президентом був обраний Олександр Лукашенко. У 1995 році ним був ініційований референдум, в результаті якого російська мова одержала статус державної нарівні з білоруською, Президент отримав право розпуску парламенту у разі систематичного або грубого порушення Конституції.

Втім, РЄ і ЄС офіційно не визнали результати референдуму і оголосили їх незаконними через те, що референдум проводився з серйозними процедурними

порушеннями. Наступні вибори відбулися у 2001 році. Перемогу знову ж здобув Олександр Лукашенко.

24 листопада 1996 р. була прийнята друга після перебудови Конституція Білорусі, яка, подібно сьгодні діючій, регламентувала сильну президентську владу: Президент - глава держави та глава уряду. Це виступає підтвердженням того, що у державі в системі розподілу влад домінує виконавчо-розпорядча влада – ознака перехідної держави.

У 2004 році був проведений новий референдум, в результаті якого з Конституції були прибрані обмеження на кількість президентських термінів і таким чином О. Лукашенко отримав право брати участь у наступних президентських виборах. 19 березня 2006 він втретє був обраний президентом. 19 грудня 2010 відбулися четверті вибори президента, в результаті яких О. Лукашенко був переобраний на четвертий термін. Ці вибори, як і вибори 2001 і 2006 років, не визнали ОБСЄ, США та ЄС.

Проте, не зважаючи на це, Білорусь протягом усього періоду незалежності і до сьгодні залишається президентською республікою. Президент Республіки Білорусь є главою держави, гарантом Конституції, прав і волі людини й громадянина. Уряд у своїй діяльності підзвітний Президенту. Стосовно повноважень Прем'єр-міністра, можемо сказати, що вони є організаційними, а уся виконавча влада зосереджена в руках Президента. Президент має право з власної ініціативи прийняти рішення про відставку Уряду і звільнити з посади будь-якого члена Уряду. У разі відставки або складання повноважень Уряд за дорученням Президента продовжує здійснювати свої повноваження до сформування нового Уряду [1].

Стосовно Національних Зборів, то 23 вересня 2012 року відбулися вибори депутатів Палати представників Національних зборів. До Палати представників не було вибрано жодного представника опозиції. Опозиційні сили масово бойкотували вибори, а за тиждень до голосування дві найбільші опозиційні партії (Об'єднана громадянська партія, Білоруський народний фронт) знялися з виборів у знак протесту проти нечесних, на їхню думку, виборів і закликали співвітчизників бойкотувати голосування. Станом на 24 вересня 2012 року міжнародні спостерігачі від ОБСЄ не визнали результати виборів і заявили про те, що «кандидати від початку були поставлені в нерівні умови» [4]. На нашу думку, це виступає підтвердженням послаблення політичних та державно-правових основ життя (як ознака перехідної держави).

Про Білорусь як про перехідну державу варто говорити і в контексті розладів економіки та погіршення життя населення (як ознака перехідної держави). У червні 2011 року розпочалися масові протести через підвищення цін на автомобільне паливо та іншу продукцію. Такі протести стали наслідком ускладнення економічної ситуації в Білорусі, зокрема девальвації білоруського рубля на 56% від 23 травня та подальшому значному подорожчання товарів. На даний час в країні спостерігається деномінація російського рубля, дефіцит валюти. За офіційними даними 1 долару відповідає 5 тис. рублів з прогнозами, що вартість буде збільшуватися до 8 тис. рублів. Аналізуючи згадані дані, можемо стверджувати, що реальні зміни, найімовірніше, стануться вже після того, як Лукашенко піде з владної посади, і Білорусі все одно доведеться рухатися капіталістичним шляхом розвитку. Бо «зрівнялівка», котра фактично панує зараз, і є тією найбільшою перешкодою до високопродуктивної праці [5].

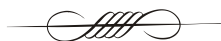
Білорусь як перехідну державу характеризує і така ознака як поєднання елементів старого і нового. А саме діє планова економіка, хоча присутні й елементи ринкової. Адже розвивається «мілка приватна власність», маленькі приватні підприємства самостійно шукають ринок збуту.

Отже, враховуючи вище викладене, можемо стверджувати, що Республіка Білорусь дійсно є перехідною державою. Стосовно того, куди рухається Білорусь, ми не погоджуємося з тими авторами, які вважають, що це напрямок від соціалізму до капіталізму. Адже Президент Лукашенко не підтримує курс встановлення приватної

власності як такої. На нашу думку, Білорусь функціонує у своєрідній постсоціалній системі суспільства, створеній її Президентом, із збереженням елементів адміністративної-командної системи. При цьому не варто відкидати і того, що це тоталітарна держава.

Використані джерела:

1. Василевич Г.А. Конституційне право Республіки Білорусь: Підручник. - Мн.: Книжковий будинок; Інтерпрессервіс, 2003. - 882с.
2. Дін Жуджунь. Економічні реформи: порівняльний аналіз теорії і практики (на прикладі КНР і Республіки Білорусь). -Мн.: БДУ, 2003. -151с.
3. Конституція Республіки Беларусь от 24 ноября 1996 г. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=v-19402875&p2={NRPA}>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24718363.html>
5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/53388>

Трихманенко Антонина Валерьевна,
курсант 5-го курса факультета морского права и менеджмента
Одесской национальной морской академии, специальность «Правоведение»

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АГЕНТИРОВАНИЯ В МЕЖДУНАРОДНОМ СУДОХОДСТВЕ И В УКРАИНЕ

Морское агентирование является одной из важнейших услуг, оказываемых в сфере мореплавания. В большинстве стран специальных законодательных актов, посвященных морскому агентированию, нет. В отдельных международных правовых документах имеются нормы, касающиеся морского агентирования, однако все они носят разрозненный характер и регулируют лишь некоторые аспекты агентской деятельности [4,5]. На практике, как правило, отношения между судовладельцем и морским агентом подчиняются общим положениям гражданского или торгового права, посвященным институту представительства, и могут подпадать как под понятие договора поручения, так и договора комиссии.

В правоотношениях, возникающих в области морского судоходства, в качестве представителя выступает морской агент, а в качестве представляемого, то есть принципала, судовладелец или иное лицо, эксплуатирующее судно от своего имени. Юридическая практика признает не только договоры, заключенные в письменной форме, но и устные, и даже при отсутствии какой-либо устной договоренности, если налицо какие-либо результаты действий. Такие договоры возмездны, то есть за выполнение своих посреднических представительских обязанностей агенту положено вознаграждение [4,6].

Каждое агентское соглашение предусматривает наличие определенных отношений между каждой из 3-х сторон. Например, если экспортер товара пожелает быть инкогнито, он поручает своему агенту подписать контракт без всяких ссылок на принципала. Здесь он действует за undisclosed - нераскрытого принципала. Второе: агент раскрывает существование принципала, но не его имя. В этом случае он действует за unnamed-непоименованного принципала. Третье: агент раскрывает имя принципала и действует от его имени – for a name of principal.

В странах англосаксонской системы права агентский договор разработан достаточно глубоко и представляет собой самостоятельный вид договора наряду с договорами купли-продажи, подряда, хранения, страхования и по своей сути близок к договорам комиссии и поручения. Причем эти страны характеризуются высоким уровнем демополизации (например, по данным Министерства торговли США в портах только Нью-Йоркской зоны – Нью-Йорке и Нью-Джерси насчитывается 1687 агентских и брокерских фирм). И среди этого множество нет ни одной иностранной, так как законом их деятельность запрещена [6,45].

В Италии правовое положение морских агентств регулируется Итальянским навигационным кодексом 1942 года, в котором агентские отношения рассматриваются как отношения по представительству.

Во Франции законодательство предусматривает две категории лиц, действующих в области морского агентирования: морской присяжный брокер (*courtier maritime*) и обычный судовой агент (*agent maritime*). Присяжные брокеры по сути выступают в роли доверенных лиц таможни. Осуществление других операций по обслуживанию судов входит в сферу компетенции судовых агентов.

В Польше морской кодекс различает два вида морских агентов: портовый агент и агент-брокер. Портовый агент (*agent morski*) на основании агентского договора представляет и защищает перед местными властями интересы своего принципала – судовладельца. Агент-брокер (*makler morski*) по польскому законодательству выполняет лишь отдельные поручения принципала по конкретным полномочиям, не являясь его постоянным представителем [6, 51].

В развивающихся странах в агентировании сильно развит монополизм. В частности, это относится к Китаю, Вьетнаму, Египту и ряду других стран.

Мировой и национальной практикой также учитываются правила и рекомендации, разработанные некоторыми специализированными международными организациями. Например, рекомендации для посредников, занимающихся фрахтованием и судовым агентированием, разработанные Балтийским и международным морским советом БИМКО. Большая заслуга в создании международных правил, направленных главным образом на защиту интересов судовых агентов, принадлежит ФОНАСБА.

На практике в качестве источника права огромное значение имеют обычаи, поэтому лица, контактирующие с морским агентом, не вдаются в подробности полномочий последнего.

Нужно отметить, что КТМ является единственным законодательным документом, регулирующим чрезвычайно сложную в юридическом смысле деятельность агента. Агентирование как отдельный вид деятельности должно привлечь внимание законодателей и приобрести четкое регулирование на уровне закона, который стал бы регулятором организационно-правового положения морского агента и правового статуса морских агентских компаний, помог бы решить проблемы, связанные с пределами ответственности морских агентов, больше внимания уделить и договору морского агентирования как отдельному виду договоров, и основанию осуществления агентской деятельности в торговом мореплавании, способствовал бы принятию единой терминологии, устранению разрозненности норм и отсутствия их иерархии.

Практика последних лет свидетельствует о значительном росте числа «слабых» компаний и в их штате некомпетентных лиц, которые стремятся активно заниматься агентской деятельностью [2, 72]. Невольно приходится сравнивать с зарубежной практикой, где конкурентная борьба за агентирование идет как за высокоприбыльную форму бизнеса для получения возможности войти в сферу коммерческих отношений с такими организациями, как стивидорные, экспедиторские, бункеровочные и другие, а также иметь доступ к букированию грузов и фрахтованию тоннажа. Ведь изначально

агентирование представляет собой не коммерческую, а административно-распорядительскую деятельность, обеспечивающую комплекс работ, необходимых для организации захода и выхода судна из порта и его обслуживания во время стоянки [3,104].

Еще одним залогом профессионализма кампании должны явиться требования к образовательному и профессиональному уровню её сотрудников.

В современной Украине в соответствии с принятой во всем мире практикой, источниками правового регулирования агентской деятельности служат также административные акты нормативного характера, судебная и арбитражная практика, сложившиеся правила и обычаи, а также международные конвенции, в частности Конвенция об ограничении ответственности по морским требованиям; Конвенция ООН о морских перевозках грузов; Конвенция №166 о репатриации моряков (пересмотренная); Конвенция о защите Черного моря от загрязнений; Конвенция №180 о продолжительности рабочего времени моряков и укомплектовании судов экипажами; Конвенция №179 о найме и трудоустройстве моряков; Международная конвенция относительно вмешательства в открытом море в случаях аварии, приводящих к загрязнению нефтью; Международная конвенция по охране человеческой жизни на море SOLAS, 1974 г и другие.

Использованные источники:

1. *Кодекс торговельного мореплавства України. Закон, Кодекс від 23 травня 1995 р. № 176/95-ВР16 // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 47. – Ст. 349.*
2. *Бурмистров М.М. Агентские, транспортно-экспедиторские и стивидорные операции в иностранных портах / М.М. Бурмистров. – М.: Транспорт, 1989. – 167 с.*
3. *Вензик Н.Г. Содержание и организация судового менеджмента / Н.Г. Вензик. – М.: Мортехинформреклама, 1991. – 206 с.*
4. *Луговцов А.Ф. Практика морского агентирования / А.Ф. Луговцов, В.А. Маслов. – М.: Мортехинформреклама, 1984. – 84 с.*
5. *Шемякин А.Н. Правовое регулирование морской перевозки грузов и пассажиров /Т.Р. Короткий, А.Н. Шемякин – Одесса: Латстар, 1999. – 172 с.*
6. *Петров И.М. Агентирование морских судов: теория и практика: учебное пособие / И.М. Петров, В.А. Виговский. – Черновцы: Книг -XXI, 2005. – 496 с.*

Феськов Иван Владимирович,
студент 4-го курса Института прокуратуры и следствия
Национального университета «Одесская юридическая академия»

СОГЛАСОВАНИЕ ДВУХ НАЧАЛ ЭКОНОМИКИ – КЛЮЧ К ПРОЦВЕТАНИЮ УКРАИНЫ

В научном мире хозяйственного права, экономики не утихают дискуссии касательно способов организации народного хозяйства, которых на данный момент известно два – рынок и план. Перестройка в СССР и постперестроечные экономические реформы в Украине не разрешили проблемы народнохозяйственного комплекса, а наоборот усилили и без того плачевную ситуацию ряда отраслей экономики. 21 декабря 2005 г. Украина была признана Советом министров ЕС, как страна с состоявшейся рыночной экономикой, тем не менее вопрос об более эффективном управлении хозяйственным базисом остается открытым...[1;с. 3]

Вначале необходимо привести мнение автора японского «экономического чуда» Сабуро Окита (Япония – страна без сырьевых ресурсов, с невыгодным географическим положением, сумевшая создать высокотехнологичную экономику, долгое время занимавшую второе место в мировом статистическом рейтинге ВВП) данное им в интервью незадолго до своей смерти советскому журналисту: «Часто можно слышать, что провозглашённый в них (бывшем СССР и странах Восточной Европы — А.Э.) переход к рыночным механизмам является убедительным доказательством превосходства рыночно ориентированной экономики над централизованно планируемой. Я полагаю, что это заблуждение... Проблема состоит в том, чтобы СОЕДИНИТЬ, СОГЛАСОВАТЬ, ОБЪЕДИНИТЬ В ЕДИНОМ МЕХАНИЗМЕ НАЧАЛА ЭТИХ ДВУХ СИСТЕМ (выделено мною — А.Э.), найти эффективный путь комбинирования рыночных механизмов и государственного планирования и регулирования» [4; с. 2].». К сожалению многие ученые, граждане пребывают, в том числе вследствие деятельности СМИ, во власти мифа «о саморегуляции рынка». Которым тем не менее необходимо управлять и настраивать так же, как и в плановой системе хозяйствования. В действительности противопоставление этих двух начал бессмысленно. План – это конкретный перечень задач и целей, которые необходимо достигнуть, вариативный сценарий (совокупность целей и путей-средств их достижения), рынок – это средство перераспределения произведенных товаров и услуг, т.е. одно из средств (наряду с кредитно-финансовой системой и системой метрологии, стандартизации и сертификации) осуществления планов социально-экономического развития. Противопоставление цели и средства ее достижения в сути своей антинаучно и бессмысленно.

Примечательно так же то, что на всех без исключения западных фирмах планирование микроуровня всегда было всем известной «само собой» разумеющейся вещью. Все страны преодолевшие экономические кризисы отказывались от государственного дерегулирования экономики, вводя в обязательном порядке элементы системы планирования, примером чего может служить «Новый курс» Ф.Д. Рузвельта [2;с.37]

Нобелевский лауреат, американский экономист русского происхождения В.В. Леонтьев, получивший указанную премию за разработку способов планирования капиталистической экономики, приезжал в СССР во время «экономических реформ» и упорно убеждал советское правительство в сохранении планового начала в экономике. “Не трогайте Госплан (Авт.: Государственный комитет Совета министров СССР по планированию) и Госснаб (Государственный комитет Совета министров СССР по материально-техническому снабжению), не разрушайте то, что кормит и содержит страну!”. К сожалению, рекомендациям ученого никто не внял [3; с. 134]...

Даже если рассматривать плановый и рыночный способы организации производства и распределения продукции, товаров и услуг в организационно-управленческом плане, то плановый способ представляет собой структурный способ управления, т.е. субъект властных полномочий (управленец) директивно-адресно создает необходимые структуры для выполнения поставленных целей («План»), а рыночный – бесструктурный, информация циркулярно-безадресно направляется в информационную среду, которая начинает самостоятельно порождать необходимые целевые структуры («Рынок»).

С 1992 по 2000 год Украина потеряла восемь отраслей народного хозяйства, произошел гигантский по своим масштабам спад производства, кризис продолжается и сейчас. Производственно-экономический базис страны до сих пор находится в состоянии затяжной стагнации и экономического кризиса, что вызывает серьезную озабоченность в отношении хозяйственного суверенитета страны, граждан Украины, политических и научных кругов.

Вышеизложенный материал позволяет сделать следующие выводы:

1. Согласование планового и рыночного начал экономики становится научно обоснованной объективной данностью, и открытым путем к модернизации страны (пример - КНР, с ежегодным приростом ВВП, около 8 %). Отображение указанного принципа в ст.5 (общие положения), ст. 9 (формы реализации государственной экономической деятельности), ст. 11 (прогнозирование и планирование экономической деятельности) Хозяйственного Кодекса представляются декларативными, поскольку государственная хозяйственная политика Украины де-факто предусмотрела отказ от долгосрочного планирования, что проявляется в отсутствии механизма реализации указанных положений, или отказе от такового, и структур для реализации подобных проектов.

2. Целесообразно принять отраслевые законы «О Государственной службе планирования при Кабинете Министров Украины», «О Государственной службе материально-технического обеспечения при Кабинете Министров Украины», с закреплением их соответствующего организационно-правового статуса, форму законов можно заимствовать и из аналогичного советского законодательства. Обязать указанные структуры подготовить и разработать пятилетний план народнохозяйственного развития, включая расписание межотраслевых балансов народнохозяйственного комплекса. Отнесение указанных служб к Кабинету Министров, а не к Министерству экономического развития и торговли объясняется тем, что основные полномочия указанных органов будут касаться не только государственного сектора экономики, но и социально-культурной сферы. Касательно ежегодно утверждаемых программ социально-экономического развития в рамках государственного бюджета, то они зачастую носят краткосрочный характер, и формируются из средств бюджета, т.е. налогово-дотационного механизма, в то время как реально существующее плановое начало подразумевает долгосрочное (вплоть до смены поколений) создание рентабельного самоокупаемого государственного производства, что будет служить основным источником наполнения государственного бюджета, а налоговое «давление» на субъектов предпринимательства с частной формой собственности второстепенным.

3. Обязать постановлением Кабинета Министров Украины Государственный комитет статистики осуществить расчет трудовых ресурсов Украины, с указанием демографических, медико-социальных, образовательных и ряда иных показателей, что должно будет стать преддверием возрождения государственной экономики.

Использованные источники:

1. *Українська Правда від 23.12.2005 // «УКРАЇНА ОФІЦІЙНО ДЛЯ ЄС. – КРАЇНА З РИНКОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ» - // Інтерфакс-Україна*
2. *ВП СССР «Введение в макроэкономику» - www.vodaspb.ru*
3. *Ю.И. Мухин «Наука управлять людьми» - www.ytuhin.ru*
4. *А.С.Эпштейн. Опаснее врага// «Экономическая газета». - № 41 (210). - октябрь 1998 г.*

Цобкало Андрей Анатольевич,
доцент кафедры истории и теории государства и права
Академии управления при Президенте Республики Беларусь,
кандидат исторических наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

История государства и права изучает в конкретном виде великое множество государств и систем права – от существовавших в далеком прошлом до существующих в настоящее время. Особое значение для каждой страны имеет изучение истории ее собственной государственности в сравнении с мировыми тенденциями. Становлению белорусской государственности способствовали как исторические, так и идеологические предпосылки. На этом пути, начиная с Полоцкого княжества и заканчивая 27 июля 1990 года, когда наша страна приобрела действительный государственный суверенитет, было огромное количество препятствий и противоречий, объективных и субъективных трудностей.

Необходимость исследования государства и права как сложноорганизованных систем средствами различных наук имеет теоретическое и практическое значение не только для истории государства и права, но и для всего комплекса юридических наук. Оно необходимо в целях обогащения иных научных дисциплин знаниями функционирования государства и общества в их непосредственной данности, в том числе повседневной жизни людей, складывающихся между ними отношений, то есть всего того, что получает выражение в правовой форме. Организуя государственное управление, регулируя отношения людей в процессе познания, деятельности и общения, государство и право учитывают (или должны учитывать) социальные, психологические, интеллектуальные, моральные, физиологические, половозрастные и иные особенности людей, их разнообразные возможности, интересы, устремления и т. д., тем самым, ориентируя комплекс наук на изучение этих особенностей в их взаимосвязи, единстве и системной целостности. Государственная деятельность, правовое регулирование соответствующих общественных отношений выступают в роли «акцептора» познания всего комплекса естественных, технических и общественных наук. Так, например, физиология трудовых процессов, как известно, исследует механизмы работоспособности и отдыха, факторы утомления и восстановления способности к труду, связь этих факторов с типологическими особенностями нервной деятельности, общим состоянием человеческого организма и т. д. Данные физиологии, биофизики и биохимии трудовых процессов являются основой гигиены труда, от условий которых зависит профилактика профессиональных заболеваний и которые должны учитываться государством и правовым регулированием. Комплексные медицинские показатели различных групп работающих требуют, далее, установления государством законодательных нормативов режима труда, рабочего времени и отдыха, восстановления работоспособности, безопасности труда, предотвращения профессионального травматизма и т. д. Одним словом, организация производства, его нормальное функционирование требует постоянного и внимательного отношения со стороны государства, предполагает его всеобъемлющий охват средствами права. При этом первостепенное и главное значение государству и праву следует отводить человеческому фактору, самым разнообразным сторонам его проявления.

Из сказанного вовсе не следует, что история государства и права сливается, растворяется в перечисленных науках. Ее отличие от них (скажем, психологии или педагогики) состоит в том, что государство и право имеют дело с человеком на перепутье его встреч с обществом, на заинтересованности государства в тех или иных

особенностях, возможностях и поведении человека. С другой стороны право отражает и тот интерес, который проявляет человек к государственным структурам, нуждаясь в их поддержке, охране, обеспечении. Пренебрежение этим отличием истории государства и права от иных наук, игнорирование ее гуманитарного контекста опасно в переживаемый нами исторический период, когда перед страной стоит задача действительного обновления общества на демократических основах, когда главной целью государства и права должна выступать забота о своих гражданах.

Однако чрезмерная формализация истории государства и права отнюдь не умаляя положительных сторон реформирования, отрицательно сказалась на раскрытии государства и права в их гуманитарном измерении, на познании особенностей человеческого фактора в правовом регулировании отношений между людьми. В этой связи представляется целесообразным восстановить в отечественной истории государства и права традиции, все то ценное, чем богата не только историческая школа права, правовые исследования, но и так называемая экспериментальная юриспруденция и другие новейшие направления юридической науки. С этим связан акцент на изучении истории формирования принципов функционирования правового государства в разрезе закономерностей общественного развития.

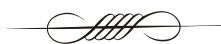
Функционирование правового государства невозможно без проведения в жизнь его основных принципов:

- верховенство права во всех сферах общественной жизни;
- первенство закона над государством;
- незыблемость прав и свобод личности;
- взаимная ответственность личности и государства;
- осуществление принципа разделения властей.

Высшей формой выражения и защиты прав и свобод людей в системе правовых ценностей является закон. Это и означает верховенство права в обществе, во всех его сферах. Нерушимость его закрепляется в Конституции (основном законе) страны и распространяется на прочие законы и нормативные акты. На страже неукоснительного соблюдения конституционных предписаний стоит Конституционный Суд и вся система судов правового государства. Верховенство права (закона) в обществе как главный принцип правового государства предопределяет и прочие его принципы, в частности подчинение закону и самого государства, и его органов, и должностных лиц.

В социально-политической жизни свобода человека выступает как его право. В правах человека выражаются возможности его действий в различных сферах жизнедеятельности: экономической, политической, социально-культурной, личной. Чем шире эти права, чем больше они гарантированы, тем свободнее личность. Если же естественные права человека ущемлены, то он чувствует себя неуверенно, униженно, теряет способность к творчеству, ограничивая таким образом собственное развитие и развитие общества.

Сказанное и многое другое подчеркивает важное значение историко-правовых наук. История государства и права — наука обобщения государственно-правовой действительности; в ее состав входят не только знания, добытые данной наукой, но и в синтезированном виде знания, накопленные многими другими науками, в той или иной мере исследующими различные проявления государства и права. Задачами истории государства и права Республики Беларусь являются историко-генезисное изложение конкретных государственно-правовых явлений и их научное объяснение, а также прогнозирование тенденций их развития, что обуславливает практическое значение истории государства и права Республики Беларусь.

Швед Екатерина Николаевна,
студентка 5-го курса юридического факультета
Гродненского государственного университета имени Янки Купалы

МЕЖДУНАРОДНАЯ УГОЛОВНАЯ ЮРИСДИКЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТРИБУНАЛА ПО БЫВШЕЙ ЮГОСЛАВИИ

Для определения сферы действия закона в мировой литературе, в законодательстве и международной практике используется понятие “юрисдикция”, под которым понимается «полномочие, посредством которого судьи и должностные лица судебного ведомства принимают к рассмотрению и решают дела» [1].

В процессе становления любого сравнительно нового, не имеющего прямых аналогов в прошлом, учреждения в той или иной сфере человеческой деятельности трудности роста просто неминуемы. Они значительно возрастают, если это учреждение создается международным сообществом, и тем более, когда оно наделяется юрисдикцией в такой отрасли международного права, как уголовное. Юрисдикция современных международных уголовных трибуналов *ad hoc* осуществляется от имени мирового сообщества и является общеобязательной. В основе такой юрисдикции лежат универсальный характер преступлений и их правовая квалификация как преступлений, затрагивающих интересы мирового сообщества в целом, а также политическая оценка ситуации, позволяющая Совету Безопасности квалифицировать ее как представляющую угрозу международному миру и, соответственно, действовать на основании главы VII Устава ООН [2].

Международный трибунал для судебного преследования лиц, ответственных за серьезные нарушения международного гуманитарного права, совершенные на территории бывшей Югославии был учрежден резолюцией 827 (1993) Совета Безопасности ООН от 25 мая 1993 года, юрисдикция которого носит универсальный характер для всех членов данной международной организации. Международный трибунал был создан для разрешения в судебном порядке дел о серьезных нарушениях международного гуманитарного права в регионе, является уголовным судом, и его юрисдикция распространяется исключительно на физических лиц. Установление ответственности организаций и государств (в том числе за агрессию и преступления против мира) в его компетенцию не входит.

Международный трибунал по бывшей Югославии состоит из следующих подразделений: Судебный орган, включающий три Судебных камеры (палаты) и одну Апелляционную камеру (палату), Канцелярия Обвинителя и Секретариат [3].

Международный трибунал осуществляет свою деятельность в соответствии со своим уставом, который состоит из одних и тех же основополагающих принципов уголовного материального и процессуального права. Главное достижение устава трибунала заключается в том, что в нем раскрывается понятие “серьезные нарушения международного гуманитарного права”. Ключевыми международными актами при этом стали Женевские конвенции о защите жертв войны 1949 года, Протоколы к ним 1977 года, а также Конвенции о предупреждении преступления геноцида и наказании за него 1948 года.

К «серьезным нарушениям международного гуманитарного права» устав Международного трибунала относит следующие действия, направленные против лиц или имущества, пользующихся защитой положений соответствующей Женевской конвенции: умышленное убийство; пытки и бесчеловечное обращение, включая биологические эксперименты; умышленное причинение тяжелых страданий или серьезного увечья или нанесение ущерба здоровью; незаконное, произвольное и проводимое в большом масштабе разрушение и присвоение имущества, не вызываемые военной необходимостью; принуждение военнопленного или гражданского лица

служить в вооруженных силах неприятельской державы; умышленное лишение прав военнопленного или гражданского лица на беспристрастное и нормальное судопроизводство; незаконное депортирование, перемещение или арест гражданского лица; взятие гражданских лиц в качестве заложников [4].

Будучи учрежденным Советом Безопасности ООН, он не связан рядом ограничений, предусмотренных для международного уголовного суда. Так, ст. 9 Устава Трибунала предусматривает параллельную юрисдикцию данного органа и национальных судов; п. 2 названной статьи говорит о приоритете юрисдикции Международного трибунала, который на любом этапе судебного разбирательства “может официально просить национальные суды передать производство по делу” [1]. Следует отметить, что, Международный уголовный суд, в свою очередь, призван лишь дополнить национальные системы правосудия.

Функционирование международных трибуналов невозможно без активного содействия государств. Говоря о сотрудничестве того или иного государства с Международным трибуналом, о признании его юрисдикции, следует отметить, что в отношении Международного трибунала для бывшей Югославии имеется резолюция № 955 Совета Безопасности ООН 1994 г., в которой предусмотрена обязанность всех государств в полной мере сотрудничать с Международным трибуналом и его органами. Поскольку международный трибунал создан в соответствии с главой VII Устава ООН, его решения рассматриваются в качестве принудительной меры и все государства обязаны предпринимать необходимые действия для выполнения этих решений [1].

Таким образом, Международный трибунал по бывшей Югославии, который является важнейшим звеном международной уголовной юрисдикции в отношении преступлений против человечности, другие бесчеловечные акты, которые направлены против гражданского населения, совершаются в ходе вооружённых конфликтов и носят широкомасштабный систематический характер, был создан для признания международных уголовных судов, а также в целях недопущения в будущем преступных посягательств на международный правопорядок и соответствующего наказания за такие посягательства.

Использованные источники:

1. *Международная уголовная юрисдикция* // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://best-sledovatel.ru/kurs-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-prava>. Дата доступа: 16.10.2012.
2. *Устав Организации объединённых Наций* // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/ustav_oon.php. Дата доступа: 16.10.2012.
3. *Международный трибунал по бывшей Югославии* / *Вестник Международного уголовного правосудия* // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mur-info.com/mur/mtbua>. Дата доступа: 16.10.2012.
4. *Устав Международного трибунала по бывшей Югославии* // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml>. Дата доступа: 16.10.2012.

Шевченко Анатолій Євгенійович,
*начальник кафедри теорії та історії держави і права
Донецького юридичного інституту МВС України,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*
Ситник Олександр Миколайович,
*доцент кафедри теорії та історії держави і права
Донецького юридичного інституту МВС України,
доктор історичних наук, доцент*

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

Розвиток політико-правової ідеології в певному суспільстві зазвичай має свою специфіку та особливості. Так, у суспільно-політичному житті України ідеологія відіграла значну негативну роль в історичному контексті. Попри це, в даний час ідеологія може відігравати консолідуючу роль у суспільстві, сприяти розвитку культуротворчого процесу. При цьому, одна й та ж ідеологія (система ідей, поглядів, оцінок) може сприяти суспільному розвитку в одному вимірі та стримувати його в іншому. Усе залежить від змісту ідеології, характеру суспільних відносин, в яких вона розгортає свою функціональність, загальної духовної атмосфери й культурно-історичної традиції, сила котрої може не лише деформувати будь-який ідеологічний вплив, але навіть і знищити його. Слід наголосити, що кожне суспільство здатне формувати певні ідеологеми та ідейні принципи, котрі й створюють певні ідеологічні системи. Це, загалом, природньо-закономірний процес. У той же час, характер і особливості розвитку суспільно-політичних відносин зумовлюють появу різного роду ідеологій. Серед них особливу цінність для суспільства мають державна та правова ідеології.

Цілком очевидно, що завдяки належній, ефективній і дієздатній державній ідеології, можливим є формування в Україні громадянського суспільства. Саме в державній ідеології концентровано віддзеркалюються основні загальнонаціональні цінності й загальнодержавні інтереси, внутрішні та зовнішні пріоритети держави, місце громадян у їх реалізації тощо. Відмова ж від ідеології, або деідеологізація, не сприяє зміцненню суспільної свідомості народу, бо створює у ній порожнечу. Державна ідеологія має подолати в масовій свідомості комплекс другосортності власної держави та згуртувати народ у боротьбі за його гідність і належне місце у світовому співтоваристві [1, с. 13]. Відтак, консолідація соціуму певної нації чи держави навколо такої ідеології, котра відповідає інтересам і сподіванням більшості, може створити надійне захисне політичне підґрунтя.

Певним чином слід звернути увагу й на такий важливий ідеологічний аспект у суспільстві, котрим є правова ідеологія. Вона, зокрема, як сукупність ідей, поглядів, уявлень і принципів, що в концентрованому вигляді відображають й оцінюють правову дійсність, представляє собою важливий чинник формування правової держави та громадянського суспільства.

Провідна функція правової ідеології полягає в здійсненні впливу на формування й еволюцію правової, політичної та моральної свідомості, світогляду та загальної культури індивідів, на зміцнення в суспільстві правових знань, піднесення престижу та авторитету держави, права та законодавства. У практично-прикладному аспекті правова ідеологія сприяє формуванню уявлень, пропозицій, принципів і рекомендацій щодо вдосконалення правових відносин, норм й інститутів [2, с. 659]. На думку Т. Андрусика, правова ідеологія може бути окреслена як відображення в суспільній свідомості такого важливого й складного компонента соціального життя, яким є право, і є, перш за все, такою теоретичною свідомістю, яка розглядає право як першооснову

життя суспільства, осмислює соціальну реальність крізь призму правових уявлень. Тобто правова ідеологія виступає синонімом юридичного світогляду. Невід'ємною складовою правової ідеології є також правовий порядок, «право в дії», правова свідомість суспільства тощо [3, с. 125, 126]. Як особлива складова правової свідомості правова ідеологія поєднує правові принципи та погляди, прагнення й вимоги суспільства та його різноманітних соціальних груп і прошарків.

Покликання ідеології, серед іншого, полягає в тому, щоб стояти на сторожі державних інтересів, оскільки саме вона володіє тими світоглядними та ціннісно-орієнтаційними функціями, що дозволяють повною мірою виражати інтереси держави. При цьому, закладена в ідеології політична ідея є одночасно й нормою, спрямовуючою погляди громадян у чітко визначене ціннісно-сміслові русло. Ідеї-норми, або ідеологеми, підкоряють собі офіційне та неофіційне життя, є присутніми в політиці та науці, моралі та праві і т. д. вони представляють собою жорсткі нормативні структури, котрі не допускають у свої внутрішні смислові та ціннісні межі нічого з того, що могло б вплинути на стійкість і стабільність того соціального порядку, на охороні котрого вони стоять [4, с. 125, 126]. У сфері ідеології та через ідеологію знаходять відображення потреби та інтереси соціальних груп, класів, народів, держави, світового співтовариства в цілому. Звичайно, елемент індивідуального, особистісного присутній і в ідеологічному відображенні правової дійсності: та чи інша ідеологічна доктрина створюється і формулюється, як правило, окремими людьми-вченими, філософами, суспільно-політичними діячами, а далі стає надбанням багатьох також конкретних людей, які досягають у своїй свідомості системного цілісного відображення держави і права.

Держава має піклуватися про духовну безпеку суспільства та кожного з його членів. Це вже область права. Відповідним чином, законодавству належить функція упереджувати появу презумпції свободи для гріха. Саме за допомогою права держава повинна поставити непрохідний бар'єр для зазіхань на особу, намагатися забезпечити фізичну, душевну та духовну безпеку кожної людини, а відтак – сприяти розвитку духовно-морального потенціалу суспільства. Зокрема, держава може захистити суспільство від розпусти та насильства, порнографії й наркоманії, від нігілізму та вседозволеності, лише при достатній наявності високо-моральних членів суспільства небайдужих до долі нації [5]. І одним із ефективних факторів захисту та розвитку духовного потенціалу суспільства є державна ідеологія.

Слід зазначити, що державна ідеологія виступає в суспільстві як система поглядів та ідей, в яких усвідомлюються та оцінюються ставлення людей до дійсності й один до одного, соціальні проблеми та конфлікти, а також містяться цілі (програми) соціальної діяльності, спрямованої на закріплення чи зміну (розвиток) певних суспільних відносин [6, с. 142]. Так наприклад, білоруські вчені оцінюють державну ідеологію як систему базових принципів, установок, що визначають стратегію розвитку держави на основі суспільного вибору та досягнення консенсусу щодо базових принципів і цілей розвитку [7, с. 3]. Позиція українських вчених стосовно даного питання загалом тотожна, але, при цьому, має низку своїх особливостей. На нашу думку ідеологія, зокрема державна, покликана формувати таке суспільство, де б відносини були б найбільш гармонійними та цивілізованими. Це може бути, насамперед, правова держава з властивим йому шануванням закону як головного аргументу при вирішенні будь-яких конфліктів. Також важливим фактором є моральні принципи – невід'ємний атрибут духовної сутності як юриста, так і громадянина загалом.

Загалом слід підсумувати, що розвиток ідеології відбувається в тісному взаємозв'язку з іншими суспільно-політичними факторами. Однак, суттєвою особливістю ідеології є її здатність виконувати функцію визначального спрямовуючого та консолідуючого чинника в суспільстві та державі. Особливо важливим є зміст і

характер тієї чи іншої ідеології. Оскільки саме від нього, значною мірою, залежить специфіка її реалізації в суспільно-політичній і державно-правовій сферах. Саме завдяки зваженому й раціональному поєднанню елементів державної та правової ідеології можливим є вироблення такої доктринальної політики, котра б стала суттєвим підґрунтям процесу консолідації українського суспільства на сучасному етапі.

Використані джерела:

1. Демчук П. Державна ідеологія та ідеологічна робота держав / П. Демчук // *Розбудова держави*. – 1994. – № 5. – С. 12-14.
2. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / [Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол. та ін.)]. – К. : «Укр. енцикл.», 1998 – . – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.*
3. Андрусяк Т. Правова ідеологія : поняття та суть / Т. Андрусяк // *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції (13-14 лютого 2003 р.)*. – Львів, 2003. – С. 3-4.
4. Бачинин В. А. *Философия права и преступления* / В. А. Бачинин. – Харьков : Фолио, 1999. – 607 с.
5. Протоиерей Димитрий Смирнов. *Безопасность человека и общества. Духовность, нравственность и право* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.orthedu.ru/books/sovrem/dmsmirn/bezopas.htm>.
6. *Сумма идеологии. Мировоззрение и идеология современной российской элиты* / под ред. М. Тарусина. – М. : Институт общественного проектирования, 2008. – 296 с.
7. *Философия и идеологии жизнедеятельности Беларуси : теоретические основы антикризисной модели и механизмы ее реализации* / под ред. П. Г. Никитенко [и др.] ; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т экономики. – Мн. : Беларус. навука, 2009. – 621 с.

ЗМІСТ

Абрамович Р. М. Теоретичні та практичні проблеми застосування винятку з принципу незворотності дії закону в часі в Україні.....	4
Адамовський В. І. Історико-правовий аспект депортацій в Україні (перша половина ХХ ст.): історіографія проблеми.....	6
Аракелян Г. А. Густав Гуго як засновник історичної школи права Німеччини.....	10
Басюр Л. М. Норми права і норми моралі, взаємозв'язок між ними.....	12
Бережна О. О. Податкові органи Російської імперії в Україні друга половина ХІХ-початок ХХ ст.....	15
Бернюков А. М. Онтологія права: методологічні пролегомени.....	17
Белая Л. В. Моральна основа права: актуалізація проблеми.....	19
Бойко Ю. А. Сравнительно-правовой анализ норм универсальных и региональных соглашений в области защиты прав беженцев.....	21
Братковський О. В. Правові засади діяльності міжнародного кримінального суду.....	23
Бурятинська Н. І. Порівняльне правознавство як напрямок сучасної юридичної освіти.....	25
Габец Н. С. Определение категории «комбатант» в законодательстве зарубежных стран.....	29
Гарват А. І. Співробітництво держав щодо екологічного стану річки Дунай.....	31
Грахоцкий А. П. Правовое регулирование конфессиональных переходов в Российской империи (вторая половина ХІХ – начало ХХ вв.).....	33
Гришук В. К. До питання про принципи негативної (ретроспективної) юридичної відповідальності людини.....	35
Демичев Д. М. Принцип разделения властей в доктрине государственного и конституционного права	40
Довгопола К. А. Роль дипломатичного протоколу та церемоніалу в міжнародних відносинах	45
Дробот В. О. Становлення мирової юстиції за часів Руської Правди.....	47
Дубовий А. М. Правова доктрина як джерело права	48
Жук Д. С. Национальное самосознание белорусского народа в контексте политической и правовой мысли Беларуси ХІV-ХVІІ вв.	51
Заставська Л. Ю. Загальна характеристика правових поглядів Ш. Монтеск'є.....	53
Захаркевич Т. С. Правомірна поведінка: деякі доктринальні та	55

прикладні аспекти	
Іваницький А. М. Співвідношення понять влади і права.....	57
Кісіль Р.-В. В. Домінантні доктринальні моделі інтерпретації епісоціального феномену корупції у сучасній правовій парадигмі.....	59
Ковальчук М. Д. Вплив діяльності людини на безпеку мореплавства....	60
Ксьондзик Ю. Ю. Ознаки перехідної держави сучасної Грузії.....	63
Кудін С. В. Порівняльна історія права у працях О.О. Малиновського....	65
Лапутько К. В. К вопросу о защите культурных ценностей в вооруженном конфликте (на примере произошедшего в Ираке и Ливии).....	67
Левчук Д. В. Международно-правовая регламентация права на свободу мысли, совести, религии и их имплементация в законодательстве республики Беларусь.....	69
Лозінська С. В., Бись О. С. Органи зовнішніх відносин стародавньої римської держави (царський період)	71
Мазарчук Д. В. Текст и контекст в истории политико-правовой мысли (методологические проблемы подхода Джона Покока).....	73
Макеєва О. М. Рівні правової культури.....	75
Matusevich O. Y. Problems of ukrainian legislation on human rights.....	77
Мельник С. Б. Податкова система Подільської губернії у пореформений період (1861-1917pp.).....	79
Міщук В. В. Загальнотеоретичні наукові концепції щодо оптимізації форми державного устрою України.....	81
Мороз Н. О. Оговорки к международным договорам по борьбе с преступностью в сфере высоких технологий.....	84
Нигреева А. А. К проблеме «несостоятельных» государств в международном праве.....	86
Нікіфорова Д. О. «Роттердамські правила» як спроба уніфікації законодавства у сфері перевезення вантажів морем.....	88
Новікова О. Р. Арешт суден у контексті ратифікації міжнародної конвенції 1952 року.....	90
Одиноква А. С. Становлення поглядів на організацію державної влади.....	91
Панкратова В. О. Роль судового прецеденту в романо-германській правовій сім'ї.....	93
Племениченко Г. В. Проливы, используемые для международного судоходства. Критерии. Классификация.....	95
Скіць С. В. Удосконалення законодавства як напрям підвищення ефективності управлінської функції інституту президентства в	97

Україні.....	
Скоморовський В. Б. Розробка нових форм співіснування радянських республік напередодні розпаду СРСР.....	89
Терзі О. С. Загальна характеристика державно-правових поглядів В. С. Подолинського.....	101
Ткачук Г. В. Ознаки перехідної держави сучасної Білорусі.....	103
Трихманенко А. В. Правовое регулирование агентирования в международном судоходстве и в Украине.....	105
Феськов Е. В. Согласование двух начал экономики — ключ к процветанию Украины.....	107
Цобкало А. А. Теоретико-практическое значение изучения истории государства и права.....	110
Швед Е. Н. Международная уголовная юрисдикция международного трибунала по бывшей Югославии.....	112
Шевченко А. Є., Ситник О. М. Державно-правова ідеологія як засіб консолідації українського соціуму.....	114

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:

Збірник тез Міжнародної наукової конференції

«Одинадцяті осінні юридичні читання»

(м. Хмельницький, 23-24 листопада 2012 року):

у 4-х частинах

ЧАСТИНА ПЕРША:

Теорія держави і права

Історія політичних та правових вчень

Філософія права

Міжнародне право

Порівняльне правознавство

Підписано до друку 15.11.2012 року. Формат 60х90 ¹/₁₆.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний. Папір офсетний.

Умовн. друк. арк. 6,84

Наклад 95 прим. Зам. № 277.

Комп'ютерне складання — Голова О. Г.

Відповідальний за випуск — Місінкевич Л. Л.

Видавництво Хмельницького університету управління та права

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення
України про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК №2105 від 21.02.2005 р.

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8

Тел.: (0382) 71-75-91

Ел. адреса: nauka@univer.km.ua

www.univer.km.ua